

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR

Správa o stave školstva na Slovensku na verejnú diskusiu

Príloha č. 2

Popis vývoja a analýza hlavných problémov vysokého školstva

Bratislava, marec 2013

Obsah

<u>Charakteristika vzdelávacieho systému.....</u>	<u>4</u>
<u>Poskytovatelia vzdelávania.....</u>	<u>10</u>
<u>1.1. Klasifikácia vysokých škôl z pohľadu vlastníctva.....</u>	<u>10</u>
<u>1.2. Klasifikácia vysokých škôl podľa charakteru a rozsahu činností.....</u>	<u>11</u>
<u>1.3. Komentár.....</u>	<u>13</u>
<u>System riadenia vysokého školstva.....</u>	<u>17</u>
<u>1.4. Postavenie výkonnej moci.....</u>	<u>18</u>
<u>1.5. System akademickkej samosprávy.....</u>	<u>19</u>
<u>1.6. Opatrenia do budúcnosti.....</u>	<u>22</u>
<u>Organizácia a obsah vzdelávania vo vysokom školstve.....</u>	<u>22</u>
<u>1.7. Harmonogram štúdia.....</u>	<u>22</u>
<u>1.8. Študijný odbor a študijný program.....</u>	<u>23</u>
<u>1.9. Skončenie štúdia.....</u>	<u>25</u>
<u>1.10. System zabezpečovania kvality vzdelávania.....</u>	<u>26</u>
<u>Akreditačná komisia.....</u>	<u>26</u>
<u>Akreditácia študijného programu.....</u>	<u>28</u>
<u>Študenti vysokej školy.....</u>	<u>33</u>
<u>1.11. Podielanie sa na úhrade nákladov na štúdium.....</u>	<u>34</u>
<u>1.12. System sociálnej podpory študentov.....</u>	<u>35</u>
<u>1.13. Dostupnosť a záujem o vysokoškolské vzdelanie.....</u>	<u>39</u>
<u>1.14. Niektoré špecifické problémy.....</u>	<u>45</u>
<u>Zamestnanci vysokých škôl.....</u>	<u>47</u>
<u>1.15. System odmeňovania.....</u>	<u>47</u>
<u>System ďalšieho vzdelávania.....</u>	<u>50</u>
<u>1.16. Kariérny rast.....</u>	<u>50</u>
<u>Vedecko-pedagogické a umelecko-pedagogické tituly.....</u>	<u>52</u>
<u>Obsadzovanie miest vysokoškolských učiteľov.....</u>	<u>54</u>
<u>Výskumní/umeleckí pracovníci.....</u>	<u>56</u>
<u>Financovanie vysokého školstva.....</u>	<u>57</u>
<u>1.17. Rozdeľovanie dotácií zo štátneho rozpočtu verejným vysokým školám.....</u>	<u>59</u>
<u>Dotácia na uskutočňovanie akreditovaných študijných programov.....</u>	<u>60</u>
<u>Dotácia na výskumnú, vývojovú a umeleckú činnosť.....</u>	<u>63</u>
<u>Dotácia na rozvoj.....</u>	<u>64</u>
<u>Dotácia na sociálnu podporu študentov.....</u>	<u>64</u>
<u>Iné.....</u>	<u>65</u>
<u>1.18. Viacdrojové financovanie.....</u>	<u>65</u>

<u>Vysoké školstvo a potreby praxe.....</u>	<u>66</u>
<u>Výskumná, vývojová a umelecká činnosť vysokých škôl.....</u>	<u>68</u>
<u>Zoznam obrázkov.....</u>	<u>73</u>
<u>Zoznam tabuliek.....</u>	<u>73</u>
<u>Skratky.....</u>	<u>75</u>

CHARAKTERISTIKA VZDELÁVACIEHO SYSTÉMU

Poskytovanie vysokoškolského vzdelávania je upravené zákonom č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „vysokoškolský zákon“) a v nadväzujúcich vykonávacích predpisoch. Vysoké školy majú výhradné právo na poskytovanie vysokoškolského vzdelávania.

Od roku 2002 sa uskutočňuje transformácia vysokoškolského vzdelávania. Pôvodný dvojstupňový systém s možnosťou ukončenia štúdia na vysokej škole s bakalárskym vzdelaním, ktoré nebolo podľa predchádzajúcej právnej úpravy považované za vysokoškolské vzdelanie, sa nahradil trojstupňovým systémom vysokoškolského vzdelávania a zaviedol sa kreditový systém podľa zásad Európskeho systému na prenos a zhromažďovanie kreditov (ECTS).¹

Kreditový systém je založený na princípe, že jednotlivé študijné povinnosti majú pridelené kredity, ktoré vyjadrujú obvyklú časovú záťaž študenta na získanie potrebných kompetencií/splnenie podmienok na absolvovanie predmetu. Celková štandardná ročná záťaž je vyjadrená v našom systéme počtom 60 kreditov (od januára 2013 len v dennej forme štúdia), čo má zodpovedať rozsahu 1500 až 1800 hodín štúdia, vrátane samostatnej prípravy študenta (štúdium literatúry, domáca príprava a pod.). Zásadou kreditového systému je aj schopnosť kumulovať (zbierať) kredity a možnosť ich prenosu v rámci jednotlivých vysokých škôl/štúdiá toho istého stupňa. V prípade externej formy štúdia je od januára 2013 obmedzená štandardná záťaž študenta vyjadrená počtom kreditov na maximálne 48 kreditov za rok, resp. 750 až 1440 hodín práce študenta.

I napriek tomu, že kreditový systém bol zavedený všeobecne záväznými právnymi predpismi, v súčasnosti len dve slovenské vysoké školy majú ECTS label.²

Zavedenie trojstupňového systému vzdelávania bolo nástrojom na zabezpečenie prístupu k vysokoškolskému vzdelaniu širšej časti populácií a zohľadňovalo aktuálne smerovanie v Európskom priestore vysokoškolského vzdelávania v rámci Bolonského procesu, do ktorého sa Slovenská republika zapojila. Z hľadiska nákladov na vysokoškolské vzdelávanie

¹ „ECTS je systém na zhromažďovanie a prenos kreditov zameraný na študenta, ktorý je založený na transparentnosti vzdelávacích výsledkov a procesov vzdelávania. Jeho cieľom je zjednodušiť plánovanie, poskytovanie, hodnotenie, uznávanie a overovanie kvalifikácií a jednotiek štúdia a súčasne uľahčiť mobilitu študentov. ECTS sa vo veľkej miere využíva vo formálnom vysokoškolskom vzdelávaní a môže sa uplatňovať aj na ďalšie aktivity celoživotného vzdelávania. Kredity ECTS sa udeľujú na základe pracovného zaťaženia, ktoré je potrebné na to, aby študenti dosiahli očakávané výsledky štúdia. Výsledky vzdelávania opisujú to, čo by mal študent vedieť, čomu by mal rozumieť a čo by mal byť schopný robiť po úspešnom ukončení procesu vzdelávania. Súvisia s deskriptormi úrovni vo vnútroštátnych kvalifikačných rámcoch a európskom kvalifikačnom rámci. Pracovné zaťaženie vyjadruje objem času, ktorý študenti zvyčajne potrebujú na to, aby ukončili všetky vzdelávacie aktivity (ako prednášky, semináre, projekty, prax, samostatné štúdium a skúšky), ktoré sú potrebné na to, aby dosiahli očakávané výsledky vzdelávania. Za pracovné zaťaženie v rozsahu celého roka formálneho vzdelávania (akademický rok) a s ním spojené výsledky vzdelávania sa udeľuje 60 kreditov ECTS. Pracovné zaťaženie študentov v priebehu akademického roka sa vo väčšine prípadov pohybuje v rozmedzí od 1 500 do 1800 hodín, pričom jeden kredit zodpovedá 25 až 30 hodinám práce.“ Zdroj: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_sk.pdf

² V roku 2010 získala značku ECTS Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre a v roku 2012 sa k nej pridala Slovenská technická univerzita v Bratislave. Túto značku udeľuje Európska komisia a potvrdzuje, že vysoká škola aplikuje korektné kreditový systém štúdia podľa jej zásad. Ďalšie informácie je možné získať napr. na: http://eacea.ec.europa.eu/lfp/support_measures_and_network/ects_dsl_en.php.

a obmedzených zdrojov na jeho financovanie, je vhodne koncipované trojročné bakalárske štúdium lacnejšou alternatívou k spojenému päť a viac ročnému štúdiu na vysokej škole. Koncepcia ďalšieho rozvoja vysokého školstva na Slovensku v 21. storočí (ďalej „koncepcia“) z roku 2000 predpokladala, že takmer 60 % absolventov vysokých škôl ukončí vysokoškolské štúdium s prvým stupňom vysokoškolského vzdelania, zvyšných približne 30 % absolventov získa vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa a približne 10 % získa vysokoškolské vzdelanie tretieho stupňa. Predpokladom bolo, že súčasťou zmeny systému vysokoškolského vzdelávania bude vytvorenie takých bakalárskych študijných programov, ktorých absolventi budú priamo uplatniteľní na trhu práce.

Tabuľka 1 Počet doktorandov a absolventov doktorandského štúdia na verejných vysokých školách a ostatných študentov a absolventov

	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011
Doktorandi	974	3729	7 504	10 398	10 378	11 107	10 875
Ostatní študenti	63 784	84 779	125 054	171 110	177 266	168 551	162 118
Spolu	64 758	88 508	132 558	181 508	187 644	179 658	172 993
Podiel doktorandov	1,5%	4,2%	5,7%	5,7%	5,5%	6,2%	6,3%
Absolventi – PhD.	X	127	429	1 010	1 840	2 769	1 571
Absolventi – ostatní	9213	11 731	20 112	30 965	61 280	57 705	54 743
Spolu	x	11 858	20 541	31 975	63 120	60 474	56 314
Podiel doktorandov	x	1,1 %	2,1 %	3,2 %	2,9 %	4,6 %	2,8 %

Do roku 2002 sú zohľadnené počty zo štátnych vysokých škôl. Rok 2010 bol posledným rokom, keď študenti prijatí podľa predchádzajúcej právnej úpravy, mohli ešte ukončiť štúdium podľa predchádzajúcich predpisov. V predchádzajúcom systéme mal doktorand možnosť do šiestich rokov od skončenia štúdia predložiť a obhájiť dizertačnú prácu. O udelení akademického titulu doktor následne rozhodovala vedecká rada vysokej školy/fakulty. Zavedením trojstupňového vysokoškolského štúdia je predloženie a obhájenie dizertačnej práce súčasťou podmienok na riadne skončenie štúdia, a doktorand rovnako ako ostatní študenti môže študovať najviac o dva roky dlhšie ako je štandardná dĺžka študijného programu. Štúdium sa tak skončí obhájením dizertačnej práce, o udelení akademického titulu doktor už vedecká rada nehlasuje.

Kreditovým systémom sa študentom umožňuje prispôbovať si tempo štúdia.³ Vysokoškolský zákon vymedzil štandardnú dĺžku štúdia študijného programu (Tabuľka 2) a súčasne obmedzil možnosť predĺženia štúdia študijného programu najviac o dva akademické roky. Štúdium študijného programu, ktoré trvá viac ako je štandardná dĺžka štúdia študijného programu, je spoplatnené. Výnimkou sú študenti so špecifickými potrebami, ak ich špecifická potreba je dôvodom predĺženia doby ich štúdia.

Študijné programy sa môžu uskutočňovať dennou alebo externou formou. Do konca roku 2012 bola externá forma štúdia definovaná ako štúdium založené prevažne na samostatnom štúdiu študenta a konzultáciách. Od roku 2013 (pre nové študijné programy) sa vyžaduje, aby z hľadiska obsahu a rozsahu študijného programu boli študijné programy v dennej a externej forme štúdia v podstate identické, ale študenti v externej forme štúdia mali na ich absolvovanie viac času (nižšiu štandardnú kreditovú záťaž za jeden akademický rok).

Tabuľka 2 Štandardná dĺžka študijných programov a potrebný počet kreditov na riadne skončenie štúdia

³ Napríklad študent trojročného bakalárskeho študijného programu môže tento študijný program absolvovať aj za dva akademické roky, ak sa mu podarí ročne získať 90 kreditov a umožňuje mu to nadväznosť predmetov alebo môže študovať tento študijný program päť rokov, keď si v priemere zapisuje na jednotlivé akademické roky povinnosti v rozsahu 36 kreditov.

Typ študijného programu	Štandardná dĺžka štúdia v akademických rokoch (potrebný počet kreditov na riadne skončenie štúdia)			
	Do 31.12.2012		Od 1.1.2013 ⁴	
	Denná forma	Externá forma	Denná forma	Externá forma
1. stupňa	3 - 4 (180 - 240)	3 - 4 (180 - 240)	3 - 4 (najmenej 180)	3 - 5 (najmenej 180)
2. stupňa	1 - 3 ⁵ (60 - 180)	1 - 3 (60 - 180)	1 - 3 (najmenej 60)	2 - 4 (najmenej 60)
spojené stupne	4 - 6 (240 - 360)	4 - 6 (240 - 360)	neurčená (najmenej 300)	neurčená (najmenej 300)
3. stupňa	3 - 4	najviac 5	3 - 4 (180 - 240)	4 - 5 (180 - 240)

Aj keď pri študijných programoch spájajúcich prvý a druhý stupeň vysokoškolský zákon explicitne neupravuje štandardnú dĺžku štúdia, nepriamo je možné ju odvodiť od počtu kreditov potrebných na riadne skončenie štúdia. V prípade dennej formy štúdia jeden rok štandardnej dĺžky štúdia zodpovedá 60 kreditom, takže študijný program, na ktorého absolvovanie sa vyžaduje 300 kreditov má štandardnú dĺžku štúdia päť akademických rokov. V prípade externej formy štúdia jeden rok štúdia zodpovedá najmenej 30 (minimálne 750 hodín, 1 kredit zodpovedá práci 25 – 30 hodín, 750:25=30) a najviac 48 kreditom. Teoreticky tak študijný program, na ktorého skončenie sa vyžaduje 300 kreditov, môže mať štandardnú dĺžku štúdia sedem až desať akademických rokov. Konkrétnu štandardnú dĺžku štúdia určí vysoká škola v charakteristike študijného programu a následne sa prejaví v odporúčanom študijnom pláne a pravidlách na zostavovanie študijného plánu študenta.

V prípade bakalárskych študijných programov rozlišujeme študijné programy orientované na prax (profesijne orientované študijné programy), a akademicky orientované študijné programy, ktoré pripravujú na štúdium na druhom stupni.

Študijné programy druhého stupňa sa členia na umelecké, ak rozvíjajú umeleckú činnosť, doktorské, ak pripravujú všeobecných lekárov, zubných lekárov alebo veterinárskych lekárov, inžinierske, ak sú založené na projektových prácach a magisterské študijné programy.

Kým v prípade bakalárskych študijných programov je cieľom štúdia pripraviť absolventa na pokračovanie v štúdiu na vyššom stupni alebo na využívanie aktuálnych poznatkov pri výkone povolania, v prípade študijných programov druhého stupňa sa očakáva tvorivé uplatňovanie týchto poznatkov pri výkone povolania, prípadne pokračovanie v doktorandskom štúdiu. V prípade študijných programov tretieho stupňa (doktorandských študijných programov) sa vyžaduje, aby študent vlastnou tvorivou činnosťou prispel k poznaniu v jeho študijnom odbore.

Na doktorandských študijných programoch sa môžu podieľať aj externé vzdelávacie inštitúcie, čo sú organizácie výskumu a vývoja, ako sú napríklad ústavy Slovenskej akadémie vied. V takomto prípade je doktorand študentom vysokej školy, ale podieľa sa na výskumnej činnosti externej vzdelávacej inštitúcie.

Ďalším špecifikom doktorandských študijných programov je, že uchádzači o štúdium sa neprihlasujú len na štúdium študijného programu, ale priamo na tému dizertačnej práce.

⁴ Nastavenie štandardnej dĺžky štúdia sa vzťahuje na novo akreditované študijné programy, existujúce študijné programy budú dokončené podľa predchádzajúcej právne úpravy. I keď vysokoškolský zákon umožňuje napr. trojročný študijný program prvého stupňa v externej forme, prakticky nie je možné takýto študijný program zostaviť, keďže podmienkou na riadne skončenie štúdia je získanie 180 kreditov, pričom odporúčaný študijný plán má byť zostavený tak, aby predpokladal, že študent v externej forme štúdia získa najviac 48 kreditov za akademický rok, čím sa vyžaduje štandardne štvorročné štúdium.

⁵ Na získanie vysokoškolského vzdelania druhého stupňa sa vyžadovalo, aby štúdium prvého a druhého stupňa štandardne trvalo najmenej päť rokov. Pre programy akreditované po januári 2013 sa vyžaduje celkový počet dosiahnutých kreditov v hodnote 300.

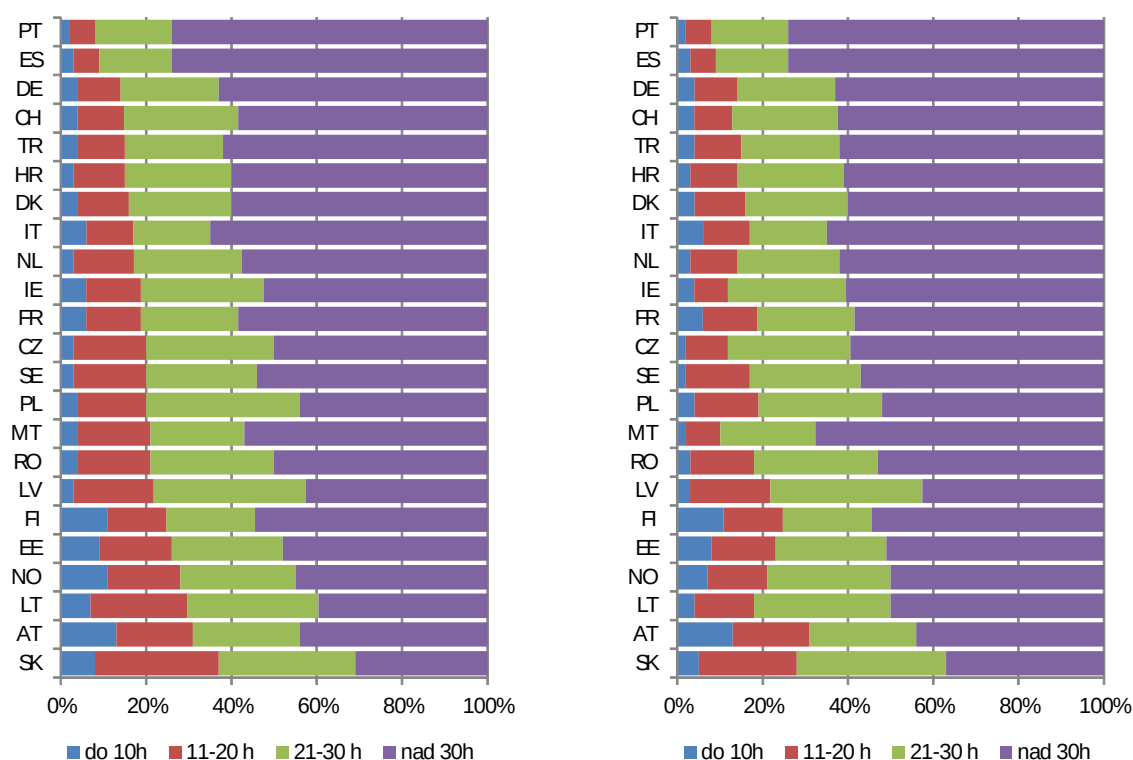
V rámci prehĺbovania spolupráce vysokých škôl najmä v rámci európskeho spoločenstva bol vytvorený koncept spoločných študijných programov. Z hľadiska práva Slovenskej republiky, spoločný študijný program je samostatným študijným programom, na ktorého prípravu a uskutočňovaní spolupracuje konzorcium najmenej dvoch vysokých škôl. Spolupracujúce vysoké školy sa dohodnú na pravidlách prijímacieho konania, pravidlách tvorby študijného plánu a podmienkach na riadne skončenie štúdia. Z pohľadu vysokoškolského zákona je študent spoločného študijného programu študentom všetkých spolupracujúcich vysokých škôl, čo neplatí na štatistické účely a účely financovania, keď je považovaný len za študenta jednej z vysokých škôl. Študent spoločného študijného programu môže získať diplom vydaný spoločne spolupracujúcimi vysokými školami (joint degree), viacero samostatných diplomov vydanými jednotlivými spolupracujúcimi vysokými školami (double/multi degree) alebo mu diplom udelí len jedna zo spolupracujúcich vysokých škôl. I keď viaceré vysoké školy sú zapojené do konzorcií, v rámci ktorých poskytujú študentom možnosť v rámci mobility postupne študovať na viacerých vysokých školách na základe ich vzájomnej dohody, spoločne študijné programy podľa vysokoškolského zákona sú akreditované k decembru 2012 len dva.

Zmeny v definovaní dennej a externej formy štúdia z časti vyriešili anomáliu v systéme vysokoškolského vzdelávania v podobe chápania dennej a externej formy štúdia a namiesto rozlišovania študijných programov uskutočňovaných dennou a externou formou bude v ďalšom kroku možné sa zamerať skôr na rozlišovanie študentov na študentov, ktorých štúdiom na vysokej škole je ich hlavnou činnosťou, a na študentov, ktorých štúdiom na vysokej škole je ich vedľajšou činnosťou, a preto majú možnosť venovať štúdiu menej času, čím na plnenie rovnakých študijných povinností potrebujú štandardne viac času (ich štúdiom trvá dlhšie). Či už v predchádzajúcom alebo súčasnom systéme absolventi vysokej školy bez ohľadu na formu štúdia získavajú rovnaké doklady o vzdelaní, ktoré majú potvrdzovať získanie rovnakého vzdelania.

Kým v rokoch 2007 - 2012 sa v prípade študijných programov dennej formy štúdia vyžadoval priamy kontakt študenta s vyučujúcim najmenej v rozsahu 18 hodín týždenne, v súčasnosti takáto požiadavka nie je. Kreditový systém štúdia je založený práve na časovej záťažnosti študentov, a preto aj bez takejto požiadavky priamo vo všeobecne záväzných právnych predpisoch, je možné odhadnúť časovú náročnosť štúdia jednotlivých predmetov študijného programu. Otvorenou otázkou je, nakoľko presné metódy použijú vysoké školy pri zostavovaní študijných programov a prideľovaní kreditov jednotlivým predmetom. Podľa prieskumu Eurostudent IV študenti slovenských vysokých škôl patrili medzi najmenej vyťažovaných študentov (Obrázok 1). Nízka (časová) náročnosť štúdia môže indikovať hlbší problém v zostavení študijného programu a náročnosti podmienok na absolvovanie jednotlivých predmetov, resp. neefektívne využitie potenciálu (študenti získajú menej ako by mohli pri efektívnejšom využívaní ich časového fondu).

Systematický prístup pri riešení tohto problému zabezpečia vnútorné systémy vysokých škôl na zabezpečovanie kvality vzdelávania, ktorých štandardnou súčasťou sú aj pravidlá na tvorbu študijných programov.

Obrázok 1 Vnimanie časovej záťaže študentov vyjadrenej počtom hodín strávených študijnými aktivitami počas

Vľavo: všetci študenti.

Vpravo: študenti dennej formy štúdia (full-time study students).

Z údajov vyplýva, že len 37 percent študentov dennej formy štúdia v Slovenskej republike podľa ich vyjadrenia venuje týždenne štúdiu na vysokej škole viac ako 30 hodín, kým napríklad v Poľsku sa takto vyjadriло 74 percent študentov.

Zdroj: Social and Economic Condition of Student Life in Europe. Synopsis of indicators. Final report. Eurostudent IV 2008-2011. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag. 2011

Členenie bakalárskych študijných programov na študijné programy zamerané na profesijné uplatnenia a pokračovanie v ďalšom štúdiu je vo vysokoškolskom zákone od jeho účinnosti v roku 2002. Toto členenie má najmä deklaratívny charakter, keďže nie je zohľadnené ani v systéme financovania, ani v podmienkach akreditácie jednotlivých typov študijných programov. Právna úprava ani neupravuje postup, akým spôsobom sa študijné programy z tohto pohľadu kategorizujú (nie je jasné, či stačí, že vysoká škola prehlási, že ide o profesijne orientovaných študijný program alebo je potrebná verifikácia niekým ďalším). Rovnako nie sú vytvorené mechanizmy na štatistické sledovanie podľa typu bakalárskeho študijného programu.

V súčasnosti je stále aktuálny problém zamerania a rozvoja bakalárskych študijných programov a uplatniteľnosti ich absolventov na trhu práce. Väčší dôraz na rozvoj profesijne orientovaných študijných programov rieši niekoľko systémových problémov vzdelávacieho systému. Najmä sa umožňuje časti populácie získať vysokoškolské vzdelanie, bez potreby jeho financovania v rozsahu piatich rokov, pričom absolvent takéhoto študijného programu má priame uplatnenie na trhu práce. Zavedenie týchto programov nebolo v našom systéme korektné implementované a je potrebné túto oblasť otvoriť na novo. Z hľadiska právnych predpisov sa tento typ študijných programov spájal s odbornými/neuniverzitnými vysokými školami, ktoré v systéme neexistovali (okrem jednej súkromnej vysokej školy). Verejné vysoké školy neboli motivované na prestavbu bakalárskeho štúdia pre potreby praxe a rovnako neboli vytvorené inštitucionálne nástroje na zistenie a zohľadnenie potrieb trhu

práce. Trojstupňový systém vysokoškolského štúdia tak bol zavedený skôr technickým rozdelením predchádzajúceho päťročného štúdia a študenti na to, aby našli uplatnenie na trhu práce, potrebujú pokračovať na druhom stupni vysokoškolského štúdia.

Tabuľka 3 Podiel absolventov bakalárskeho štúdia, ktorí riadne skončili štúdium v roku X a zapísali sa na štúdium druhého stupňa na Slovensku v akademickom roku X/X+1.

Akademický rok začiatku štúdia na druhom stupni (X/X+1)	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
% podiel absolventov bakalárskeho štúdia pokračujúcich v štúdiu druhého stupňa	76,4	67,9	67,4	75,5

V podiele nie sú zohľadnení absolventi, ktorí pokračovali na štúdiu v zahraničí, prípadne v ďalších rokoch alebo na zahraničnej vysokej škole.

Zdroj: UIPŠ, Prijímacie konanie na vysoké školy na akademický rok X/X+1 v číslach a grafoch.

I keď poskytovanie a vytváranie spoločných študijných programov je súčasným trendom v rámci Európskeho priestoru vysokoškolského vzdelávania, tým, že jednotlivé spolupracujúce vysoké školy (ak sú z rôznych štátov) pôsobia pod inou právnou úpravou, ich príprava si vyžaduje množstvo netriviálnej prípravy, ktorá nemusí viesť k úspešnému poskytovaniu spoločných študijných programov. Tento koncept je odlišne chápaný v rôznych grantových schémach na podporu ich tvorby a vyžaduje, aby sa národné vzdelávacie systémy vyrovnali s podmienkami na ich poskytovanie vysokými školami. V našom prípade v rámci systému akreditácie a financovania. Kým bude systém akreditácie v prípade slovenských vysokých škôl založený na akreditácii študijných programov, pridaná hodnota spoločných študijných programov, bude pre slovenské vysoké školy v porovnaní s využívaním mobility študentov a vysokoškolských učiteľov limitovaná, najmä z dôvodu komplikovanej prípravy takýchto projektov. Osobitné otázky prinášajú spoločné študijné programy, ktoré zabezpečuje konzorcium viac ako troch vysokých škôl a študent absolvuje štúdium len na niektorých z nich, či spoločný študijný program poskytovaný na virtuálnej báze, keď nie je reálne, aby študent absolvoval časť štúdia na všetkých vysokých školách. Bariérou v tejto oblasti je aj schopnosť/pripravenosť akademickej komunity a administratívy vysokých škôl pracovať v medzinárodnom prostredí, to je na dennej báze komunikovať s pracovníkmi a študentmi v cudzom jazyku, publikovať informácie najmenej dvojjazyčne a podobne, keďže je málo pravdepodobné, že spoločné študijné programy budú uskutočňované ako celok v štátnom jazyku.

POSKYTOVATELIA VZDELÁVANIA

Vysokoškolské vzdelávanie poskytujú vysoké školy, ktoré majú na jeho poskytovanie výhradné právo. Okrem nich sa na poskytovaní vysokoškolského vzdelávania môžu podieľať aj iné právnické osoby, ktoré s nimi majú za týmto účelom uzatvorenú zmluvu. Ide najmä o právnické osoby, v ktorých študenti v rámci svojho vysokoškolského štúdia absolvujú praktickú časť vzdelávania (cvičné školy, zdravotnícke zariadenia a pod.) alebo o externé vzdelávacie inštitúcie, ktoré sa podieľajú na zabezpečení doktorandského študijného programu tým, že zabezpečujú výskumnú časť štúdia študenta.

1.1. Klasifikácia vysokých škôl z pohľadu vlastníctva

V rámci systému vysokého školstva rozlišujeme verejné vysoké školy, štátne vysoké školy a súkromné vysoké školy. Osobitnú skupinu tvoria zahraničné vysoké školy.

Verejné vysoké školy vznikli vysokoškolským zákonom v roku 2002 transformáciou 18 štátnych vysokých škôl a jednej neštátnej vysokej školy. Verejná vysoká škola je verejnoprávna inštitúcia, ktorej právna forma je vymedzená zákonom o vysokých školách.

Štátne vysoké školy sú rozpočtové alebo príspevkové organizácie. Z hľadiska financovania, kontroly a riadenia nespádajú pod Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo školstva“). V prípade štátnych vysokých škôl rozlišujeme policajné, vojenské a zdravotnícke vysoké školy. Zdravotnícke vysoké školy boli zavedené do systému vysokoškolského vzdelávania v roku 2002.

Súkromné vysoké školy vznikli v roku 2002 a nahradili predchádzajúci koncept neštátnych vysokých škôl. Pred rokom 2002 bol zavedený koncept neštátnych vysokých škôl, ktoré vznikali rovnako ako štátne vysoké školy prijatím vysokoškolského zákona. Tento mechanizmus bol prehodnotený v rámci koncepcie v roku 2000, keď bol záujem o rozvoj neštátnych vysokých škôl. Okrem administratívnej náročnosti spojenej so vznikom neštátnej vysokej školy formou zákona, tento spôsob neriešil vzťah, medzi tým, kto o založenie neštátnej vysokej školy žiadal a samotnou právnickou osobou – neštátnou vysokou školou zriadenou osobitným zákonom.

Koncept neštátnych vysokých škôl zriadených zákonom sa zmenil na koncept súkromných vysokých škôl, ktoré vznikajú na základe udelenia štátneho súhlasu vládou SR na pôsobenie právnickej osoby ako súkromná vysoká škola. Vláda SR udeľuje štátny súhlas až po vyjadrení Akreditačnej komisie, ktorá musí konštatovať, že právnická osoba spĺňa podmienky na poskytovanie najmenej jedného študijného programu, v opačnom prípade vláda SR žiadosť zamietne.

V roku 2011 bol systém udeľovania štátneho súhlasu upravený tak, že v prípade, že vláda SR nepokladá vznik novej súkromnej vysokej školy za v súlade s verejným záujmom, štátny súhlas neudelí.

Po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie na našom území pôsobili rôznym spôsobom vysoké školy najmä z Česka, Poľska a Maďarska. Keďže v týchto prípadoch dochádzalo k problémom s uznávaním dokladov o vzdelaní absolventom týchto vysokých škôl za štúdium na našom území, a tieto vysoké školy nespádali pod právnu úpravu Slovenskej republiky, nebolo známe v akej miere garantuje kvalitu poskytovania ich vzdelávania štát, podľa ktorého právnych predpisov poskytujú vysokoškolské vzdelávania. V roku 2007 bola zavedená registračná povinnosť pre takéto vysoké školy, a požaduje sa získanie oprávnenia na poskytovanie vysokoškolského vzdelávania v Slovenskej republike, pri čom táto vysoká škola sa riadi právnymi predpismi štátu jej sídla a na udelenie oprávnenia je rozhodujúce vyjadrenia orgánu štátu jej sídla. Vysoké školy so sídlom v zahraničí poskytujúce vysokoškolské štúdium podľa predpisov štátu ich sídla sú zahraničné vysoké školy. Získanie oprávnenia na pôsobenie ako zahraničná vysoká škola je založené len na kladnom stanovisku autority štátu, v ktorom vysoká škola sídli. Vyžaduje sa, aby bolo potvrdené, že doklady o vzdelaní poskytovanom na území SR, sú rovnocenné s dokladmi o vzdelaní, ktoré táto vysoká škola udeľuje absolventom za štúdium v štáte jej sídla.

1.2. Klasifikácia vysokých škôl podľa charakteru a rozsahu činnosti

Z pohľadu činností vysokej školy sa zaviedlo vysokoškolským zákonom členenie vysokých škôl na univerzitné a neuniverzitné vysoké školy (označované aj ako odborné). V rámci univerzitných vysokých škôl sa mala na základe vyjadrenia a posúdenia Akreditačnej komisie, po vyjadrení reprezentácií vysokých škôl a na základe žiadosti samotnej vysokej školy, vyčleniť časť univerzitných vysokých škôl ako výskumné univerzity, na základe dosahovania vynikajúcich výsledkov v oblasti vedy a techniky a v poskytovaní tretieho stupňa štúdia. Začlenenie vysokých škôl malo byť zohľadnené pri ich financovaní.

V rámci koncepcie bol rozvoj odborných vysokých škôl jednou z uvažovaných možností navýšenia kapacity pre vysokoškolské vzdelávanie. Tieto vysoké školy mali byť zamerané na poskytovanie najmä bakalárskeho vzdelania s priamym prepojením na trh práce.

Novela vysokoškolského zákona v roku 2007 klasifikáciu vysokých škôl zmenila a v súčasnosti sa vysoké školy podľa charakteru a rozsahu svojej činnosti členia na univerzitné vysoké školy a odborné vysoké školy. Tretiu skupinu tvoria vysoké školy, ktoré nie sú začlenené ani do jednej kategórie. Všetky tri skupiny vysokých škôl sú povinné poskytovať bakalárske študijné programy.

Vysokoškolský zákon pri transformácii vysokých škôl v roku 2002 zaradil všetky verejné a štátne vysoké školy medzi univerzitné vysoké školy a zvyšnú jednu súkromnú vysokú školu medzi neuniverzitné vysoké školy. Medzi univerzitné vysoké školy boli pri zriadení zaradené aj Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislave a Univerzita J. Selyeho. Súkromné vysoké školy, ktoré vznikali v ďalšom období, boli zaradované medzi neuniverzitné vysoké školy, po zmene zákona v roku 2007 boli dve súkromné vysoké školy zaradené medzi odborné vysoké školy a jedna vznikla ako nezaradená (Vysoká škola Goethe uni v Bratislave).

Prehodnotenie začlenenia vysokých škôl sa malo uskutočniť na základe komplexnej akreditácie ich činností, ktorej výsledky sa zverejnili v rokoch 2009 až 2011. Pôvodne z 23 univerzitných vysokých škôl v čase začatia komplexnej akreditácie nesplnilo kritériá

na univerzitnú vysokú školu na základe vyjadrenia Akreditačnej komisie 17 vysokých škôl. Vysokoškolský zákon im umožňoval v ročnej lehote prijať opatrenia na odstránenie nedostatkov, pre ktoré nespĺnili kritérium na začlenenie medzi univerzitné vysoké školy. V prípade všetkých verejných vysokých škôl, ktoré v ročnej lehote predložili správu o prijatých opatreniach na odstránenie nedostatkov, Akreditačná komisia konštatovala, že prijaté opatrenia boli dostatočné, čo umožňuje ponechanie ich zaradenia medzi univerzitnými vysokými školami. V prípade štyroch univerzitných vysokých škôl malo dôjsť k ich preradeniu, stalo sa tak zatiaľ len v jednom prípade (Akadémia ozbrojených síl M. R. Štefánika v L. Mikuláši).

Tabuľka 4 Počet a štruktúra vysokých škôl v SR

Typ vysokej školy	01.04.2002	31.12.2012
Verejné – univerzitné (z toho na preradenie)	19	20 (2)
Verejné – neuniverzitné	0	0
Štátne – univerzitné (z toho na preradenie)	3	2 (1)
Štátne – neuniverzitné	0	1
Súkromné – univerzitné	0	0
Súkromné – neuniverzitné (z toho odborné)	1	13 (2)
Spolu	23	36

Stav január 2013, bez 4 zahraničných vysokých škôl. Zdroj: MŠVVaŠ SR

Kým v júli 2000 pôsobilo na Slovensku 21 štátnych vysokých škôl a dve neštátne vysoké školy, schválením vysokoškolského zákona z nich vzniklo 19 verejných vysokých škôl, tri štátne vysoké školy a jedna súkromná vysoká škola. V akademickom roku 2012/2013 poskytuje vysokoškolského vzdelávanie 20 verejných vysokých škôl, tri štátne vysoké školy, 13 súkromných vysokých škôl a dve zahraničné vysoké školy so sídlom v Českej republike. Ďalšie dve zahraničné vysoké školy majú oprávnenia na pôsobenie, v súčasnosti štúdium neposkytujú. Celkovo tak v decembri 2012 evidujeme 40 vysokoškolských inštitúcií.

Ak sa pozrieme na štruktúru vysokých škôl z hľadiska ponúkanej kapacity vyjadrenej počtom novoprijatých na bakalárske štúdium,⁶ je možné vidieť, že v posledných šiestich rokoch klesá počet novoprijatých na vysokoškolské štúdium. Zvyšovanie kapacít vysokých škôl nebolo zabezpečované rozvojom bakalárskych profesijne orientovaných študijných programov ako bolo v rámci koncepcie uvažované, ale v rokoch 2000 – 2004 boli uchádzači prijímaní naďalej na pôvodné spojené obvykle päťročné štúdium.

Tabuľka 5 Vývoj počtu novoprijatých podľa typu školy a formy štúdia

Kategória	1990	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
verejné - novoprijatí, denná	13,404	24,279	26,974	24,150	32,488	35,542	36,248	35,533	32,437	31,268	29,516	30,680	30,291
verejné - novoprijatí, externá	1,868	9,665	8,057	15,057	15,718	17,254	17,838	12,623	10,969	8,991	8,059	6,712	5,188
súkromné - novoprijatí, denná	0	369	211	221	446	654	1,065	1,533	1,847	4,311	2,383	2,311	1,860
súkromné - novoprijatí, externá	0	13	0	577	1,856	4,041	6,001	8,006	9,211	5,756	6,204	5,201	3,696
spolu	15,272	34,326	35,242	40,005	50,508	57,491	61,152	57,695	54,464	50,326	46,162	44,904	41,035

Zdroj: UIPŠ

⁶ Na tieto účely pod bakalárskym štúdiom rozumieme aj štúdium študijných programov spojeného prvého a druhého stupňa (napr. všeobecné lekárstvo).

Od roku 2009 klesá záujem o štúdium na súkromných vysokých, významne klesol aj záujem o štúdium v externej forme. Z hľadiska celkového počtu študentov počet študentov na súkromných vysokých školách v predchádzajúcich rokoch rástol, čo bolo spôsobené rozširovaním ich ponuky o študijné programy vyššieho stupňa, pokračovaním uskutočňovania nových študijných programov, do ktorých boli postupne prijímaní noví študenti.

1.3. Komentár

Ako bolo už uvedené, vysokoškolský zákon zaviedol členenie vysokých škôl na univerzitné a neuniverzitné a vyčleňoval osobitnú kategóriu výskumných univerzít. Tento prístup umožňoval vyhnúť sa politickým nákladom spojenými s vyradením niektorých vysokých škôl z univerzitného typu, keďže všetky verejné vysoké školy boli zaradené medzi univerzitné vysoké školy a predpokladalo sa skôr vyčlenenie niektorých z nich medzi výskumné univerzity. Zmena z roku 2007 a výsledky komplexnej akreditácie činností jednotlivých vysokých škôl, na základe ktorých má dôjsť k vyradeniu ešte troch univerzitných vysokých škôl z tejto kategórie, potvrdila politické náklady spojené s týmto procesom, keďže v prípade verejných a štátnych vysokých škôl je na preradenie vysokej školy potrebné prijatie osobitného zákona. V roku 2014 sa uskutoční opätovne komplexná akreditácia činností vysokých škôl, ktorej výsledkom bude aj návrh zaradenia jednotlivých vysokých škôl.

V rokoch 2010 a 2011 ministerstvo školstva prehodnotilo koncept formálneho začleňovania vysokých škôl a vyhodnotilo ho ako neopodstatnený. Argumentovalo najmä tým, že diverzita inštitúcií ako aj ich poslanie je v súčasnosti rozmanitejšie, ale najmä, že nebolo jasné praktické uplatnenie takto nastaveného systému, ktorý sa stal navyše administratívne náročným a po napojení na potrebu zmeny názvu vysokej školy v prípade jej preradenia, aj vyžadujúci náklady na premenovanie a vyvolávajúci náklady spojené so zmenou značky vysokej školy. Samotné začlenenie vysokej školy negarantuje úroveň všetkých súčastí a programov vysokej školy. Viaceré vysoké školy, ktoré splnili kritériá na zaradenie medzi univerzitné vysoké školy, boli hodnotené v niektorých oblastiach výskumu ako dosahujúce priemernú, či podpriemernú úroveň.

Hlavným motívom na kategorizáciu vysokých škôl malo byť zohľadnenie zaradenia pri poskytovaní dotácie. Keďže všetky verejné vysoké školy sú stále rovnako začlenené, v praxi sa tento model neprejavil. Súkromné vysoké školy štandardne nie sú financované z dotácií zo štátneho rozpočtu, takže v ich prípade sa ich začlenenie na ich financovanie nemá prakticky ako prejaviť. Podobne to platí pre štátne vysoké školy, kde každá štátna vysoká škola je financovaná z kapitoly príslušného rezortu.

Dotácie zo štátneho rozpočtu sú verejným vysokým školám poskytované na základe výkonových indikátorov, pri nevhodnom zohľadnení začlenenia vysokej školy pri určovaní dotácie jednotlivým verejným vysokým školám by výsledkom bolo, že za napr. porovnateľne kvalitné články v rovnakom časopise by rôzne začlenené vysoké školy získali inú dotáciu, obdobne pri výkonovom financovaní vzdelávania, by súčasť univerzitnej vysokej školy s priemernou kvalitou výskumnej činnosti v danej oblasti, získala vyššiu dotáciu, ako neuniverzitná vysoká škola, ktorej hodnotenie v danej oblasti výskumu mohlo byť navyše

lepšie. Je tak otázne, či je vhodné samotné začlenenie vysokej školy zohľadňovať pri výkonovom systéme financovania, a ak áno, akým spôsobom.

Kategorizácia vysokých škôl existuje vo vysokoškolských systémoch viacerých štátoch. Okrem členenia na verejné a neverejné/súkromné inštitúcie, ide zvyčajne o akademicky a profesijne orientované vysoké školy, v niektorých štátoch sú osobitne vyčlenené vysoké školy pripravujúce pedagogických zamestnancov, prípadne vysoké školy z hľadiska ich úlohy v spoločnosti spadajú do pôsobnosti rôznych rezortov. Pravidelné prehodnocovanie začlenenia vysokej školy nebýva štandardne súčasťou právnych predpisov. Z hľadiska vývoja vysokoškolských systémov sa postupne stierajú hranice medzi jednotlivými typmi inštitúcií, odstraňujú sa bariéry pre odborné vysoké školy napr. z hľadiska stupňov vysokoškolského vzdelávania, ktoré môžu poskytovať. Dôvodom je, že koncept odborných vysokých škôl ako vzdelávacích inštitúcií bez priamej väzby na výskumnú činnosť znižuje potenciál/schopnosť prepojenia vzdelávania na aktuálny stav výskumu, prípadne ide o umelú bariéru pre prirodzený vývoj vysokej školy.

Univerzitné vysoké školy, ktoré v rámci komplexnej akreditácie ich činností nespĺnia kritériá na ponechanie ich doterajšieho zaradenia, majú možnosť v ročnej lehote od skončenia komplexnej akreditácie ich činností podať správu o prijatých opatreniach, ktoré by mali zabezpečiť ponechanie zaradenia vysokej školy.⁷ Aplikácia týchto ustanovení vyvoláva viaceré nejasnosti. Najmä z pohľadu, že viaceré kritériá vyžadujú plnenie požiadavky v každom roku hodnoteného obdobia, a tak nie je možné, aby vysoká škola spätne napríklad menila pomer počtu študentov na vysokoškolských učiteľov alebo spätne zabezpečila kvalitnejšie výstupy výskumnej činnosti. Teda nie je jasné, že či posúdenie výsledkov opatrení je totožné s dodatočným splnením kritérií, čo pri ich konštrukcii (hodnotenie činností vo vybraných rokoch) prakticky nie je možné zabezpečiť.

I keď odborné vysoké školy mali byť základom dostupnosti vysokoškolského vzdelania pre širšiu časť populácie, v spoločnosti sa vytváral dojem, že odborné vysoké školy sú tie menej kvalitné. Ak sa na kvalitu pozeráme len z hľadiska dimenzie úrovne výskumnej činnosti, tak tento predpoklad platí. V súčasnosti sa však úloha vysokých škôl v spoločnosti vníma v širšom kontexte. Napr. OECD sa už niekoľko rokov zaoberá otázkou úlohy vysokých škôl pri regionálnom rozvoji. Rovnako v rámci Európy je podporovaný projekt U-Multirank,⁸ ktorý má záujemcom poskytnúť ranking na základe rôznych pohľadov na napĺňanie úlohy vysokých škôl, či už z pohľadu výsledkov vo výskumnej činnosti, kvality vzdelávacej činnosti, spolupráce s praxou, či pôsobenia v medzinárodnom prostredí.

Tým, že kritériá na začlenenie vysokých škôl boli orientované na ich výskumnú činnosť (hodnotenie výsledkov výskumu, schopnosť získať granty, rozsah doktorandského štúdia), takto nastavené pravidlá v podstate nepodporujú rôznorodosť v poslaní vysokých škôl a v ich

⁷ Podľa § 85 ods. 2 vysokoškolského zákona, ak univerzitná vysoká škola nespĺňa podľa vyjadrenia Akreditačnej komisie na základe komplexnej akreditácie jej činností podmienky na začlenenie medzi univerzitné vysoké školy, ministerstvo ju vyzve, aby neodkladne prijala opatrenia na odstránenie nedostatkov a do jedného roka od doručenia výzvy podala správu o ich výsledku. Akreditačná komisia následne overí výsledky opatrení kontrolou na vysokej škole. Ak vysoká škola nedostatky neodstránila, ministerstvo predloží vláde SR návrh zákona, ktorým prestane byť vysoká škola univerzitnou vysokou školou.

⁸ <http://www.umultirang.org>

činnostiach, ale podporujú orientáciu jedným smerom, teda unifikáciu systému. Naopak, vysokoškolský zákon predpokladá, že jednotlivé vysoké školy rozpracúvajú svoje poslanie vo forme dlhodobého zámeru, a teda podporuje diverzitu v poslaniach vysokých škôl.

Zjednodušenie vzniku súkromných vysokých škôl nebolo spojené s vyriešením niektorých problémov. Základným problémom je, že Akreditačná komisia postupuje pri posudzovaní žiadostí podľa rovnakých kritérií, ako v prípade etablovaných vysokých škôl. Súkromné vysoké školy vznikajú na zelenej lúke, bez požiadaviek na predchádzajúcu výskumnú, či vzdelávaciu činnosť, a často ide o právnické osoby zriadené za účelom vzniku súkromnej vysokej školy, teda bez histórie.

Problém, ktorý je zatiaľ vyriešený len čiastočne, je kompetencia vlády SR schvaľovať názov a zmenu názvu súkromnej vysokej školy. Táto kompetencia nie je zosúladená s ustanoveniami iných právnych predpisov, ktoré upravujú právnu formu právnickej osoby, ktorá pôsobí ako súkromná vysoká škola.

Súkromné vysoké školy nie sú viazané k zabezpečeniu kontinuity poskytovaného vysokoškolského vzdelávania. V prípade, že sa vlastník súkromnej vysokej školy rozhodne ukončiť pôsobenie ako súkromná vysoká škola, štát nemá možnosť mu v tom zabrániť, ale súčasne bude znášať náklady na zabezpečenie možnosti dokončenia štúdia študentom takejto vysokej školy.

Podávanie žiadosti o udelenie štátneho súhlasu nie je poplatné. V niektorých prípadoch sa tak Akreditačná komisia opakovane zaoberala žiadosťou o udelenie štátneho súhlasu od neúspešného žiadateľa, bez podstatnejšej zmeny jej obsahu, prípadne žiadateľ žiadosť priebežne stiahol pred záverečným vyjadrením Akreditačnej komisie, teda v čase, keď bola väčšina práce na posúdení žiadosti vykonaná a vynaložené tomu zodpovedajúce náklady.

Z pohľadu žiadateľa o udelenie štátneho súhlasu má celý proces niekoľko problémov. Hlavným problémom je, že investuje do prípravy a predloženia projektu, ktorý je následne rozhodovaný politicky, teda mimo štandardného posudzovania v rámci správneho konania, kde za splnenia podmienok vzniká právny nárok na získanie licencie. V súvislosti so súkromnými vysokými školami súčasná právna úprava nerieši ani prípadné zlučovanie súkromných vysokých škôl, keďže udelený štátny súhlas je neprenosný na inú právnickú osobu, vrátane právneho nástupcu.

Podstatným problémom pri súkromných vysokých školách je, že vysokoškolský zákon, ani iný dokument nedefinuje ich úlohu, či poslanie v spoločnosti, od ktorého by bolo možné odvíjať prístup k nim, ako aj k podmienkami ich vzniku, či k miere regulácie ich pôsobenia. Nie je tak jasné, či súkromné vysoké školy sú primárne podnikateľské subjekty, ktoré reagujú na dopyt o vzdelanie zo strany občanov, alebo sú súčasťou verejnej vzdelávacej politiky, a teda majú byť predmetom obdobnej regulácie ako verejné vysoké školy.

V spoločnosti a v médiách sa pravidelne objavujú informácie o vysokom počte vysokých škôl s ohľadom na počet obyvateľov Slovenskej republiky. Jednotlivé štáty majú rozdielne vzdelávacie systémy a rôznu históriu vzdelávacieho systému. Ak sa pozrieme na počet vysokých škôl v okolitých štátoch a v štátoch s približne rovnakým počtom študentov

vysokých škôl, priemerný počet študentov pripadajúci na jednu vysokú školu nie je z hľadiska Slovenskej republiky neštandardný.

Tabuľka 6 Porovnanie počtu vysokých škôl vo vybraných štátoch k počtu študentov

Štát	Počet študentov (v tis.)	Počet vysokých škôl	Počet študentov (v tis.) pripadajúcich na jednu vysokú školu
Nórsko	225	77	2,9
Litva	201	47	4,3
Poľsko	2149	461	4,7
Rakúsko	350	73	4,8
Írsko*)	194	40	4,9
Maďarsko	389	70	5,6
Bulharsko	287	51	5,6
Česko	437	74	5,9
Dánsko	241	37	6,5
Slovensko	235	35	6,7
Švajčiarsko**)	249	35	7,1

Zdrojom údajov o počte študentov v roku 2010 je EUROSTAT. Počet vysokých škôl je získaný z národných správ o uskutočňovaní Bolonského procesu v rokoch 2009-2012 (<http://www.ehea.info>), obvykle ide o stav v roku 2011. Študenti zahraničných vysokých škôl v SR nie sú v počte zohľadnení a rovnako nie sú zohľadnené ani zahraničné vysoké školy.

*) V prípade Írska sú v počte vysokých škôl zohľadnené len vysoké školy financované z verejných zdrojov.

***) V prípade Švajčiarska nie sú zohľadnené profesijne orientované/odborné vysoké školy.

Ako je možno vidieť, počet vysokých škôl v Slovenskej republike nie je s ohľadom na ostatné štáty nijako výnimočný. I napriek tomu existuje priestor na optimalizáciu verejných vysokých škôl (keďže súkromné vysoké školy nie sú financované z verejných zdrojov, ich počet je regulovaný schopnosťou získať dostatok platiacich študentov, prípadne zabezpečiť finančné zdroje iným spôsobom, nimi sa podrobnejšie nezaobráme).

Ako ukazuje Tabuľka 7, v pomeroch počtu zamestnancov na 1000 študentov vysokej školy sú niekoľko násobné rozdiely. Je to z veľkej časti spôsobené zameraním vysokej školy, keď vysoké školy poskytujúce prevažne umelecky zamerané študijné programy majú vyššie nároky na personálne zabezpečenie s ohľadom na vysokú mieru individuálneho prístupu k študentom. Môžeme však vidieť, že aj podobne zamerané vysoké školy (napr. VŠVU, VŠMU, AU) majú relevantné rozdiely v pomernom počte zamestnancov na 1000 študentov. Potreba zamestnancov závisí aj od štruktúry vysokej školy, či má študentský domov alebo nie, miery externého zabezpečovania služieb, v akej miere je centrálné zabezpečovaná administratíva vysokej školy, resp. naopak v akej miere jednotlivé súčasti vysokej školy zabezpečujú obdobné administratívne činnosti.

Kým najväčšia verejná vysoká škola Univerzita Komenského v Bratislave mala v roku 2011 cez viac ako 27 tis. študentov, najmenšia verejná vysoká škola Akadémia umení v Banskej Bystrici mala 613 študentov a členila sa na tri fakulty. Takýto počet študentov je menší, ako počet študentov na fakultách iných vysokých škôl.

Iným príkladom sú dve verejné vysoké školy so sídlom v Trnave. Kým v zdravotníckych študijných odboroch svoju ponuku skôr dopĺňajú, v prípade študijných odborov ako sú história, filozofia, či politológia poskytujú študijné programy paralelne. Podobná situácia vzniká pri učiteľských študijných programoch, kde niektoré aprobácie predmetov poskytujú paralelne, iné poskytuje len jedna vysoká škola. Tým, že ide o dve vysoké školy, vznikajú dodatočné náklady na administráciu ich činností, ale najmä študenti týchto vysokých škôl nemajú možnosť naplno využívať potenciál a ponuku, ktorá by vznikla ich integráciou. Rovnako by nebolo potrebné duplicitne zabezpečovať infraštruktúru a jej obnovu.

Tabuľka 7 Pomery počtu zamestnancov verejných vysokých škôl k počtu študentov

A		B		C	
UJS 72.6	TUKE 121.1	UJS 38.6	TUKE 54.4	UCM 27.0	ZU 59.9
TvU 76.8	ZU 130.6	TUAD 41.8	PU 54.7	KU 29.6	SPU 64.1
UKF 78.8	UPJŠ 151.9	UKF 43.7	ZU 56.6	TvU 30.7	UPJŠ 70.9
KU 79.4	TUZvo 156.9	TvU 44.2	STU 62.9	UKF 32.4	UK 72.6
UCM 80.3	UK 158.2	SPU 46.5	UPJŠ 69.5	UJS 34.0	VŠMU 75.6
TUAD 83.3	STU 159.2	KU 48.6	UK 70.0	TUAD 39.4	STU 77.1
UMB 95.0	UVLF 240.2	UMB 49.7	UVLF 84.3	UMB 43.2	TUZvo 90.2
PU 104.1	VŠMU 252.6	UCM 51.6	VŠVU 152.7	PU 47.1	AU 109.3
EU 108.9	AU 277.7	TUZvo 53.7	VŠMU 153.9	EU 52.4	VŠVU 128.1
SPU 120.1	VŠVU 311.0	EU 53.9	AU 168.4	TUKE 57.8	UVLF 144.1

A – Počet zamestnancov vysokej školy na 1000 študentov

B – Počet vysokoškolských učiteľov vysokej školy na 1000 študentov

C – Počet zamestnancov, ktorí nie sú vysokoškolskí učitelia alebo výskumní pracovníci na 1000 študentov

Zdroj: Údaje o počte študentov k 31. 10. 2011 sú získané zo štatistickej ročenky UIPŠ, údaje o počte zamestnancov z Výročnej správy o stave vysokého školstva za rok 2011.

Okrem zjavnejších príkladov potenciálnej neefektivity v činnosti verejných vysokých škôl, je možné predpokladať aj jej skrytejšie formy. Príkladom môžu byť niektoré malé, úzko zamerané fakulty na niektorých vysokých školách, ktoré ak by boli pracoviskami iných súčastí vysokej školy, nevyžadovali by si samostatné samosprávne orgány a s tým spojenú administratívnu podporu. Iným príkladom môžu byť izolované pracoviská vysokých škôl zaoberajúce sa tou istou/podobnou problematikou. Môže ísť o napr. katedry matematiky zabezpečujúce zázemie v technických alebo ekonomických smeroch, prípadne podporné pracoviská obsadené skôr lektormi (napr. katedry jazykov, učiteľov na športovú činnosť študentov). Je otázne, v akej miere vedenia vysokých škôl a ich súčastí, analyzovali, či existencia paralelných pracovísk je efektívnejšia ako ich integrácia, resp. akú inú pridanú hodnotu roztrieštenosť takýchto pracovísk v rámci vysokej školy prináša.

SYSTÉM RIADENIA VYSOKÉHO ŠKOLSTVA

Neexistuje univerzálny systém, akým sú vysoké školy riadené a manažované. Náš vysokoškolský systém je založený na systéme autonómnych samosprávnych vysokých škôl

riadených ich samosprávnymi orgánmi, s vymedzením kompetencií ústredných orgánov štátnej správy.

1.4. Postavenie výkonnej moci

Kompetencie v oblasti vysokého školstva sú v pôsobnosti ministerstva školstva.

Medzi kompetencie ministerstva školstva patria najmä tvorba právnych predpisov upravujúcich činnosť vysokých škôl, koncepcná činnosť, poskytovanie dotácií verejným a súkromným vysokým školám, schvaľovanie kritérií akreditácie činností vysokých škôl a rozhodovanie o priznávaní práv vysokým školám na základe vyjadrení Akreditačnej komisie, správa sústavy študijných odborov, menovanie členov správnej rady verejnej vysokej školy, predkladanie návrhov na vymenovanie profesorov a rektorov vysokých škôl prezidentovi Slovenskej republiky. Ministerstvo je oprávnené vykonávať aj kontrolu dodržiavania všeobecne záväzných právnych predpisov v oblasti vysokého školstva.

Vymenúvanie členov Akreditačnej komisie, schvaľovania štatútu Akreditačnej komisie, udeľovania/odňatie štátneho súhlasu na pôsobenie ako súkromná vysoká škola je v právomoci vlády SR. Okrem toho vláda SR prerokúva každoročne správu o stave vysokého školstva, schvaľuje dlhodobý zámer ministerstva pre oblasť vysokých škôl a jeho aktualizáciu a iné dokumenty vypracované ministerstvom.

V prípade štátnych vysokých škôl sú niektoré kompetencie v pôsobnosti príslušných rezortov, ide najmä o financovanie štátnych vysokých škôl, kontrolu ich činnosti, prípadne predkladania návrhov za tieto vysoké školy. V závislosti od typu štátnej vysokej školy, môže ministerstvo rozhodovať aj o organizačnej štruktúre vysokej školy (zmena pracovísk vysokej školy) alebo navrhovať rektora štátnej vysokej školy.

I keď ministerstvo školstva má možnosť kontrolovať dodržiavanie všeobecne záväzných právnych predpisov v činnosti verejných a súkromných vysokých škôl, mnohé prvky činnosti vysokých škôl sú v ich samosprávnej kompetencii, bez systému nezávislej kontroly dodržiavania týchto pravidiel, napr. systémom podobným obecnej samospráve.

V prípade zistenia porušenia všeobecne záväzných právnych predpisov zo strany vysokej školy, vysokoškolský zákon upravuje mechanizmus, ktorým má byť zabezpečená náprava. V takomto prípade má najskôr ministerstvo vyzvať vysokú školu k vykonaniu nápravy a určiť jej na to primeranú lehotu. Ak v tejto lehote nedôjde zo strany vysokej školy k náprave, môže ministerstvo ak získa súhlas aspoň dvoch reprezentácií vysokých škôl⁹ preniesť výkon samosprávnych kompetencií tak, že ak sú právne predpisy porušované na úrovni fakulty, právomoci fakulty prejdú na vysokú školu, ak dochádza k porušeniu na úrovni vysokej školy, poverí výkonom týchto právomocí inú vysokú školu.

⁹ Vysoké školy majú tri reprezentácie – Slovenskú rektorskú konferenciu (SRK), Radu vysokých škôl (RVŠ) a Študentskú radu vysokých škôl (ŠRVŠ). V SRK sú členmi rektori jednotlivých vysokých škôl. Do RVŠ volia členov akademické senáty vysokých škôl a fakúlt. ŠRVŠ zastupuje študentov vysokých škôl a jej členov si volia študenti jednotlivých vysokých škôl a študentské časti akademických senátov vysokých škôl. Ministerstvo predkladá týmto orgánom svoje návrhy a prerokúva ich s nimi. Súčasne financuje ich činnosť. RVŠ a ŠRVŠ nemá právnu subjektivitu. SRK vznikla pôvodne ako občianske združenie, v súčasnosti je činnosť SRK zabezpečovaná prostredníctvom Inštitútu SRK, na ktoré sa toto občianske združenie premenovalo.

V prípade súkromných vysokých škôl môže viesť porušovanie všeobecne záväzných právnych predpisov k odňatiu štátneho súhlasu.

Tento mechanizmus nezabezpečuje účinný a rýchly systém zabezpečenia nápravy a je prakticky nepoužiteľný na rôzne procesné pochybenia vysokých škôl. Návrh na presun výkonu kompetencií na inú vysokú školu bol využitý len raz. Návrh nezískal súhlas reprezentácií vysokých škôl.

Táto oblasť si vyžaduje komplexnejšie riešenie. Lepšej vymožitelnosti dodržiavania všeobecne záväzných právnych predpisov napomôže právomoc udeľovania sankcií v prípade ich nedodržania. Rovnako je nežiaduce, aby požiadavka na odstránenie rozporu so všeobecne záväznými právnymi predpismi, bola podmienená súhlasom reprezentantov ostatných vysokých škôl. Nedomyšlený je aj samotný prenos kompetencií na inú vysokú školu, v inom sektore to v podstate znamená zverenie spoločnosti konkurenčnému subjektu. Viaceré riešenia ponúka systém miestnej samosprávy.

1.5. Systém akademickej samosprávy

Vysoké školy sú právnické osoby. Štatutárnym orgánom verejnej a štátnej vysokej školy je rektor, ktorého menuje prezident Slovenskej republiky. V prípade verejných vysokých škôl je kandidát na rektora volený akademickým senátom verejnej vysokej školy. Návrhy na kandidátov môžu podávať aj členovia správnej rady verejnej vysokej školy. V prípade štátnych vysokých škôl je postup rôzny, na vojenských a policajných vysokých školách rektora navrhuje príslušný minister po vyjadrení akademického senátu. Na zdravotníckych vysokých školách je obdobný postup ako na verejných vysokých školách.

V prípade súkromných vysokých škôl ide o právnické osoby, ktoré boli zriadené za účelom vzdelávania a vykonávania výskumnej činnosti a získali štátny súhlas na pôsobenie ako súkromná vysoká škola. Štatutárny orgán súkromnej vysokej školy je tak zhodný so štatutárnym orgánom právnickej osoby pôsobiacej ako súkromná vysoká škola. Štatút súkromnej vysokej školy určuje, v akých veciach je rektor oprávnený konať v mene právnickej osoby, ktorá pôsobí ako súkromná vysoká škola.

Riadenie verejných vysokých škôl je založené na systéme samosprávnych orgánov, ktorými sú rektor, akademický senát, vedecká rada a disciplinárna komisia vysokej školy pre študentov. Ak sa vysoká škola člení na fakulty, na úrovni fakulty má dekana, akademický senát fakulty, vedeckú radu fakulty a disciplinárnu komisiu fakulty pre študentov.

Vysokoškolský zákon nepredpisuje kvalifikačné požiadavky na výkon funkcie rektora, štandardne je volený zo zamestnancov vysokej školy, ale predchádzajúci pracovný pomer s vysokou školou nie je podmienkou. Predseda akademického senátu nemôže kandidovať na rektora verejnej vysokej školy. Trvanie funkčného obdobia výkonu funkcie rektora je zákonom určené na štyri roky, jedna osoba môže vykonávať funkciu rektora najviac dve funkčné obdobia po sebe. Rektor verejnej vysokej školy sa zodpovedá za svoju činnosť akademickému senátu verejnej vysokej školy, vo vymedzených otázkach ministromi školstva, vedy, výskumu a športu. Plat rektora určuje správna rada verejnej vysokej školy.

Rektor súkromnej vysokej školy je schvaľovaný správnu radou súkromnej vysokej školy na návrh akademického senátu súkromnej vysokej školy. Rektor súkromnej vysokej školy je predstaviteľom akademickej obce súkromnej vysokej školy.

Akademický senát verejnej vysokej školy je volený členmi akademickej obce a to tak, že jednotlivé fakulty v ňom majú rovnaké zastúpenie. Vysokoškolský zákon vyžaduje, aby najmenej tretina členov akademického senátu bola zo študentskej časti akademickej obce. Súčasne zákon upravuje minimálny počet členov akademického senátu, bez ohľadu na veľkosť vysokej školy.

Akademický senát najmä schvaľuje vnútorné predpisy vysokej školy, rozpočet vysokej školy a zmenu organizačnej štruktúry na úrovni vysokej školy a prerokúva návrhy študijných programov. Úlohou akademického senátu je aj kontrola hospodárenia vysokej školy.

Kompetencie v špecifických oblastiach majú vedecká rada a disciplinárna komisia vysokej školy.

Podobnú štruktúru riadenia má fakulta, ktorá má zákonom vymedzené samosprávne kompetencie, ako aj právomoci a oblasti, v ktorých pôsobí v mene vysokej školy. Vysoká škola si vo svojich vnútorných predpisoch upravuje, v akej miere môžu fakulty nezávisle rozhodovať napríklad v pracovno-právnych otázkach, v podnikateľskej činnosti alebo v oblasti medzinárodnej spolupráce.

Verejné vysoké školy sú autonómne v určovaní svojej organizačnej štruktúry, počtu zamestnancov, v schvaľovaní rozpočtu a pri nakladaní s majetkom. Rovnako sú samosprávne z hľadiska organizácie štúdia, vydávania vnútorných predpisov, určovania počtu prijímaných na štúdium, tvorbe študijných programov, pri určovaní poplatkov spojených so štúdiom a školného.

Pri transformácii štátnych vysokých škôl na verejné vysoké školy v roku 2003 prešiel do vlastníctva verejných vysokých škôl majetok štátu, ktorý mali dovtedy v správe. Aj z tohto dôvodu bola na verejných vysokých školách kreovaná dnes štrnásť členná správna rada verejnej vysokej školy, ktorej členov menuje minister školstva, vedy, výskumu a športu. Šesť členov správnej rady navrhuje minister po vyjadrení rektora, šesť členov navrhuje rektor vysokej školy so súhlasom akademického senátu, jedného člena navrhuje zamestnanecká časť akademického senátu a jedného člena študentská časť akademického senátu. Správna rada verejnej vysokej školy má zabezpečovať presadzovanie verejného záujmu v činnosti verejnej vysokej školy, okrem iného udeľuje vopred písomný súhlas vo vymedzených prípadoch nakladania s majetkom verejných vysokých škôl (najmä odpredaj nehnuteľného majetku).

Počet členov správnej rady je rovnaký a nezohľadňuje veľkosť verejnej vysokej školy, či hodnotu majetku v jej vlastníctve. Správna rada má len obmedzené možnosti vplyvu na každodenný chod verejnej vysokej školy. Od roku 2007 do pôsobnosti správnej rady patrí aj schvaľovanie rozpočtu verejnej vysokej školy po jeho schválení akademickým senátom. Správna rada nie je samosprávnym orgánom verejnej vysokej školy, ale orgánom s vymedzenými kompetenciami vo vysokoškolskom zákone. Okrem dvoch členov

nominovaných akademickým senátom verejnej vysokej školy členmi správnej rady nemôžu byť zamestnanci verejnej vysokej školy.

Pravidlá na výber členov správnej rady, ako aj spôsob výkonu ich členstva, nie sú podrobnejšie upravené. Súčasné nastavenie vysokoškolského zákona nevytvára prostredie, ktoré zabezpečuje presadzovanie verejného záujmu v činnosti verejnej vysokej školy, resp. samotné formulovanie tohto záujmu. I keď správna rada má skôr charakter dozorného orgánu, nemá reálne nástroje a možnosti na kontrolu činnosti verejnej vysokej školy.

Z opisu systému riadenia vysokých škôl a nastavenia právomocí a zodpovednosti vidno nasledujúce systémové problémy/nedostatky:

- a. manažment vysokej školy (rektor) je volený akademickým senátom, v ktorom sú zástupcovia zamestnancov a študentov vysokej školy. Rektor sa im zodpovedá za svoju činnosť, ale o jeho odmeňovaní rozhoduje správna rada, ku ktorej sa vyjadruje/navrhuje ju rektor verejnej vysokej školy po prerokovaní s akademickým senátom;
- b. na úrovni fakulty je vedúcim predstaviteľom fakulty dekan, ktorého volí akademický senát fakulty, ktorý zastupuje akademickú obec fakulty. Dekan sa z časti zodpovedá za svoju činnosť rektorovi a z časti akademickému senátu fakulty. Rektor odmeňuje dekana fakulty, ale nemá žiadnu priamu možnosť ovplyvniť výber dekana, a len obmedzenú možnosť na výmenu na tejto pozícii.

Verejné vysoké školy sú tak z pohľadu riadenia uzavretým systémom, keď sa manažment vysokej školy zodpovedá zástupcom zamestnancov a študentov vysokej školy v akademickom senáte, a teda tí, čo majú byť riadení, vyberajú tých, ktorí ich riadia.

Vysoká škola má možnosť si sama určovať svoje poslanie a rovnako si kreuje svoj dlhodobý zámer. Do tohto procesu nie sú zapojené externé subjekty. K dlhodobému zámeru sa vyjadruje správna rada verejnej vysokej školy. Podľa vysokoškolského zákona dlhodobý zámer vysokej školy následne prerokúva verejná vysoká škola s ministerstvom školstva. Tento mechanizmus sa v praxi neuskutočňoval, čo obmedzovalo možnosti koordinácie zámerov ministerstva školstva, identifikáciu konkrétnych zámerov vysokých škôl a vytváranie podmienok na podporu ich uskutočnenia formou rozvojových projektov.

V prípade súkromných vysokých škôl bola po prijatí vysokoškolského zákona úprava v roku 2002 odlišná. Súkromné vysoké školy nemali povinnosť kreovať orgány akademickej samosprávy a ich vytvorenie bolo na ich rozhodnutí. Výkon kompetencií jednotlivých samosprávnych orgánov upravených pre verejné vysoké školy bol ponechaný na internú úpravu vnútornými predpismi súkromnej vysokej školy. V ďalšom období ministerstvo presadzovalo inštitucionalizáciu zabezpečenia princípov akademickej samosprávy aj na súkromných vysokých školách a podľa súčasnej právnej úpravy aj súkromné vysoké školy sú povinné mať rektora, akademický senát a vedeckú radu. Súčasne aj na súkromných vysokých školách bola zriadená správna rada, ktorú si ale menuje samotná súkromná vysoká škola.

Osobitným problémom je možný konflikt medzi orgánmi právnickej osoby, ktorá pôsobí ako súkromná vysoká škola a orgánmi ustanovenými podľa vysokoškolského zákona. V rámci

súkromných vysokých škôl je obvyklé riešenie také, že správna rada právnickej osoby je správnu radou súkromnej vysokej školy a podobne.

1.6. Opatrenia do budúcnosti

Je možné konštatovať, že právna úprava v budúcnosti, by mala skôr podrobnejšie upraviť vzťah vysokej školy k externému prostrediu (štát, uchádzač, študent), a môže ponechať viac otvorených možností na úpravu vnútornej organizácie samotnej akademickej samosprávy práve na jej akademickú obec. Rizikom takéhoto postupu je, že systém na konkrétnej vysokej škole môžu ovládnuť skupiny, ktoré nemusia byť z pohľadu ďalšieho rozvoja vysokej školy perspektívne a ich rozhodovanie môže byť pre ďalší vývoj vysokej školy skôr negatívne.

I keď na jednej strane zrušenie právnej subjektivity fakúlt v roku 2002 je možné vnímať ako krok ku konzistentnosti a integrácii vysokých škôl, ponechanie rozsiahlych kompetencií zo zákona na strane fakúlt spôsobilo, že tento proces neprebehol do konca a stále existujú neefektívne činnosti, ako dezintegrácia podobne zameraných pracovísk na rôznych súčastiach vysokej školy, podobné študijné programy a podobne.

Kým v roku 2000 bola autonómnosť vysokých škôl považovaná za silnú stránku slovenského vysokoškolského priestoru, za uplynulých desať rokov sa vnímanie autonómnosti a samosprávnosti posunulo a v súčasnosti sa zdá prekonané, aby vysokoškolský zákon jednotne určoval napr. minimálny počet členov akademického senátu, vymedzoval presne jeho kompetencie, či dĺžku funkčného obdobia jeho členov.

Aj správa EUA¹⁰ odporúča, aby slovenský vysokoškolský systém posilnil autonómnosť v oblasti vnútornej organizácie vysokých škôl a riadiacich štruktúr. Osobitným problémom je vymedzenie zodpovedností a právomocí. Vysokoškolský zákon neumožňuje prispôbovať riadenie vysokej školy napĺňaniu jej cieľov, a tým sa efektívne prispôbovať súčasnej situácii a výzvam. Súčasne za výzvu pre vzdelávací systém považuje stabilizáciu podmienok na pôsobenie vysokých škôl, ktoré sa neustále menia (najmä častá zmena právnych podmienok a potenciálna nestabilita financovania). Rovnako priestor na zvýšenie autonómnosti vysokých škôl evalvátori identifikovali aj v tvorbe a v schvaľovaní študijných programov vysokých škôl.

ORGANIZÁCIA A OBSAH VZDELÁVANIA VO VYSOKOM ŠKOLSTVE

1.7. Harmonogram štúdia

Štúdium na vysokej škole je organizované v rámci akademického roka, ktorý začína 1. septembra a končí 31. augusta nasledujúceho roka. Samotná vysoká škola si určuje podrobnosti jeho organizácie, to je, či je štúdium členené na dva semestre alebo tri trimestre. Rovnako vysoká škola určuje, kedy majú študenti prázdniny, výučbovú časť štúdia, či skúškové obdobie, ako aj počet týždňov jednotlivých častí akademického roka. Vysoká škola

¹⁰ Na základe žiadosti vlády SR a SRK z roku 2005 sa v rokoch 2006 – 2007 uskutočnila evaluácia slovenských vysokých škôl a vypracovala sa sektorová správa o slovenskom vysokoškolskom systéme a jeho výskumnej kapacite evalvátormi vybranými Európskou asociáciou univerzít (EUA).

rovnako určuje termíny zápisu na štúdium, odovzdania záverečných prác, či termíny štátnej skúšky.

Výučbová časť semestra zvykne trvať v rozsahu 12 až 15 týždňov. Priama vzdelávacia činnosť sa tak uskutočňuje v závislosti od vysokej školy približne v polovici roka. Len jedna vysoká škola má organizované štúdium po trimestroch. V jej prípade má trimester v akademickom roku 2012/2013 10 výučbových týždňov.

V prípade spoločných študijných programov je štúdium organizované tak, že študent jednotlivé časti štúdia absolvuje na rôznych inej vysokých školách. Napríklad prvý semester začne na jednej vysokej škole, druhý študuje na inej vysokej škole v rámci konzorcia vysokých škôl, a tretí a štvrtý na ďalších. V týchto prípadoch je potrebné zostaviť pravidlá a možnosti štúdia tak, aby prípadné nezávládnutie jednej študijnej povinnosti študentom nemalo fatálne dôsledky na celkové štúdium študenta.

V letných mesiacoch vysoké školy organizujú letné školy, ktoré nie sú súčasťou študijných programov, ale umožňujú študentom a vysokoškolským učiteľom, či výskumným pracovníkom, rozširovať svoje vedomosti a vzájomne si vymieňať skúsenosti, či v prípade medzinárodných letných škôl nadväzovať kontakty na ďalšiu spoluprácu vo výskume. Časť vysokých škôl v rámci popularizácie organizuje detské univerzity, obvykle zamerané na žiakov základných škôl. Ministerstvo tieto aktivity podrobnejšie nesleduje.

Z hľadiska organizácie štúdia môžeme za neštandardný prvok považovať skracovanie posledného semestra študentom, v poslednom roku štúdia. Dôvodom je obvykle termín na predloženie záverečnej práce, či vytvorenie priestoru na prípravu na štátne skúšky. To ale znamená, že ak má študent záujem o absolvovanie predmetu, ktorý je poskytovaný počas všetkých týždňov semestra, môže mu táto nejednotnosť v dĺžke semestra spôsobiť komplikácie. Obdobne je študent obmedzovaný z hľadiska akademickej mobility, ktorá je tak v poslednom semestri štúdia de facto vylúčená, resp. spôsobí ďalšie komplikácie.

Tým, že vysoké školy si samé určujú harmonogram akademického roka, stáva sa, že v prípade neúspechu na štátnej skúške, študent nemá možnosť opakovania štátnej skúšky ešte v rovnakom akademickom roku (harmonogram neposkytuje možnosť ďalšieho termínu). V takýchto prípadoch študentovi na verejných vysokých školách môže vzniknúť povinnosť uhradiť školné v ďalšom akademickom roku, hoci už nie je potrebné, aby sa zúčastňoval študijných povinností a jeho jedinou povinnosťou je vykonanie štátnej skúšky. Vysokoškolský zákon by v takýchto prípadoch mal spôsob uplatňovania niektorých práv študentov upraviť podrobnejšie.

1.8. Študijný odbor a študijný program

Vysokoškolské vzdelanie je možné získať absolvovaním študijného programu v niektorom z 365 študijných odborov. Kým v roku 1999 existovalo 401 magisterských odborov, dnes je možné vysokoškolské vzdelanie získať v niektorom zo 168 študijných odborov na prvom stupni, 170 študijných odborov na druhom stupni alebo v niektorom z 318 študijných odborov v rámci tretieho stupňa. Vysokoškolský zákon umožňuje, aby sa študijný program poskytoval aj v kombinácii dvoch študijných odborov. Študijné odbory sú rozdelené do deviatich skupín

a tieto sa členia na podskupiny. Členenie sústavy študijných odborov je odlišné od členenia v rámci štatistickej klasifikácie odborov vzdelania.

Študijné odbory sú súčasťou sústavy študijných odborov Slovenskej republiky, ktorú spravuje ministerstvo. K prípadným zmenám v sústave študijných odborov, ktoré sa vykonávajú spravidla na základe podnetov z vysokých škôl, sa vyjadruje Akreditačná komisia. V súčasnosti sa umožňuje vyjadriť sa k návrhu na zmenu v sústave študijných odborov aj širokej verejnosti, a to tým, že návrhy na úpravu študijných odborov sa zverejňujú najmenej na 30 dní na webovom sídle ministerstva. Táto možnosť je využívaná minimálne.

Jednotlivé študijné odbory sú vymedzené svojim opisom. Opis študijného odboru vymedzuje profil absolventa, vedomosti, ktoré má štúdiom získať, stupne, v ktorých je možné získať v danom študijnom odbore vysokoškolské vzdelanie.¹¹ Opis študijného odboru vymedzuje aj príbuzné študijné odbory, štandardnú dĺžku štúdia pre študijné programy, či udeľovaný akademický titul.

Tvorba konkrétneho študijného programu je v pôsobnosti vysokej školy. Študijný program je súbor predmetov, ktoré pozostávajú zo vzdelávacích činností, ktorými sú najmä prednáška, cvičenie, záverečná práca, laboratórne práce, štátna skúška a ich kombinácie, a súbor pravidiel zostavený tak, že úspešné absolvovanie týchto vzdelávacích činností pri zachovaní uvedených pravidiel umožňuje získať vysokoškolské vzdelanie.

Súčasťou študijného programu je aj odporúčaný študijný plán. Odporúčaný študijný plán odporúča študentovi, v ktorej časti štúdia si má zapísať absolvovanie ktorej študijnej povinnosti. Ak bude študent postupovať podľa odporúčaného študijného plánu, riadne skončí štúdium v štandardnej dĺžke štúdia. Študent študuje študijný program podľa vlastného študijného plánu, teda nie je viazaný odporúčaným študijným plánom vysokej školy. Študijný program pozostáva z predmetov, ktoré môžu byť povinné, povinne voliteľné a výberové.

Opisy študijných odborov sú pozitívne z pohľadu čitateľnosti jednotlivých študijných odborov a mali by zamedzovať vzniku nových študijných odborov, ktoré sú obsahovo už zahrnuté v existujúcej sústave študijných odborov. V prípadoch, keď je opis študijného odboru nevhodne koncipovaný, môže byť obmedzujúci pre rozvoj študijného odboru, resp. študijných programov, ktoré sa v ňom poskytujú. Osobitným problémom je vymedzenie príbuzných študijných odborov. Príbuznosť študijných odborov je zohľadňovaná pri obsadzovaní miest vysokoškolských učiteľov ako kvalifikačný predpoklad. Problém nastáva, ak vzdelanie vysokoškolského učiteľa bolo nadobudnuté v zahraničí, teda mimo sústavy študijných odborov Slovenskej republiky, prípadne v predchádzajúcom systéme študijných odborov, keďže v takýchto prípadoch neexistuje prevodový mostík, ktorý by jednoznačne pridelil nadobudnutému vzdelaniu študijný odbor podľa sústavy študijných odborov Slovenskej republiky.

V súčasnosti neexistuje systematický prístup k aktualizácii sústavy študijných odborov Slovenskej republiky a jednotlivé vysoké školy nekoordinovane predkladajú návrhy na zmenu

¹¹ V niektorých študijných odboroch je možné získať vysokoškolské vzdelanie len v niektorých stupňoch. Napr. v študijnom odbore právo len v prvom a druhom stupni. V študijnom odbore správne právo len v treťom stupni. V študijnom odbore pedagogika vo všetkých troch stupňoch.

v sústave študijných odborov, obvykle na základe vlastných aktuálnych potrieb, v lepšom prípade na základe diskusie s viacerými vysokými školami. Do prípravy opisov študijných odborov nie sú štandardne zapojení zamestnávateľa, či iné relevantné skupiny, mimo akademického prostredia. Z hľadiska ďalšieho rozvoja jednotlivých študijných odborov by bolo vhodné, ak by pre jednotlivé skupiny/podskupiny študijných odborov existovala pravidelná analýza podmienok, za ktorých sa v nich uskutočňujú študijné programy, ich spoločenský prínos/vplyv na rozvoj spoločnosti a ekonomiky, perspektíva a potreby ich ďalšieho rozvoja.

Od septembra 2013 sa zriadi v rámci rezortného informačného systému register študijných odborov a register študijných programov. Tieto registre budú poskytovať širokej verejnosti, ale aj ministerstvu a Akreditačnej komisii, dopĺňujúce informácie o uskutočňovaní študijných programov vysokými školami, napr. tým, že ich súčasťou budú aj informačné listy predmetov.¹²

1.9. Skončenie štúdia

Absolvovanie povinných predmetov študijného programu je nutnou podmienkou na riadne skončenie štúdia. Ponuka povinne voliteľných predmetov je spravidla väčšia, ako je povinnosť študenta získať kredity za povinne voliteľné predmety. Tým je umožnené, že študent má možnosť v rámci štúdia výberom vhodných povinne voliteľných predmetov viac sa zamerať na niektorú oblasť študijného odboru, v ktorom získava vzdelanie, prípadne získať kompetencie aj mimo tohto študijného odboru.

Každý študijný program má v súlade so zákonom určený počet kreditov, ktorých získanie je potrebné na riadne skončenie štúdia. Študent je povinný získať kredity za všetky povinné predmety, určený počet kreditov za povinne voliteľné kredity a zvyšné kredity do celkového počtu získava štúdiom výberových predmetov. Výberové predmety umožňujú študentovi jeho ďalšiu profiláciu s ohľadom na jeho záujem, či predpokladané uplatnenie na trhu práce. Tvorba vlastného študijného plánu tak umožňuje študentovi voliť si tempo štúdia a vytvárať si osobitný profil v rámci výberu najmä výberových predmetov (napr. študent práva, si môže ako výberové zapísať napríklad ekonomické predmety, prípadne umelecké predmety a pod., záleží od ponuky vysokej školy a možnosti zosúladenia rozvrhu).

Niektoré predmety sú podmienené predchádzajúcim absolvovaním iného predmetu. Ide najmä o nadväzujúce predmety, to je keď vedomosti z predchádzajúceho predmetu sú nutné na pochopenie/splnenie podmienok na absolvovanie daného predmetu. V ostatných prípadoch je poradie absolvovania predmetov, ako aj ich počet v rámci akademického roka na rozhodnutí študenta. Vysoké školy obvykle obmedzujú maximálny počet kreditov, ktoré môže študent získať za akademický rok a naopak určujú minimálny počet kreditov, ktoré je študent povinný získať na to, aby mohol pokračovať v štúdiu. Súčasne, ak študent neštuduje v súlade s odporúčaným študijným plánom, nemusí byť vysoká škola schopná zostaviť rozvrh pre všetkých študentov tak, aby mohli absolvovať všetky študijné povinnosti, o ktoré majú záujem (kolízia rozvrhu).

¹² Informačný list predmetu je upravený vyhláškou ministerstva školstva o kreditovom systéme štúdia. Obsahuje základné informácie o predmete, ako sú názov a jeho kód, ale aj informácie o obsahu predmetu, podmienkach na jeho absolvovanie, či rozsah priamej výučby, meno vyučujúceho a zoznam odporúčanej literatúry.

Súčasťou podmienok na riadne skončenie štúdia je vypracovanie a obhájenie záverečnej práce (bakalárska práca, diplomová práca alebo dizertačná práca). Obhajoba záverečnej práce je štátnou skúškou. Vysoké školy ako podmienku riadneho skončenia štúdia vyžadujú od študentov vykonanie aj ďalších štátnych skúšok, čo všeobecne záväzné právne predpisy vyžadujú len v rámci doktorandského štúdia (dizertačná skúška).

Všetky písomne vypracované záverečné práce sú poskytované do centrálného registra záverečných prác, kde sú porovnávané voči textom v elektronických zdrojoch a je identifikovaná miera zhody s dostupnými textami (systém pomáhajúci k odhaľovaniu plagiátorstva). Ak tomu nebránia autorské práva, záverečná práca je následne sprístupnená verejnosti.¹³

Ak je študent neúspešný pri plnení podmienok na absolvovanie predmetu, môže sa pokúsiť o jeho opakované absolvovanie. V ďalšom akademickom roku/časti štúdia tak nemusí absolvovať opätovne všetky študijné povinnosti (opakovať ročník). Ak študent ani po opakovanom zápise predmetu nesplní podmienky na jeho absolvovanie, vysoká škola jeho štúdium ukončí z dôvodu neplnenia požiadaviek študijného programu.

1.10. Systém zabezpečovania kvality vzdelávania

Návrh študijného programu je prerokúvaný v akademickom senáte vysokej školy/fakulty, a schvaľovaný vo vedeckej rade vysokej školy/fakulty. K prerokúvaniu návrhu študijného programu vo vedeckej rade je prizývaný aj zástupca študentov. Tvorba študijných programov je v samosprávnej kompetencii fakulty, v takom prípade fakulta zabezpečuje a organizuje študijný program a študenti vysokej školy sú aj študentmi fakulty (o ich študijných veciach rozhoduje fakulta, nie vysoká škola). Najmä v prípadoch, keď sa vysoká škola nečlení na fakulty, môže byť študijný program schvaľovaný a uskutočňovaný aj na úrovni vysokej školy. V takomto prípade študenti nie sú študentmi niektorej fakulty, ale sú len študentmi vysokej školy. Študenti fakulty sú aj študentmi vysokej školy.

Aby vysoká škola mohla prijímať uchádzačov o štúdium na vysokej škole, musí si študijný program akreditovať. Akreditáciu študijného programu vykonáva na základe žiadosti vysokej školy Akreditačná komisia.

Akreditačná komisia

Akreditačná komisia má 21 členov, ktorých na návrh ministra školstva, vedy, výskumu a športu menuje vláda SR. K návrhom na vymenovanie členov Akreditačnej komisie sa vyjadrujú reprezentácie vysokých škôl. Funkčné obdobie členov Akreditačnej komisie je šesť rokov a v Akreditačnej komisii môžu pôsobiť najviac dve funkčné obdobia po sebe. Akreditačná komisia má postavenie poradného orgánu vlády. Administratívnu podporu Akreditačnej komisie ako aj financovanie jej činnosti zabezpečuje ministerstvo školstva.

Vysoké školy doručujú žiadosti o akreditáciu svojich činností priamo Akreditačnej komisii. Na ich posúdenie si zostavuje Akreditačná komisia stále alebo dočasné pracovné skupiny. Kreovanie pracovných skupín je výhradne v pôsobnosti Akreditačnej komisii (výber členov

¹³ Register záverečných prác je prístupný prostredníctvom <http://www.crzp.sk>.

a určovanie ich počtu). V závislosti od vyčleneného rozpočtu sú členovia Akreditačnej komisie a jej pracovných skupín za vykonávanú činnosť odmeňovaní.

Členovia Akreditačnej komisie a jej pracovných skupín sú obvykle vysokoškolskí učitelia alebo výskumní pracovníci, prípadne odborníci z praxe alebo zo zahraničia. Členstvo v Akreditačnej komisii je nezlučiteľné s funkciou rektora, prorektora, dekana alebo prodekana. Takéto pravidlo aplikuje Akreditačná komisia aj na pracovné skupiny.

Člena Akreditačnej komisie môže odvolať vláda SR len na návrh predsedu Akreditačnej komisie.

Činnosť Akreditačnej komisie vymedzuje vysokoškolský zákon. Ďalšie podrobnosti upravuje nariadenie vlády SR o Akreditačnej komisii a štatút Akreditačnej komisii, ktorý je schvaľovaný vládou SR. Kritériá, ktorých plnenie Akreditačná komisia posudzuje pri akreditácii jednotlivých činností vysokej školy schvaľuje na jej návrh ministerstvo, po vyjadrení reprezentácií vysokých škôl. V rokoch 2007 až 2012 bolo predkladanie návrhu na zmenu kritérií v kompetencii ministerstva.

Akreditačná komisia a jej činnosť je rozhodujúca pre rozvoj a kvalitu vysokoškolského vzdelávania, z hľadiska externých nástrojov zabezpečovania kvality vysokoškolského vzdelávania. I keď z časti je riešený konflikt záujmov v rámci činnosti Akreditačnej komisie (členom nemôže byť rektor, proktor, dekan, prodekan), tým, že členovia Akreditačnej komisie sú štandardne poprední vysokoškolskí učitelia/výskumníci, ich činnosť v Akreditačnej komisii nie je ich hlavnou činnosťou. To znamená, že členovia Akreditačnej komisie (a obdobne aj pracovných skupín), sú súčasne aj zamestnancami vysokých škôl, ku ktorých žiadostiam sa Akreditačná komisia vyjadruje, respektíve posudzujú žiadosti ostatných vysokých škôl, ktoré im konkurujú. Je potrebné prijať systémové kroky tak, aby bolo tento konflikt záujmu minimalizovaný, resp. prípadne zneužitie kompetencií v rámci akreditácie činnosti bolo možné identifikovať a vyvodiť dôsledky (transparentnosť systému, jasné pravidlá a postupy a pod.).

Z hľadiska zabezpečovania kvality samotnej Akreditačnej komisie by bolo žiaduce, aby jej členovia a členovia pracovných skupín, boli vzdelávaní/trénovaní v problematike externého posudzovania mechanizmov zabezpečovania kvality vzdelávania. Vzdelávanie by sa malo týkať aj interných postupov samotnej Akreditačnej komisie, či zmeny právnych predpisov upravujúcich činnosť vysokých škôl alebo Akreditačnej komisie. Rovnako je potrebné metodicky rozvíjať jednotlivé oblasti pôsobnosti Akreditačnej komisie, napr. formalizovaním pravidiel pre jednotlivé študijné odbory tak, aby tieto boli inštitucionalizované a bol zabezpečený porovnateľný postup pri riešení žiadostí vysokých škôl, bez ohľadu na aktuálnych posudzovateľov, riešenie špecifik študijných programov napr. z hľadiska formy štúdia, a pod. Na takéto aktivity však nie sú v súčasnosti vytvorené podmienky (finančné, personálne obsadenie sekretariátu, samotné postavenie Akreditačnej komisie).

Akreditačná komisia v súčasnosti nemá relevantný informačný systém, ktorý by jej umožňoval elektronizovať jej agendu. Dôsledkom je aj to, že hoci o akreditácii rozhoduje nakoniec minister, ten má pri rozhodovaní k dispozícii nanajvýš hodnotiacu správu pracovnej

skupiny Akreditačnej komisie a vyjadrenie Akreditačnej komisie, ale žiadne podrobnejšie informácie o samotnom študijnom programe (obsah, profil absolventa, podmienky prijatia/absolvovania). Z tohto pohľadu je potreba „potvrzovania“ akreditácie ministerstvom otázná, a ide skôr o administratívny úkon, pravdepodobne aj z dôvodu, že samotná Akreditačná komisia nemá právnu subjektivitu.

Akreditačná komisia v súčasnosti prechádza externým hodnotením podľa pravidiel ENQA.¹⁴ Pravidelné vnútorné a vonkajšie hodnotenie agentúr, ktoré posudzujú kvalitu vysokoškolského vzdelávania, je súčasťou štandardov a odporúčaní na zabezpečovanie kvality vysokoškolského vzdelávania v Európe. Toto hodnotenie bolo pripravované už v predchádzajúcich rokoch, nakoniec sa neuskutočnilo, keďže sa predpokladala podstatná úprava postavenia Akreditačnej komisie. Z tohto dôvodu Akreditačná komisia prestala byť riadnym členom ENQA. Na základe prebiehajúceho hodnotenia môže byť jej riadne členstvo obnovené, prípadne budú formulované odporúčania na úpravu systému zabezpečovania kvality vysokoškolského vzdelávania tak, aby tento systém bol považovaný za spĺňajúci štandardy.

Akreditácia študijného programu

Akreditácia študijného programu je proces, v rámci ktorého Akreditačná komisia posudzuje podmienky, za ktorých sa má študijný program uskutočňovať, ide najmä o materiálne a personálne zabezpečenie študijného programu, ale posudzované sú aj požiadavky na riadne skončenie štúdia, pravidlá zostavovania študijného plánu, obsah študijného programu a podobne.

Kritériá na akreditáciu študijných programov pozostávajú z dvoch hlavných častí. Prvá časť sa zameriava na podmienky, v ktorých sa má študijný program uskutočňovať (kvalita výskumnej činnosti, personálne a materiálne zabezpečenie a pod.), druhá časť kritérií sa zameriava na samotný študijný program (jeho obsah, naplnenie osobitných požiadaviek v prípade umeleckých a inžinierskych študijných programoch, podmienky na výber uchádzačov o štúdium, podmienky na riadne skončenie štúdia, uplatnenie absolventov v praxi, systém zabezpečovania kvality študijného programu vysokou školou).

Štandardne proces akreditácie prebieha tak, že pracovná skupina Akreditačnej komisie na základe doručených podkladov, prípadne aj osobnou návštevou na vysokej škole, pripraví návrh hodnotiacej správy. Tento je zaslaný na vyjadrenie vysokej škole. Spolu s vyjadrením vysokej školy je hodnotiaca správa prerokovaná Akreditačnou komisiou. Akreditačná komisia sa nemusí s návrhom pracovnej skupiny stotožniť, môže prihladiť na pripomienky vysokej školy k návrhu hodnotiacej správy, prípadne na základe dodatočných informácií sa môže vyjadriť inak ako navrhla pracovná skupina, hoci vysoká škola s návrhom pracovnej skupiny súhlasila.

Vyjadrenie Akreditačnej komisie je doručené ministerstvu a zverejňuje sa na webovom sídle Akreditačnej komisie. Od roku 2013 Akreditačná komisia zverejňuje podrobnejšie informácie o celom akreditačnom procese (žiadosti vysokej školy, hodnotiace správy, vyjadrenia

¹⁴ ENQA (<http://www.enqa.eu>) združuje organizácie, ktoré sa profesionálne zaoberajú posudzovaním a hodnotením kvality vysokoškolského vzdelávania. Spolu s ďalšími partnermi zohráva aktívnu úlohu v rámci Európskeho priestoru vysokoškolského vzdelávania a Bolonského procesu.

Akreditačnej komisie). Vysoká škola, ktorá nesúhlasí s vyjadrením Akreditačnej komisie, môže požiadať ministerstvo školstva o posúdenie, či je vyjadrenie Akreditačnej komisie dostatočne odôvodnené. Ministerstvo školstva môže Akreditačnú komisiu požiadať o dopracovanie odôvodnenia, prípadne o zváženie zmeny vyjadrenia.

Akreditačná komisia sa vyjadruje k dvom otázkam – či sú splnené kritériá akreditácie študijného programu, a či spôsob ich plnenia utvára predpoklady na ich plnenie do najbližšej komplexnej akreditácie činností vysokej školy (teda najmenej na šesť rokov). Na základe vyjadrenia Akreditačnej komisie, rozhoduje o priznaní práva na udeľovania zodpovedajúceho akademického titulu absolventom študijného programu ministerstvo školstva, resp. minister školstva, vedy, výskumu a športu. Priznaním tohto práva sa študijný program stáva akreditovaným. Minister školstva, vedy, výskumu a športu môže rozhodnúť aj inak, ako vyplýva z vyjadrenia Akreditačnej komisie. V takom prípade musí svoje rozhodnutie odôvodniť a zverejniť. V doterajšej praxi bola táto možnosť využitá len v niektorých prípadoch.

Tabuľka 8 Možné vyjadrenia Akreditačnej komisie a na ne nadväzujúce štandardné rozhodnutia ministra

Vyjadrenie AK		Typ študijného programu	Štandardné rozhodnutie ministerstva
Splňa	Utvára	Nový	Priznáva s časovým obmedzením na štandardnú dĺžku štúdia
		Existujúci	Priznáva bez časového obmedzenia
		Pozastavený	Právo sa obnovuje
	Neutvára	Nový / Existujúci / Pozastavený	Priznáva s časovým obmedzením do ktorého vysoká škola predkladá správu o prijatých opatreniach na zabezpečenie udržateľnosti poskytovania študijného programu, pre nové študijné programy sa tento stav nepredpokladá
Nespĺňa		Nový	Žiadosť sa zamieta
		Existujúci	Právo sa pozastavuje

Priznané práva sa opätovne posudzujú najmenej raz za šesť rokov v rámci komplexnej akreditácie činností vysokej školy. Akreditačná komisia môže iniciovať akreditáciu príslušnej činnosti kedykoľvek. Obvykle tak robí na základe externých podnetov.

Na poskytovaní doktorandských študijných programoch sa môžu podieľať externé vzdelávacie inštitúcie, na čo rovnako potrebujú akreditáciu, ktorú navrhuje udeliť Akreditačná komisia na základe ich žiadosti. Externé vzdelávacie inštitúcie majú zmluvu s vysokou školou, na ktorej uskutočňovaní doktorandského študijného programu sa chcú podieľať. Študent je študentom vysokej školy, ale tému dizertačnej práce a školiteľa má z externej vzdelávacej inštitúcií, na ktorej výskumnej činnosti participuje. Ostatnú časť jeho vzdelávania mu poskytuje vysoká škola

Ak vysoká škola prestane spĺňať podmienky akreditácie študijného programu, zodpovedajúce právo sa jej pozastaví a vysoká škola získava čas na nápravu. V tomto období nemôže

prijímať nových študentov. Ak v ročnej lehote vysoká škola neprijme dostatočné opatrenia, právo sa jej odníme. Ak sú v tom čase na študijnom programe stále študenti, hľadá sa pre nich možnosť skončenia štúdia v inom študijnom programe, prípadne aj na inej vysokej škole. Následne je študijný program zrušený. Vysoká škola môže študijný program zrušiť, ak pred jeho zrušením zabezpečí študentom možnosť pokračovať v štúdiu v inom študijnom programe.

Aj keď vysokoškolský zákon rozlišuje profesijne orientované bakalárske študijné programy, v rámci systému akreditácie nie sú osobitné podmienky na ich akreditáciu. Explicitná možnosť existencie osobitných kritérií na posudzovanie profesijne orientovaných študijných programov bola upravená novelou vysokoškolského zákona od januára 2013.

V spoločnosti sa niekedy vníma proces akreditácie, ako riešenie zvyšovania kvality vysokoškolského vzdelávania. Je potrebné zdôrazniť, že akreditácia je proces, ktorý nezoraduje študijné programy podľa ich kvality, ale len posudzuje, či študijné programy spĺňajú minimálne vyžadované kritériá. V prípade akreditácie študijných programov tak nie je dostupná informácia o „miere kvality“ – rating študijného programu vo vzťahu k ostatným študijným programom.

Kým pri tvorivej činnosti vysokých škôl je možné z časti posúdiť kvalitu tejto činnosti (časopisy, v ktorých sú publikované články, ohlasy na ne, získané ocenenia, a pod.), v prípade vzdelávania je meranie výsledkov vzdelávania, či pridanej hodnoty študijného programu náročnejšie. V prípade nižších stupňov vzdelávania sa postupne implementujú národné systémy merania výsledkov vzdelávania (monitory, externá časť maturitnej skúšky), vrátane medzinárodného testovania PISA. Na úrovni vysokoškolského vzdelávania nie sú externé testovania študentov štandardnou súčasťou. V roku 2012 sa viaceré vysoké školy zapojili do projektu OECD – AHELO, v rámci ktorého sa práve testovala možnosť externého posúdenia vzdelávacích výstupov na úrovni bakalárskeho vzdelania, a to okrem základných kompetencií (schopnosť analyzovať a pod.), aj vo vybraných oblastiach (stavebníctvo a ekonómia). Prípadný ďalší rozvoj v tejto oblasti by mohol napomôcť k získaniu exaktnejších údajov o vzdelávacom systéme, resp. jeho jednotlivých súčiastiach, a to priamo, a nie nepriamo cez indikátory založených na tvorivej činnosti vysokých škôl.

Samotný systém akreditácií študijných programov je administratívne náročný a vyžaduje od Akreditačnej komisie a jej pracovných skupín vykonávanie množstva administratívnych činností, ktoré by v prípade profesionalizácie činnosti Akreditačnej komisie (napr. formou agentúry s dostatočným počtom zamestnancov) mohli vykonávať administratívni pracovníci Akreditačnej komisie, a experti by mali možnosť sa orientovať na kľúčové časti akreditačného procesu (expertízu činnosť).

V prípade nových študijných programov sa právo priznáva na štandardnú dĺžku štúdia. Toto časové obmedzenie zabezpečuje, že Akreditačná komisia sa novým študijným programom opätovne zaoberá a má možnosť posúdiť, či vysoká škola/fakulta poskytuje študijný program v súlade s podmienkami, za ktorých bol akreditovaný. Problémom v tomto prípade je, že na to, aby vysoká škola/fakulta mala študijný program akreditovaný súvislo, musí si o priznanie tohto práva požiadať s predstihom, čo v prípade dvojročných programov druhého

stupňa znamená, že opätovná akreditácia sa uskutočňuje do jedného roka od priznania práva, teda v čase, keď sa študijný program ešte nezabezpečuje komplexne a teda aj v čase, keď ešte nie sú k dispozícii informácie o absolventoch študijného programu, napr. vo forme ich záverečných prác.

Len v prípade študijných programov v zdravotníckych študijných odboroch sa vyžaduje posúdenie týchto študijných programov z pohľadu súladu profilu ich absolventov s požiadavkami praxe. V ostatných prípadoch sa síce posudzuje v rámci akreditácie profil absolventa vysokej školy, nevyžaduje sa však jeho posúdenie externým subjektom (potenciálnym zamestnávateľom, profesijnou komorou a pod.). Zapojenie zamestnávateľov do tvorby študijných programov a ich úprav nie je štandardné. Rovnako s ohľadom na nastavenie Akreditačnej komisie a vytváranie jej pracovných skupín, je zastúpenie iných relevantných skupín (profesijné skupiny, zamestnávateľské zväzy) v jej činnosti skôr výnimkou.

Osobitným problémom z hľadiska akreditácie študijných programov je ich skutočná realizácia. Akreditačná komisia posudzuje študijný program na základe konkrétnych podkladov platných v čase predloženia žiadosti vysokej školy. Skutočné zabezpečenie študijného programu sa však môže odlišovať od podkladov, ktoré boli predložené Akreditačnej komisii. Súvisí to napr. s tým, že sa menia vysokoškolskí učitelia na danej vysokej škole, napríklad účasťou na mobilite, menia sa doktorandi, ktorí sa podieľajú na zabezpečení niektorých vzdelávacích aktivít, vysoká škola môže meniť infraštruktúru (nákup zariadenia, novších verzií softvéru a pod.). Osobitnou otázkou je možnosť vysokej školy upraviť pravidlá na riadne skončenie štúdia, napr. doplnením povinných predmetov, či úpravou povinne voliteľných predmetov. V takýchto prípadoch je nejednoznačná potreba opätovnej akreditácie študijného programu.

Akreditácia študijného programu by tak mala byť skôr zameraná na pravidlá, ktorými sa vysoká škola riadi pri zostavovaní študijného programu a monitorovaní výstupov, ktoré dosahujú študenti, ako aj opatrenia, ktoré vysoká škola prijíma z cieľom zabezpečenia deklarovanej úrovne absolventov. V prípade, že nejde o nový študijný program, resp. vysokú školu, dôležité je aj monitorovanie dodržiavania týchto pravidiel v predchádzajúcom období. To neznamená, že ak vysoká škola bude chcieť poskytovať študijný program, ktorý si vyžaduje špecifickú infraštruktúru, že na akreditáciu študijného programu bude postačujúca existencia pravidiel, bez existencie potrebnej infraštruktúry.

Už existujúce kritériá vyžadovali, aby vysoké školy mali vnútorný systém zabezpečovania kvality, a jeho existencia bola nutnou podmienkou na akreditáciu študijného programu. Z pohľadu ministerstva je tejto oblasti potrebné venovať hlbšiu pozornosť, a preto od roku 2013 má Akreditačná komisia vypracovať samostatné kritériá na posúdenie vnútorných systémov zabezpečovania kvality vysokou školou, a existenciu a efektivitu takýchto systémov pravidelne posudzovať.

Zdôrazňovanie úlohy vnútorných systémov zabezpečovania kvality priamo vysokou školou je v súlade so súčasným vývojom v oblasti zabezpečovania kvality vysokoškolského vzdelávania v Európskom priestore vysokoškolského vzdelávania.

V rôznych vysokoškolských systémoch existujú rôzne pravidlá externých systémov zabezpečovania kvality. Základné rozlíšenie by mohlo byť založené na tom, či sa akredituje inštitúcia alebo konkrétna činnosť. Náš systém je založený na akreditácii činností. Viaceré problémy uvedené v tejto časti (najmä administratívnu náročnosť procesu akreditácie študijných programov a ich nejednoznačnosť v niektorých prípadoch) by vyriešil prechod od akreditácie študijných programov na akreditáciu v študijných odboroch, teda posúdenie schopnosti vysokej školy vytvárať študijné programy v danom študijnom odbore a stupni, a dodržiavanie pravidiel pri ich uskutočňovaní.

Koncepcia, ani súčasná právna úprava podrobnejšie nerieši pôsobenie slovenských vysokých škôl v zahraničí, ako ani poskytovanie vysokoškolského vzdelávania prostredníctvom dištančného vzdelávania zabezpečovaného e-learningovými prostriedkami, v prípade ktorých nemá význam hovoriť, kde sa z geografického hľadiska poskytuje vzdelávanie.

Súčasná pravidlá akreditácie študijných programov nevytvárajú predpoklad na komplexnejšie posúdenie študijných programov, nad rámec študijného odboru v ktorom sa získava vysokoškolské vzdelanie. Ide napríklad o medzinárodný rozmer poskytovania študijného programu (rozmer akademickej mobility, kompetencia absolventa pracovať v medzinárodnom prostredí), možnosť získať v rámci štúdia napr. technických smerov manažérske kompetencie, a pod. Napríklad doktorandské študijné programy sa len v obmedzenej miere zameriavajú na rozvoj iných kompetencií doktoranda, napr. pre prípady, keď nebude pokračovať v akademickej kariére, ale výskumnou činnosťou bude pokračovať v komerčnej sfére, či na jej základoch bude mať záujem naštartovať podnikateľskú činnosť. Rovnako nie je systematicky rozvíjaná schopnosť doktoranda učiť, či viesť študentov vysokej školy na nižších stupňoch vysokoškolského vzdelávania, hoci zabezpečovanie študijných povinností doktorandmi v dennej forme štúdia je súčasťou ich štúdia. Akreditácia študijných programov sa na „pridanú“ hodnotu študijných programov/vysokej školy nezameriava, a tieto činnosti nie sú vyhodnocované ani v rámci evalvácie.

ŠTUDENTI VYSOKEJ ŠKOLY

Prijatý uchádzač o štúdium na vysokej škole sa dňom zápisu na vysokú školu stáva študentom vysokej školy, v prípade, že sa zápis uskutoční pred začiatkom akademického roka, stáva sa študentom od 1. septembra (na začiatku akademického roka). Študentom je do dňa splnenia poslednej povinnosti študijného programu na jeho riadne skončenie, ak nenastanú dôvody na iné skončenie štúdia. Inými dôvodmi na skončenie štúdia je napr. vylúčenie študenta pre nedostatočné plnenie študijných povinností, z disciplinárnych dôvodov, smrť študenta, či zanechanie štúdia študentom. Študent prestáva byť študentom aj v prípade, že štúdium preruší, a to do času, kým sa na štúdium opätovne nezapíše.

Štúdium na vysokej škole je otvorené každému, kto splní základné podmienky prijatia na štúdium. Základnou podmienkou prijatia na bakalárske štúdium je úplné stredoškolské vzdelanie (maturita). V prípade, že záujem o štúdium študijného programu prevyšuje počet prijímaných uchádzačov, vysoká škola prijme na štúdium tých uchádzačov, ktorí podľa vopred zvolených kritérií majú najväčšie predpoklady na riadne skončenie štúdia. Vysoké školy môžu podmieniť prijatie na štúdium ďalšími podmienkami s cieľom vybrať uchádzačov s najlepšimi predpokladmi na riadne skončenie štúdia.

Uchádzač si podáva prihlášku o prijatie na konkrétny študijný program. Uchádzači o doktorandské štúdium sa uchádzajú o konkrétnu tému dizertačnej práce.

Základnou podmienkou prijatia na študijný program druhého stupňa je vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa. Obdobne v prípade doktorandských študijných programov je základnou podmienkou vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa.

Vysoké školy sú povinné zverejniť podmienky prijatia na štúdium a kritériá výberu uchádzačov najmenej dva mesiace pred termínom na podávanie prihlášok na štúdium. Podanie prihlášky na štúdium môže byť spoplatnené. Na verejných vysokých školách má výška poplatku vychádzať z nákladov vysokej školy na zabezpečenie prijímacieho konania a výška poplatku je obmedzená vysokoškolským zákonom (pre akademický rok 2013/2014 je maximálna možná výška poplatku 82,5 €).¹⁵ V prípade súkromných vysokých škôl nie je výška poplatku obmedzená.

Absolventi všetkých študijných programov nižšieho stupňa sa môžu uchádzať o štúdium vo vyššom stupni štúdia, teda neexistuje obmedzenie, že absolvent napr. profesijne orientovaného bakalárskeho študijného programu sa nemôže bez dodatočného vzdelávania uchádzať o vysokoškolské štúdium druhého stupňa.

V prípade zdravotníckych študijných odborov je podmienkou prijatia v niektorých prípadoch predchádzajúce vzdelanie v rovnakom študijnom odbore, prípadne prax v zdravotníckom zariadení po skončení bakalárskeho štúdia, pred prijatím na štúdium druhého stupňa.

¹⁵ Maximálna výška poplatku je určená ako štvrtina základu na určenie školného a poplatkov spojených so štúdiom. Určenie základu určuje vysokoškolský zákon (§ 92 ods. 1) ako 10 % z priemernej sumy pripadajúcej na jedného študenta denného štúdia z celkových bežných výdavkov poskytnutých ministerstvom verejným vysokým školám zo štátneho rozpočtu.

Študent vysokej školy má možnosť zmeniť študijný program. Podmienky akceptovania žiadosti o zmenu študijného programu, či možnosti dokončenia štúdia na inej vysokej škole si upravujú jednotlivé vysoké školy vo svojich študijných poriadkoch.

Nastavenie doktorandského štúdia tak, že uchádzač o štúdium je prijímaný na konkrétnu tému dizertačnej práce, obmedzuje možnosti pre uchádzačov o výskum vlastnej výskumnej otázky, súčasne vytvára riziko, že na tému, o ktorú je menší záujem, bude prijatý uchádzač, ktorý má menšie predpoklady na riadne skončenie štúdia, ako neprijatý uchádzač o tému, o ktorú je väčší záujem. Negatívum je aj absencia postdoktorandských pozícií, teda pozícií pre absolventov doktorandského štúdia obvykle do troch – piatich rokov, ktorí sú aktívni pri riešení výskumných projektov, do ktorých riešenia pod supervíziou školiteľa zapájajú aj samotných doktorandov.

1.11. Podieľanie sa na úhrade nákladov na štúdium

Za štúdium na verejných a štátnych vysokých školách, ktoré sa uskutočňuje dennou formou, sa neuhrádza školné okrem vymedzených prípadov. Verejné a štátne vysoké školy môžu požadovať poplatky spojené so štúdiom, ktorých výška je obmedzená vysokoškolským zákonom. Ide najmä o poplatky za vydanie dokladov o štúdiu (napr. preukaz študenta) a vo vymedzených prípadoch poplatky za vydanie dokladov o absolvovaní štúdia.

Študentovi verejnej a štátnej vysokej školy vzniká povinnosť uhradiť školné, ak v dennej forme štúdia študuje dlhšie ako je štandardná dĺžka študijného programu alebo študuje súbežne viac študijných programov (v takom prípade nárok na bezplatné štúdium má len v jednom z nich). Do celkovej doby štúdia sa započítava aj predchádzajúce štúdium v danom stupni, takže štandardne je možné študovať bezplatne v rámci bakalárskych programov tri roky, študijných programov druhého stupňa dva roky a v prípade doktorandských študijných programov tri až štyri roky v závislosti od ich štandardnej dĺžky štúdia.

Maximálna výška školného v uvedených prípadoch je obmedzená vysokoškolským zákonom, v akademickom roku 2013/2014 môže byť maximálna výška školného na verejných vysokých školách v dennej forme štúdia najviac 1650 eur za akademický rok.

Poslednou novelou vysokoškolského zákona bola zavedená úhrada školného za štúdium v študijných programoch poskytovaných v inom ako štátnom jazyku, resp. v prípade niektorých vysokých škôl v inom jazyku ako je jazyk menšiny. V tomto prípade verejné a štátne vysoké školy, ktoré poskytujú napr. študijné programy v anglickom jazyku, môžu od študentov požadovať školné (okrem prípadu, že by v danom študijnom odbore a stupni išlo o jediný študijný program, v takom prípade je štúdium bezplatné). Výška tohto školného nie je zákonom obmedzená.

Primárnym dôvodom zavedenia školného za študijné programy v inom ako štátnom jazyku je podpora a motivácia vysokých škôl takéto študijné programy zavádzať, pretože predstavujú z viacerých dôvodov potenciálne pozitívny vplyv na kvalitu vysokoškolského vzdelávania. Zavedenie školného za študijné programy v inom ako štátnom jazyku reaguje aj na potreby vo vybraných študijných odboroch (napr. všeobecné lekárstvo), o ktoré je záujem aj zo strany občanov iných členských štátov, v prípade ktorých nie je predpoklad, že po skončení štúdia sa

usadia a budú pracovať v Slovenskej republike, a preto je opodstatnené, aby znášali aj náklady spojené so štúdiom. Keďže nie je možné určovať osobitne podmienky pre občanov SR a ostatných členských štátov, povinnosť uhradiť školné v týchto prípadoch je všeobecná. Na druhej strane to môže motivovať aj iné vysoké školy na vytvorenie ponuky na štúdium pre záujemcov zo zahraničia.

Štúdium externou formou je na verejných a štátnych vysokých školách spoplatnené. Výška školného je obmedzená opatrením ministerstva a je rôzna pre jednotlivé študijné odbory a stupne štúdia. Zavedenie školného za študijné programy uskutočňované v externej forme bolo zavŕšením približne desaťročnej praxe, keď vysoké školy (a iné právnické osoby), rôznym spôsobom na základe masovej akceptácie zo strany študujúcich, získavali rôzne finančné úhrady, mimo právny rámec. Išlo najmä o rôzne darovacie zmluvy a prípravné kurzy („doučovanie“), poskytovaním výučby v časoch v nevhodných na štúdium popri práci a ponúkanie spoplatneného doučovania v lepšom čase podobne. Časť problému v tejto oblasti bola spôsobená systémom financovania, kde dotácia na externú formu štúdia bola približne tretinová v porovnaní so študentom v dennej forme štúdia, na druhej strane nastavenie takejto váhy zohľadňovalo spôsob zabezpečovania tejto formy štúdia. Druhým problémom sú predchádzajúce podmienky, za ktorých mohli byť študijné programy v externej forme akreditované. V prípade študijných programov externej formy sú tieto obvykle akreditované viac menej automaticky spolu s dennou formou štúdia. Tým, že sa nezverejňovali študijné plány pre jednotlivé študijné programy, za ktoré boli akreditované, študenti nemali možnosť si overiť rozsah priameho vzdelávania, ktoré im bola vysoká škola povinná aj v rámci externej formy štúdia zabezpečiť. V týchto prípadoch viaceré vysoké školy zneužívali svoje autonómnosť z hľadiska organizácie štúdia a svoje postavenie voči študentom. I keď ministerstvo v tomto prípade vykonalo niekoľko kontrol a podalo aj trestné oznámenia, s ohľadom na pravidlá systému štátnej kontroly, autonómnosť vysokých škôl a využívané právne inštitúty na úpravu vzťahov medzi študentmi a vysokými školami (prípadne inými právnickými osobami), nebolo zabezpečené vykonanie relevantnej nápravy¹⁶ a ako riešenie bolo prijaté odstránenie motivácie na obchádzanie vysokoškolského zákona a priame zavedenie školného.

V prípade súkromných vysokých škôl je určenie školného a poplatkov spojených so štúdiom v ich kompetencii a ich výšky nie sú zákonom limitované. Jediná požiadavka je, aby ich výška bola vopred známa.

1.12. *Systém sociálnej podpory študentov*

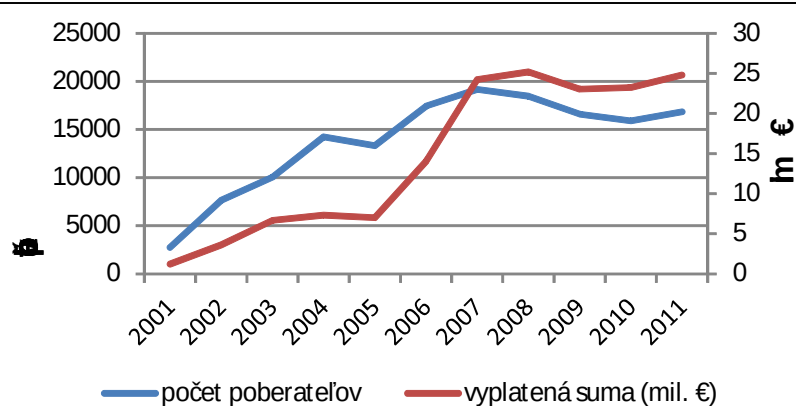
Študenti majú možnosť sa v rámci štúdia uchádzať o sociálnu podporu, ktorej časť poskytujú priamo vysoké školy. Ide najmä o poskytovanie štipendií zo štátneho rozpočtu (sociálne a motivačné štipendia), znížená cena ubytovacích a stravovacích služieb, štipendiá z vlastných zdrojov vysokej školy.

¹⁶ Niektoré ďalšie informácie o tejto problematike je možné získať napr. v rámci výstupu projektu Transparency International Slovakia financovaného grantom Agentúry pre vedu a výskum č. APVV-99-019005: Renáta Králiková, Prípadová štúdia o nedodržiavaní a nevypracovaní zákonov – príklad školného za externé vysokoškolské štúdium (2009).

Sociálne štipendia sú poskytované mesačne, obvykle počas desiatich mesiacov akademického roka. Na sociálne štipendium študentovi vzniká nárok na základe posúdenia jeho príjmov a príjmov spoločne posudzovaných osôb, obvykle za predchádzajúci kalendárny rok. So študentom sa spravidla posudzujú jeho rodičia a súrodenci. Hranica príjmu, ktorá je rozhodujúca na posúdenie nároku na sociálne štipendium, je naviazaná na sumy životného minima a každoročne sa upravuje v závislosti od ich úprav. V akademickom roku 2012/2013 môže maximálna výška sociálneho štipendia byť pre študentov študujúcich v mieste trvalého pobytu 225 eur mesačne, pre študenta s trvalým pobytom viac ako 30 kilometrov od miesta štúdia 270 eur mesačne. Vývoj počtu poberateľov sociálnych štipendií v jednotlivých rokoch a potreby finančných výdavkov na tento účelom zobrazuje Obrázok 2.

Podstatné zvýšenie sociálnych štipendií sa uskutočnilo v roku 2006 prijatím novej vyhlášky ministerstva školstva upravujúcej podrobnosti v tejto oblasti.

Obrázok 2 Vývoj počtu poberateľov sociálneho štipendia a výdavkov na poskytnutie sociálnych štipendií

Zdroj: MŠVVaŠ SR

Motivačné štipendia ako štipendia zo štátneho rozpočtu boli do systému zavedené v roku 2005. Najskôr bola úprava podrobná a jednotná pre všetky vysoké školy, pričom sa určoval čas, výška a podiel študentov, ktorým sa má motivačné štipendium priznať formou vyhlášky ministerstva školstva. Neskôr boli tieto podrobnosti ponechané na úpravu samotnými vysokými školami. Kým pôvodne sa rozlišovali dva typy motivačných štipendií – prospechové a mimoriadne, toto členenie už v súčasnosti neexistuje. V súčasnosti sa motivačné štipendium priznáva najviac desiatim percentám študentov, pričom verejná a súkromná vysoká škola získava v priemere na denného študenta účelovú dotáciu 50 eur (resp. 500 eur na desať percent študentov v dennej forme štúdia). Spôsob určenia výšky motivačného štipendia konkrétnemu študentovi je ponechaná na vysokú školu (niektorá vysoká škola môže priznať menšiemu počtu študentov štipendia vo vyššej výške, naopak iná maximálne desiatim percentám študentov v nižšej výške).

Od roku 2013 boli do systému sociálnej podpory študentov zavedené aj motivačné štipendia na podporu študentov vo vybraných študijných odboroch. Ich poskytovanie sa predpokladá od roku 2014. Cieľom tohto nástroje je ovplyvňovanie dopytu po štúdium na vybrané študijné odbory.

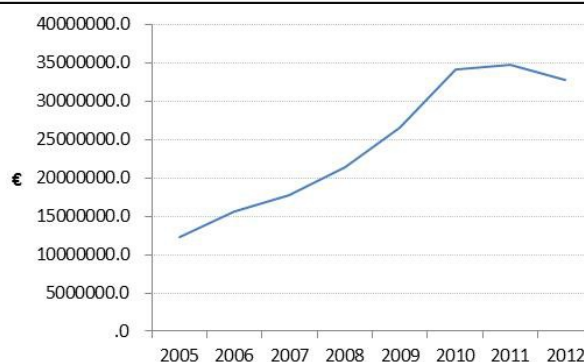
Motivačné štipendiá sú priamou motiváciou študentov na zlepšovanie svojich študijných výsledkov. Nepriamo vytvárajú motiváciu študentov, aby vyžadovali od vysokých škôl a vysokoškolských učiteľov zlepšovanie a objektivizáciu systému ich hodnotenia.

K 31. decembru 2011 uviedli vysoké školy v štatistike 47 787 lôžok v študentských domovoch a 3 416 v zmluvných zariadeniach. Celková suma poskytnutých dotácií na ubytovanie študentov v roku 2011 predstavovala 17 528 988 €. Priemerná ročná dotácia na lôžko študenta tak bola 367 €.

Dotovanie stravovacích služieb sa uskutočňuje formou príspevku na dve vydané jedlá denne študentom v dennej forme štúdia. Výška príspevku v roku 2011 bola od 1.1.2011 do 31.8.2011 na jedno jedlo 1 € a od 1.9.2011 do 31.12.2011 na jedno jedlo 0,8 €. Celková suma poskytnutých dotácií na stravovanie študentov v roku 2011 predstavovala sumu 4 942 914 €, teda na jedného študenta denného štúdia pripadlo v priemere 37 €. Vysokoškolské jedálne vydali študentom 5 254 000 jedál, čo predstavuje priemerne približne 40 jedál na jedného študenta denného štúdia za rok. Ak by sme predpokladali, že študenti sa budú stravovať pravidelne počas celého akademického roka dvakrát denne (na účely tejto kalkulácie zoberme 8 mesiacov), počet vydaných jedál by zodpovedal 8,2 % študentov denného štúdia.

Študenti doktorandského štúdia v dennej forme majú nárok na doktorandské štipendium. Jeho mesačná výška pred vykonaním dizertačnej skúšky je v súčasnosti 495 eur, po vykonaní dizertačnej skúšky 580 eur. Doktorandské štipendiá sa však nepokladajú za súčasť systému sociálnej podpory študentov.

Obrázok 3 Vývoj výdavkov verejných vysokých škôl na doktorandské štipendiá

Zdroj: MŠVVaŠ SR

Mimo rezortu školstva majú študenti, resp. ich rodičia za splnenia ostatných podmienok (obvykle v závislosti od veku a už absolvovaného štúdia) nárok na podporu vo forme zliav v pravidelnej verejnej doprave, na účely zdravotného poistenia sú poistencami štátu, je možné na nich uplatňovať daňový bonus a prídavky na dieťa alebo sirotsky dôchodok.¹⁷ Počas štúdia na vysokej škole nevyplývajú pre študenta, vysokú školu alebo štát povinnosti z hľadiska úhrad sociálneho poistenia (pred reformou dôchodkového systému sa štúdiom na vysokej škole započítavalo do „odpracovaných“ rokov na účely starobného dôchodku).

¹⁷ Ďalšie informácie o výdavkoch na sociálnu podporu študentov vysokých škôl je spracovaný napr. v Komentári 2013/2 Inštitútu finančnej politiky, Ministerstvo financií SR, <http://www.finance.gov.sk/ifp>.

Študenti vysokých škôl majú možnosť uchádzať sa o podporu aj v rámci pôžičkovej schémy, ktorú poskytuje neštátny pôžičkový účelový Fond na podporu vzdelávania. S ohľadom na prijatie novej právnej úpravy účinnej od 1. januára 2013 v súčasnosti nie sú k dispozícii konkrétne údaje o maximálnej výške pôžičky, ktorú bude fond poskytovať žiadateľom v akademickom roku 2013/2014, keďže nová právna úprava umožňuje nastavovanie tejto výšky priamo fondu a už nie je daná zákonom, čo bol prípad predchádzajúceho zákona.

Ako už bolo uvedené, študenti vysokých škôl majú možnosť uchádzať sa o nenávratnú finančnú podporu v podobe sociálneho štipendia. Najmä v ostatných rokoch sa objavujú podozrenia na využívanie tohto systému študentmi, ktorých majetkové pomery túto pomoc nevyžadujú. Ministerstvo reagovalo na tieto problémy úpravou všeobecne záväzných právnych predpisov tak, aby obmedzilo možnosti účelovej úpravy výživného, vytvárania samostatnej domácnosti študentmi, a pod. Stále však pretrváva problém nejasných majetkových a príjmových pomerov v prípade rodičov - podnikateľov, dlhodobo nezamestnaných bez preukázateľných príjmov a pod. Súčasne existujú indície, že sa zvyšuje počet študentov vysokých škôl účelovo odkázaných na dávku v hmotnej núdzi, čo im umožňuje získanie sociálneho štipendia v maximálnej mesačnej výške. Ukazuje sa, že v tejto oblasti administratíva vysokých škôl a ministerstvo školstva, riešia obdobné problémy ako ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, pričom možnosti objektívneho posúdenia majetkových pomerov žiadateľa sú v prípade úpravy v gescii ministerstva školstva a v rámci možnosti vysokých škôl nižšie, ako je potenciál úradov práce, sociálnych vecí a rodiny. Z hľadiska zefektívnenia administratívy v tejto oblasti by bolo logickým krokom, aby agenda sociálnych štipendií pre študentov vysokých škôl prešla pod úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, prípadne, aby došlo k podstatnejšej zmene v systéme sociálnej podpory študentov vysokých škôl aj vo väzbe na iné vymenované inštitúty ich podpory, napr. aj s cieľom vytvorenia podmienok na štúdium na vysokej škole vo vyššom veku bez odkázania na finančnú podporu zo strany rodičov.

Z hľadiska verejných financií je možné za udržateľnejšiu považovať pôžičkovú schému, ktorá pri vhodnom nastavení parametrov je po niekoľkých rokoch existencie samofinancovateľná a nevyžaduje dodatočné/opakované zdroje z verejných financií. Zavádzanie efektívnych pôžičkových schém je obvykle spojené so zavedením spoluúčasti študentov na úhrade nákladov na ich štúdium, čo v prípade najväčšej časti slovenského vysokoškolského systému (denní študenti na verejných vysokých školách), nie je s ohľadom na Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky aktuálnou otázkou.

Medzi najčastejšie otázky ohľadne postavenia doktorandov patria ich práva a povinnosti z hľadiska prítomnosti na pracovisku vysokej školy, zapojenia sa do aktivít vysokej školy, možnosť zamestnania sa popri štúdiu a pod. Osobitnou otázkou býva možnosť vyžadovania vrátenia poskytnutého štipendia v prípade zanechania štúdia a pod. Doktorandi sú vylúčení z viacerých nástrojov na sociálnu podporu študentov.

Súčasne centrálné určené štipendium (aj keď ide o minimálnu výšku a vysoká škola môže poskytovať vyššie) nepodporuje súťaž medzi vysokými školami o kvalitných doktorandov aj vo forme vyšších štipendií v porovnaní s inými vysokými školami. Ak by sa aj vysoká škola dohodla s doktorandom na vyššom štipendiu, nie je jasný technický spôsob, ako by si

doktorand tento návrh voči škole nárokoval, a tak doktorand, ktorý by mal záujem zdokladovať svoj pravidelný príjem napr. z hľadiska čerpania bankového úveru, má komplikovanú situáciu.

Zaujímavá situácia nastáva v prípade súkromných vysokých škôl, ktoré sú na jednej strane povinné poskytovať doktorandovi v dennej forme štúdia štipendium v rovnakej výške ako verejné a štátne vysoké školy, súčasne poskytovaním doktorandských študijných programov nezískavajú nárok na dotáciu na ich uskutočňovanie ani vo výške doktorandských štipendií a od doktoranda by mali vyžadovať školné, aby zabezpečili náklady na poskytovanie tohto štúdia.

1.13. Dostupnosť a záujem o vysokoškolské vzdelanie

Z hľadiska vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva od roku 2000 vzrástol podiel obyvateľstva vo veku 25 – 64 rokov s vysokoškolským vzdelaním v SR o 8,5 percentuálneho bodu do roku 2011 na 18,8 %, priemer v rámci Európskej únie je 26,8 % (o 8 percentuálnych bodov viac). Podobne nižší podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním je aj v rámci vekovej skupiny 25 – 34 rokov. O niečo väčší rozdiel je v porovnaní s 15 štátmi európskej menovej únie (EA 15).

Vysoké školy reagovali na zvýšený záujem o vysokoškolské vzdelanie rozširovaním svojich kapacít, po roku 2002 do systému vstupovali aj súkromné vysoké školy. Maximálny počet študentov 230 519 bol zaznamenaný v roku 2008, od vtedy počet študentov postupne klesá, v prípade verejných vysokých škôl sa dostal približne na úroveň roku 2004. V rámci súkromných vysokých škôl počet študentov ešte v roku 2011 mierne vzrástol, čo súvisí pravdepodobne so vstupom študentov do vyšších rokov štúdia na ďalších súkromných vysokých školách/ich nedávno akreditovaných študijných programoch.

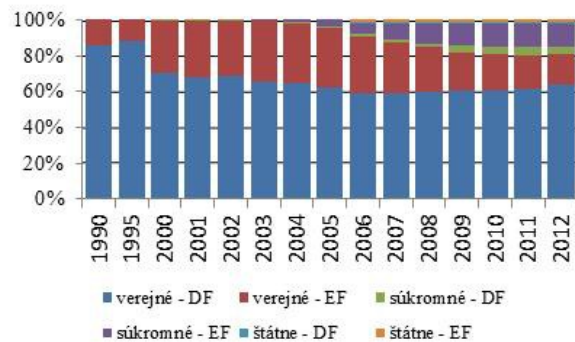
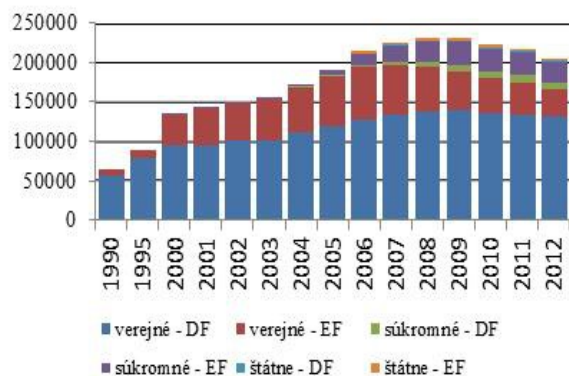
Tabuľka 9 Podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním v roku 2000 a 2011 v rôznych vekových skupinách

vek	20 -24		25 - 34		30 - 34		25 - 64		25 +	
rok	2000	2011	2000	2011	2000	2011	2000	2011	2000	2011
EU 27	11.4	14.8	22.9	34.2	22.4	34.6	19.5	26.8	17.3	23.5
EA 15	14.0	16.0	25.3	35.0	24.6	36.1	21.3	28.2	18.8	24.6
Česko	3.5	7.9	11.7	25.1	13.7	23.8	11.5	18.2	10.6	16.5
Dánsko	3.9	7.0	28.9	38.6	32.1	41.2	26.2	33.7	23.7	29.8
Francúzsko	26.0	25.4	31.4	43.0	27.4	43.4	21.6	29.8	18.1	25.1
Írsko	21.6	24.4	30.6	47.2	27.5	49.4	22.0	37.7	21.6	33.4
Litva	7.3	12.6	17.3	34.5	18.6	35.7	18.2	27.7	16.4	25.9
Maďarsko	5.2	7.8	14.6	28.1	14.8	28.1	14.1	21.1	13.4	20.0
Nemecko	4.0	6.1	22.4	27.7	25.7	30.7	23.8	27.6	21.5	25.0
Nórsko	23.9	11.9	38.6	46.1	37.3	48.8	31.6	37.6	29.5	35.6
Poľsko	3.1	13.4	14.3	39.2	12.5	36.9	11.4	23.7	10.4	21.1
Rakúsko	n	5.3	n	21.2	n	23.8	n	19.3	n	17.5
Slovensko	3.3	13.2	11.1	25.7	10.6	23.4	10.3	18.8	9.2	16.9
Švajčiarsko	5.7	9.6	25.6	39.9	27.3	44.0	24.2	35.3	21.4	31.1
Veľká Británia	23.2	25.6	31.5	43.8	29.0	45.8	28.5	37.0	28.4	36.0

n – údaj nie je k dispozícii

Zdroj: Eurostat

Obrázok 4 Vývoj počtu študentov a ich štruktúra z pohľadu typu vysokej školy a formy štúdia

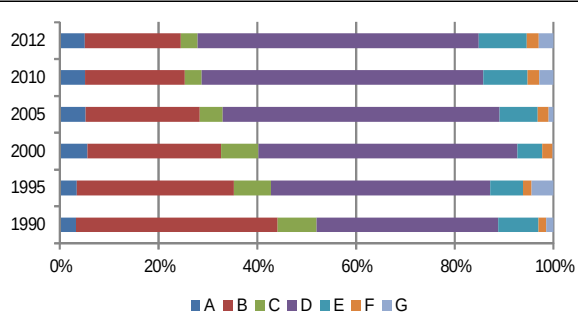
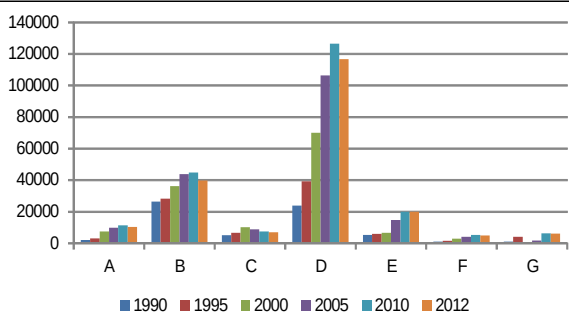
Zdroj: UIPŠ, štatistická ročenka

Údaje za štátne vysoké školy do roku 2006 neboli zbierané.

Verejné vysoké školy, ktoré boli pred rokom 2002 štátnymi vysokými školami, sú aj pred rokom 2002 uvedené ako verejné.

Z hľadiska študijných odborov je vývoj počtu študujúcich nasledujúci:

Obrázok 5 Vývoj počtu študentov a ich štruktúra z pohľadu skupiny študijných odborov

Zdroj: UIPŠ, štatistická ročenka

Graf vľavo – celkový počet študentov v danej skupine vo vybraných rokoch

Graf vpravo – percentuálny podiel študentov z danej skupiny vo vybraných rokoch

A – prírodné vedy, **B** – technické vedy a náuky, **C** – poľnohospodársko-lesnícke a veterinárne vedy a náuky, **D** – spoločenské vedy, náuky a služby, **E** – zdravotníctvo, **F** – vedy a náuky o kultúre a umení, **G** – vojenské a bezpečnostné vedy a náuky

Všetky stupne štúdia a obe formy spolu.

Z hľadiska záujmu o vysokoškolské štúdium je porovnanie nasledujúce:

Tabuľka 10 Štruktúra novoprijatých na vysokoškolské štúdium z pohľadu študovaného odboru v rámci štátov OECD (2010)

% podiel v danej skupine študijných odborov z celkového počtu novoprijatých	education Humanities, arts and	Education Humanities and arts	Health and welfare	Social sciences, business and law	Services	Engineering, manufacturing and construction	Sciences	Life sciences	Physical sciences	Mathematics and statistics	Computing	Agriculture	Not known or unspecified	
Austrália +	21	8	13	16	39	4	9	11	4	2	n	4	1	n
Rakúsko	28	17	11	7	35	3	17	10	3	2	1	4	1	n
Belgicko *	25	12	12	23	32	2	11	5	1	1	n	3	3	n
Česko	17	8	9	12	34	6	15	12	2	3	1	6	4	n
Dánsko	16	6	10	20	39	2	12	9	1	1	1	6	2	n
Estónsko	21	6	15	11	29	9	15	13	2	2	1	8	3	n
Fínsko *	15	4	11	20	22	7	25	9	1	2	1	4	2	n
Nemecko *	23	8	15	21	23	3	16	12	2	3	2	4	1	1
Maďarsko	13	3	9	9	40	14	14	8	1	2	1	4	2	n
Island	29	12	17	12	33	2	11	12	5	3	1	3	1	n
Írsko *	14	3	11	12	21	4	11	14	4	2	n	5	2	2
Izrael	21	11	10	6	36	n	25	8	2	2	1	3	n	3
Taliano *	19	4	15	13	33	3	15	9	5	2	1	1	2	4
Japonsko	23	7	16	15	28	9	15	2	x(8)	x(8)	x(8)	x(8)	2	7
Kórea	26	7	19	14	20	8	24	8	2	2	1	3	1	n
Luxembursko	22	8	14	5	54	n	8	11	4	1	2	4	n	n
Mexiko	14	9	5	9	36	4	23	11	1	2	n	7	3	2
Holandsko *	19	12	7	18	38	8	9	6	1	1	n	5	1	1
Nový Zéland	26	9	17	11	34	6	6	16	4	3	2	6	1	n
Nórsko	23	12	12	17	31	7	8	9	1	1	1	6	1	4
Poľsko *	21	12	10	8	37	9	15	9	2	2	1	4	2	n
Portugalsko	18	7	10	14	34	7	18	8	3	2	1	2	1	n
Slovensko	20	13	7	17	28	7	17	9	3	1	1	4	2	n
Slovinsko	13	6	7	9	33	11	22	8	2	2	1	4	4	n
Španielsko	24	12	13	13	28	8	17	8	1	1	1	5	1	n
Švédsko	25	10	15	13	28	4	19	10	2	2	1	5	1	n
Švajčiarsko	17	8	9	12	38	8	15	9	3	3	1	3	1	1
Turecko	24	11	13	8	38	4	14	8	1	2	1	3	4	n
Veľká Británia	25	7	18	18	26	1	8	14	5	4	2	4	1	7
OECD	21	9	12	13	32	6	15	10	2	2	1	4	2	2
EU21	20	8	11	14	32	6	15	10	2	2	1	4	2	2

Zdroj: OECD, Education at Glance 2012

+ nie sú zahrnuté profesijne orientované študijné programy

* nezahrnuté výskumne orientované študijné programy

Ak porovnáme dostupné údaje za rok 2010 (Tabuľka 10) vidíme, že podiel prijímaných na zdravotníckych študijných odboroch bol na Slovensku mierne vyšší v porovnaní s priemerom OECD

a nižší v spoločenských vedách. V ostatných oblastiach sme porovnateľní s priemerom OECD, v prípade technických odborov je podiel nadpriemerný.

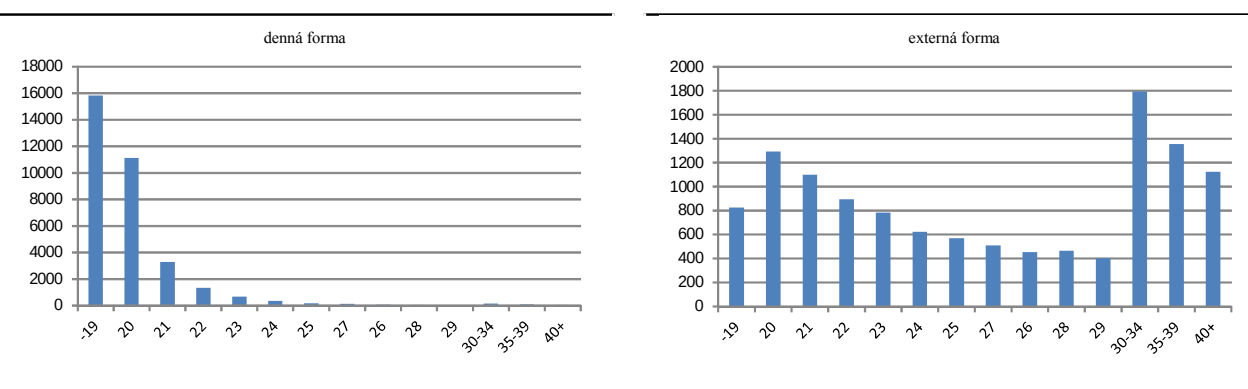
Tabuľka 11 Počet novoprijatých na vysokoškolské štúdium prvého stupňa podľa veku v jednotlivých rokoch a ich podiel na populácii 19-ročných

Rok	2008	2009	2010	2011				
Počet obyvateľov vo veku 19 rokov	79246	78911	77385	73411				
Veková skupina	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
19 a menej	18757	18265	17283	16643	23.7%	23.1%	22.3%	22.7%
20	12707	12258	12221	12420	16.0%	15.5%	15.8%	16.9%
21	4420	4296	3879	4397	5.6%	5.4%	5.0%	6.0%
22	2769	2479	1942	2246	3.5%	3.1%	2.5%	3.1%
23	2058	1821	1383	1455	2.6%	2.3%	1.8%	2.0%
24 a viac	14624	12095	10423	8497	18.5%	15.3%	13.5%	11.6%
Spolu	55335	51214	47131	45658	69.8%	64.9%	60.9%	62.2%

Údaje o počte obyvateľov v danom veku sú z údajov Štatistického úradu SR o vekovom zložení obyvateľstva. Údaje o vekovej štruktúre novoprijatých (len občania SR) sú z UIPŠ zistené v rámci štatistického zisťovania.

Z hľadiska vekovej štruktúry prijímaných na vysokoškolské štúdium, tvoria najvyšší podiel uchádzači vo veku do 20 rokov (vrátane), čo je obvyklý vek vykonania maturitnej skúšky a plynulého pokračovania v štúdiu na vysokej škole. V roku 2011 tvorila táto skupina v rámci prijímacieho konania (prvý stupeň vysokoškolského štúdia) 63,7 % z celkového počtu novoprijatých. V roku 2011 tak novoprijatí na vysokoškolské štúdium vo veku do 20 rokov (vrátane) predstavovali 39,6 % z populácie 19-ročných.

Obrázok 6 Vekové zloženie novoprijatých na bakalárske štúdium v roku 2011 podľa foriem štúdia

Zdroj: UIPŠ, len občania SR

Cieľ 40 % podiel obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním vo veku 30 – 34 rokov je súčasťou stratégie Európa 2020.

Tabuľka 12 Podiel novoprijatých vo veku teoretického začatia štúdia na vysokej škole na počte osôb v danom veku v populácii

rok	Česko	Dánsko	Francúzsko	Írsko	Litva	Maďarsko	Nórsko	Poľsko	Rakúsko	Slovensko	Británia Veľká
2009	22.8	13.2	:	26.4	33.5	9.3	18.6	37.1	6.4	21.3	24.1
2010	23.3	14.9	:	31.1	30.8	9.1	17.7	37.9	7.0	21.1	25.0
2011	:	:	17.8	27.2	28.7	8.0	:	:	:	20.6	:

: - údaj nie je k dispozícii

Zdroj: Eurostat

Z hľadiska mobility študujúcich je významný nepomer medzi vyšším záujmom občanov Slovenskej republiky o štúdium v zahraničí, bez jeho kompenzácie príchodom študentov zo zahraničia (Tabuľka 13). V roku 2009 bol tento rozdiel viac ako deväť percentuálnych bodov z pohľadu počtu študentov vysokých škôl v rámci vybraných štátov Európskeho priestoru vysokoškolského vzdelávania.

V rámci projektu financovaného APVV uskutočnila v roku 2009 ARRA prieskum medzi absolventmi vysokých škôl a vysokoškolskými učiteľmi.¹⁸ Prieskum poukázal na viaceré rozdiely medzi tým, čo považujú vysokoškolskí učitelia za dôležité a spôsobom ako zabezpečujú vysokoškolské vzdelávanie. Podstatný rozdiel sa ukázal najmä pri prepojení poskytovaného vzdelávania s potrebami na uplatnenie absolventov na trhu práce (len 45 % absolventov považovalo získané vedomosti z vysokej školy za veľmi dobre využiteľné v praxi). Zaujímavosťou prieskumu bolo aj porovnanie lojality absolventov vysokej školy k svojej vysokej škole, v porovnaní s komerčnou sférou. Absolventi vysokých škôl vyjadrili mieru lojality k svojej vysokej škole len na úrovni 64,1, čo je v rámci komerčnej sféry vnímané ako nedostatočné.¹⁹ Súčasne až 17 percent vysokoškolských učiteľov sa vyjadrilo, že by vo svojom okolí neodporúčali štúdium na ich vysokej škole. Aj keď prihliadneme na možné rozdiely medzi komerčnou sférou a akademickým prostredím, tento prieskum indikuje možné problémy spojené s vnímaním vysokých škôl v spoločnosti. Práve vnímanie slovenských vysokých škôl študentmi a ich rodičmi môže byť jedným z dôvodov na uprednostnenie štúdia v zahraničí.

Tabuľka 13 Podiel študujúcich občanov na vysokej škole v inom členskom štáte

rok	2008	2008	2009	2009	2010	2010	2011	2011
	out	in	out	in	out	in	out	in
Česko	2.6	5.4	2.7	5.6	2.9	5.9	:	6.3
Dánsko	2.4	5.3	2.5	6.5	2.5	7.3	:	8.1
Francúzsko	2.3	2.1	2.4	2.1	2.5	2.1	:	2.2
Írsko	17.7	2.6	14.8	3.3	13.0	5.3	:	5.0
Litva	2.9	0.5	3.3	0.6	4.6	0.6	:	0.9

¹⁸ ARRA, Pohľad pedagógov a absolventov na kvalitu vysokých škôl (2009), <http://arra.sk/pohlad-pedagogov-absolventov-na-kvalitu-vysokych-skol-2009>.

¹⁹ Podľa uvedeného prieskumu sa v komerčnej sfére považuje pri „opakovanej voľbe“ využitia ponuky spoločnosti dosiahnutie indexu 82, s akceptáciou hodnoty medzi 75 – 77, pri dosiahnutí nižšej hodnoty ako 75 je možné hovoriť o indikácii zníženej lojality. V prípade absolventov vysokých škôl pri otázke ich opakovaného výberu tej istej fakulty bol dosiahnutý index v priemere 64,1, pričom viaceré vysoké školy mali index pod 60. Súčasne index získaný na základe odpovedí absolventov českých vysokých škôl bol vyšší.

rok	2008	2008	2009	2009	2010	2010	2011	2011
	out	in	out	in	out	in	out	in
Maďarsko	1.8	2.3	2.1	2.7	2.4	2.8	:	2.9
Nórsko	5.1	2.7	5.3	2.7	10.3	2.7	:	2.8
Poľsko	1.8	0.2	2.0	0.3	1.6	0.3	:	0.4
Rakúsko	4.3	13.9	4.5	14.4	4.3	14.9	:	15.0
Slovensko	10.7	1.8	11.4	2.2	12.2	3.0	:	3.4
Veľká Británia	0.6	7.1	0.6	7.2	0.7	7.5	:	7.8

: - údaj nie je k dispozícii

Zdroj: Eurostat

Out – podiel študentov na úrovni vysokoškolského štúdia študujúcich v inom členskom štáte, EEA alebo prístupujúceho štátu na celkovom počte študentov.

IN – podiel študentov na úrovni vysokoškolského štúdia z ostatných členských štátov, EEA alebo prístupujúcich štátoch na celkovom počte študujúcich v danom roku

Okrem celého štúdia v zahraničí môžu študenti vysokých škôl absolvovať časť štúdia aj na inej vysokej škole, vrátane zahraničnej. Na podporu akademickej mobility je možné využiť viaceré bilaterálne a multilaterálne zmluvy (napr. program CEEPUS), ale aj program Erasmus,²⁰ prípadne Národný štipendijný program.²¹ Kým cieľ EU je, aby do roku 2020 mala najmenej pätina študentov vysokých škôl skúsenosť s akademickou mobilitou, odhad je, že v súčasnosti bez zohľadnenia občanov, ktorí absolvujú celé štúdium v inom štáte, má skúsenosť s mobilitou počas štúdia menej ako 2 % študentov vysokých škôl.

Možným problémom akademickej mobility môže byť aj problém s ekonomickou bariérou. Na jej prekonanie pri vysielaní študentov s vyššími životnými nákladmi ako sú v Slovenskej republike slúžia práve spomínané štipendijné schémy, tie však pri súčasnej miere financovania vedú uspokojiť záujem o mobilitu malej časti študujúcich. Osobitným problémom z hľadiska rozvoja medzinárodnej spolupráce, ktorej súčasťou je aj akademická mobilita študentov, je neexistencia strešného dokumentu, ktorý by sa systematicky zaoberal problémom internacionalizácie slovenského vysokoškolského priestoru, v prípade spolupráce s tretími štátmi aj s väzbou na migračnú a vízovú politiku, kde vysoké školy indikujú problémy pri riešení pobytových záležitostí občanov tretích štátov.

Vysoké školy v súčasnosti minimálne využívajú potenciál, ktorý majú vo svojich absolventoch. I keď v niektorých prípadoch vysoké školy postupne začínajú z vytváraním spolkov absolventov, nie sú známe informácie o systematickom a aktívnom prístupe vysokých škôl k svojim absolventom, či už vo forme získavania spätnej väzby na absolvované vzdelanie, zabezpečenie ďalšieho vzdelávania v rámci kariérneho rastu a špecializácie absolventov na trhu práce, či vyhľadávanie spolupráce na projektoch.

1.14. Niektoré špecifické problémy

Študenti vysokých škôl alebo ich rodinní príslušníci sa pravidelne obracajú na ministerstvo školstva s podnetmi upozorňujúcimi na neetický, prípadne neprofesionálny prístup zamestnancov vysokých škôl, najmä vysokoškolských učiteľov.

²⁰ Podrobnejšie informácie o programe je možné získať na www.saaic.sk.

²¹ Podrobnejšie informácie o Národnom štipendijnom programe sú k dispozícii na www.stipendia.sk.

Všeobecne záväzné právne predpisy len okrajovo riešia pravidlá rozhodovania vysokých škôl o akademických právach študentov vysokých škôl. Rovnako nie sú upravené mechanizmy a postupy umožňujúce v sporných prípadoch preskúmať postup konkrétneho zamestnanca vysokej školy. Ide najmä o prípady ústnych skúšok. Ministerstvo školstva nemá na jednej strane kapacitu prešetrovať podnety takéhoto typu, a tým, že tieto postupy nie sú upravené všeobecne záväznými právnymi predpismi, jeho možnosti sú značne obmedzené.

Študentská rada vysokých škôl prišla s projektom študentského ombudsmana, ktorého úlohou je aj napomáhať študentom vo vyššie uvedených prípadoch. Jeho postavenie v súčasnosti nie je právne upravené a jeho možnosti sú závislé od pozitívneho prístupu zo strany vysokej školy. Značnú časť takýchto problémov by vyriešili vnútorné pravidlá vysokej školy, ktoré by jednoznačne upravovali postupy a povinnosti zamestnancov vysokých škôl, ale aj študentov tak, aby bolo možné spätne a nezávisle posúdiť, vzniknutú situáciu. Práve pri formulovaní takýchto pravidiel, napr. v rámci vnútorného systému zabezpečovania kvality, by mohli byť využité doterajšie skúsenosti z činnosti študentského ombudsmana.

Osobitným problémom je aj prístup k vysokoškolskému vzdelaniu v prípade vybraných skupín obyvateľstva. Ide najmä o študentov so špecifickými potrebami. I keď v 90-tych rokoch predchádzajúceho storočia bol podporovaný systém vytvárania siete koordinátorov na prácu so študentmi so zdravotným postihnutím (čo je jedna z foriem špecifickej potreby), systémovo táto problematika nebola právne upravená a koncepčne ďalej riešená. Vysokoškolský zákon síce v deklaratívnej rovine vyžaduje od vysokých škôl, aby tvorili fond na podporu študentov so špecifickými potrebami a odstraňovali bariéry komplikujúce štúdium študentov so špecifickými potrebami, vývoj v tejto oblasti sa detailnejšie nemonitoroval. Zmeny nastali postupne v predchádzajúcich rokoch, a to aj v nadväznosti na prijatú novelu vysokoškolského zákona, ktorá síce nerieši túto oblasť systémovo, ale dala ju opätovne do popredia.

V priebehu roka 2013 ministerstvo školstva zriadi stálu pracovnú skupinu na riešenie otázok študentov so špecifickými potrebami, od ktorej očakáva prípravu a implementáciu systémových krokov v tejto oblasti. Základným problémom na prijímanie ďalších opatrení je, že vysoké školy nemajú zmapované bariéry²² pre prístup študentov so špecifickými potrebami k vysokoškolskému vzdelaniu, akčné plány na ich odstraňovanie, a pravdepodobne ani know how na ich prípravu.

Vo vybraných rokoch bolo na verejných vysokých školách formou rozvojových projektov podporované zavádzanie e-learningových nástrojov do vzdelávacieho procesu. Z hľadiska geografickej dostupnosti vysokých škôl v rámci Slovenska je využívanie tohto nástroja skôr doplnkom k iným metódam vzdelávania. Osobitnú úlohu môže ďalší rozvoj tohto nástroja zohrať pri poskytovaní vzdelávania práve študentom so špecifickými potrebami, napríklad ak ich špecifická potreba neumožňuje účasť na priamej výučbe v kolektíve. Využívanie tejto

²² V tomto prípade nejde len o fyzické bariéry ako sú schody, úzke priečky, neprispôsobené sociálne zariadenia pre vozíčkarov a pod., ale aj informačné bariéry – nedostupnosť informácií v inej ako písomnej forme (problém pre nevidiacich a slabozrakých), obmedzenie prístupu pre študentov so sluchovým postihnutím, nepripravenosť vysokoškolských učiteľov na prispôbenie vzdelávania potrebám študenta so špecifickými potrebami a podobne.

metódy vzdelávania nie je osobitne zohľadňované v podmienkach akreditácie študijných programov a v systéme financovania.

ZAMESTNANCI VYSOKÝCH ŠKÔL

1.15. *Systém odmeňovania*

Zamestnanci verejných vysokých škôl sú odmeňovaní podľa zákona č. 553/2003 Z. z. o odmeňovaní niektorých zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, pričom v prípade vysokoškolských učiteľov sa uplatňuje osobitná stupnica platových taríf. Zamestnanci súkromných vysokých škôl sú odmeňovaní na základe zmluvne dohodnutého platu.

Kým v roku 2000 bol pomer priemerného platu vysokoškolského učiteľa k priemernému platu v národnom hospodárstve na úrovni 1,25 násobku, v roku 2011 bol tento pomer 1,47 násobkom. V prípade zamestnancov verejných vysokých škôl, v roku 2000 bol ich priemerný plat na úrovni 0,95 násobku priemerného platu v národnom hospodárstve, v roku 2011 je na úrovni 1,15 násobku.

Počet vysokoškolských učiteľov v poslednom desaťročí je v rozmedzí 9044 v roku 2000 až 10035 v roku 2010. V rámci štatistického sledovania však nie sú zohľadnené viacnásobné úväzky jednej osoby na viacerých vysokých školách. V sledovanom období vznikla jedna verejná vysoká škola a došlo k splynutiu vojenskej vysokej školy s verejnou vysokou školou.

Ministerstvo školstva v roku 2012 v spolupráci so Sociálnou poisťovňou zverejnilo priemerné nástupné platy²³ absolventov vysokých škôl. Podľa dostupných údajov bol priemerný nástupný plat absolventov dennej formy druhého stupňa štúdia z roku 2010 v roku 2011 vo výške 814 €, priemerné nástupné platy absolventov v niektorých skupinách študijných odborov a z vysokých škôl sú vyššie ako priemerné platy vysokoškolských učiteľov – odborných asistentov.

Podľa koncepcie bolo spoločenské a sociálne postavenie učiteľov vysokých škôl neuspokojivé z hľadiska náročnosti a dôležitosti ich poslania a prejavovalo sa najmä v ich finančnom ohodnotení, ale aj v neadekvátnosti ich pracovných podmienok. Slabé finančné ohodnotenie nútilo vysokoškolských učiteľov získavať ďalšie finančné prostriedky, čo sa negatívne odzrkadľovalo na ich výkonnosti na materskom pracovisku a rovnako aj na ich odbornom raste. Koncepcia argumentuje najmä postupujúcim rozpadom personálneho zabezpečenia vysokých škôl, ktorý sa prejavil vysokým priemerným vekom vysokoškolských učiteľov a teda nedostatkom kvalitných mladých pracovníkov ako aj nedostatkom docentov a profesorov. Upozornila, že tento fakt spolu s neefektívnym systémom na ďalšie vzdelávanie vysokoškolských učiteľov povedie k odbornej a pedagogickej priemernosti, a tým aj k znižovaniu kvality vysokoškolského vzdelávania na Slovensku.

²³ Pri výpočte priemerného nástupného platu absolventa sa vychádzalo z vymeriavacieho základu na platbu sociálneho poistenia. Zohľadňovali sa len občania SR, ktorí splnili vekové a iné ohraničenia, tak aby sa eliminoval vplyv prípadnej predchádzajúcej práce. Neboli zohľadnení absolventi, ktorí sa uplatnili v zahraničí alebo začali podnikáť.

Ako jedno z riešení aj v kontexte navrhovaných zmien v systéme financovania vysokých škôl koncepcia navrhla preniesť voľbu systému odmeňovania zamestnancov vysokej školy do jej kompetencie. Ak by si vysokoškolská inštitúcia mohla podľa svojich zámerov zvoliť mzdovú politiku, získala by možnosť lepšie ovplyvňovať personálne zabezpečenie svojich aktivít.

Tento cieľ koncepcie bol zohľadnený v nasledujúcej legislatíve, keď verejné vysoké školy mali možnosť od roku 2003 postupovať pri odmeňovaní zamestnancov podľa vlastného vnútorného predpisu upravujúcom podmienky odmeňovania podľa Zákonníka práce. Žiadna verejná vysoká škola túto možnosť nevyužila, a táto možnosť bola v roku 2008 zrušená, čím sme sa v možnosti nastavenia systému odmeňovania vrátili späť.

Systém odmeňovania je nastavený tak, že plat zamestnanca verejnej vysokej školy sa v závislosti od trvania pracovného pomeru automaticky zvyšuje. Šesť rokov praxe sa vyrovná postupu v platovej triede. Nárast platovej tarify medzi jednotlivými platovými triedami v rámci toho istého stupňa predstavuje nominálne približne 50 eur mesačne. Najvyššia platová tarifa, po 32 rokoch praxe je v súčasnosti 1123,50 €. Na porovnanie, priemerný plat vysokoškolského učiteľa v roku 2011 bol 1156,49 €, v prípade odborných asistentov 986,20 €.

Tabuľka 14 Vývoj priemerných plátov v sektore verejných vysokých škôl a v národnom hospodárstve

rok	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
všetci zamestnanci verejných vysokých škôl											
Počet zamestnancov	20 462	21 712	21 293	21 453	21 365	21 600	21 575	21 401	21 440	21 673	21 538
Rozdiel v počte k 2000	x	1 250	831	991	903	1 138	1 113	939	978	1 211	1 076
Priemerný plat	359	445	553	583	632	686	739	804	866	895	907
Medziročný rozdiel	x	86	108	30	48	55	52	65	62	30	11
% medziročný rozdiel	x	x	24,2%	5,5%	8,3%	8,7%	7,6%	8,9%	7,7%	3,4%	1,2%
Rozdiel k 2000	x	86	194	225	273	328	380	445	507	537	548
% rozdiel k 2000	x	24,1%	54,2%	62,6%	76,1%	91,4%	106,0%	124,2%	141,4%	149,6%	152,7%
vysokoškolskí učitelia verejných vysokých škôl											
Počet zamestnancov	9 044	9 406	9 419	9 565	9 560	9 624	9 626	9 614	9 748	10 035	9 965
Rozdiel v počte k 2000	x	362	375	521	516	580	582	570	704	991	921
Priemerný plat	473	585	765	779	829	893	957	1 036	1 107	1 145	1 156
Medziročný rozdiel	x	x	181	14	50	64	64	80	70	38	12
% medziročný rozdiel	x	x	30,9%	1,8%	6,4%	7,8%	7,1%	8,3%	6,8%	3,4%	1,0%
Rozdiel k 2000	x	111	292	306	355	420	483	563	633	671	683
% rozdiel k 2000	x	23,5%	61,7%	64,6%	75,0%	88,7%	102,1%	119,0%	133,8%	141,8%	144,3%
priemerný plat v národnom hospodárstve											
priemerný plat	379	448	477	525	573	623	669	723	745	769	786
Medziročný rozdiel	x	x	28	48	48	49	46	54	21	25	17
% medziročný rozdiel	x	x	6,3%	10,2%	9,2%	8,6%	7,4%	8,1%	3,0%	3,3%	2,2%
Rozdiel k 2000	x	69	97	146	194	243	289	344	365	390	407
% rozdiel k 2000	x	18,2%	25,7%	38,5%	51,1%	64,1%	76,3%	90,6%	96,2%	102,7%	107,2%
rok	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011

Údaje v SKK boli prepočítane konverzným kurzom (30,126 Sk= 1€) na euro. Zdrojom údajov je Štatistický úrad SR, výročné správy o stave vysokého školstva a Správa o priebehu reformy vysokého školstva na Slovensku a jej dopadoch na študentov vysokých škôl (2004). V roku 2000 ide v prípade verejných vysokých škôl len o plat financovaný z prostriedkov štátneho rozpočtu.

Systém ďalšieho vzdelávania

Všeobecne záväzné právne predpisy nevyžadujú od vysokoškolského učiteľa, aby sa ďalej vzdelával. Nastáva tak situácia, keď vzdelávajú aj absolventi vysokých škôl, ktorí neboli tréningami a pripravovaní na poskytovanie vzdelávania. Tento problém nastáva už v prípade doktorandov v dennej forme štúdia, ktorí sú zapájaní do zabezpečovania vybraných vzdelávacích činností. Vyučujúci sú tak odkázaní buď na individuálne štúdium problematiky vzdelávania dospelých, alebo postupujú tak, ako odporozovali v prípade svojich učiteľov.

Jednou z noriem pre vnútorné systémy zabezpečovania kvality vysokoškolského vzdelávania je podľa pravidiel ESG aj zabezpečenie kvality vysokoškolských učiteľov. Za normu je považovaná schopnosť vysokej školy pomocou definovaných pravidiel a nástrojov zabezpečiť, že zamestnanci vysokej školy, ktorí sa podieľajú na vzdelávaní, sú kvalifikovaní a kompetentní na takúto činnosť. Učitelia sú považovaní za najdôležitejší študijný zdroj pre študentov. Smernice považujú za rovnako dôležité nie len odbornú znalosť v prednášanej problematike, ale aj schopnosť odovzdávania vedomostí študentom, ako aj schopnosť prijímať spätnú väzbu. Rovnako sa očakáva, že vysoké školy vytvárajú pre svojich zamestnancov príležitosť a možnosti zlepšovať sa v tejto oblasti, a v prípade, že vysokoškolský učiteľ nepreukazuje zlepšenie, bude vylúčený z vyučovacieho predmetu.

V rámci Operačného programu Vzdelávanie využili niektoré vysoké školy v roku 2009 možnosť uchádzať sa aj o financovanie projektov zameraných na vzdelávacie programy zamerané na pedagogickú spôsobilosť doktorandov a vzdelávanie zamestnancov výskumu a vývoja.²⁴ Nejde však o systémovo vyžadovaný prístup.

Potreba zabezpečenia ďalšieho vzdelávania vysokoškolských učiteľov bola identifikovaná už v rámci koncepcie, keď cieľom koncepcie bolo vytvorenie uceleného systému ďalšieho vzdelávania zamestnancov vysokých škôl s osobitným zreteľom na mladých učiteľov. Koncepcia sa detailnejšie nezaoberala prípravou takéhoto systému, len konštatovala potrebu jeho prípravy, najmä v kontexte, že väčšina začínajúcich vysokoškolských učiteľov nie je absolventom učiteľských programov, a teda potrebujú sa na výkon povolania vysokoškolského učiteľa doprofilovať. Potreba riešenie pripravenosti najmä doktorandov, ktorí počas štúdia zabezpečujú aj vzdelávacie činnosti a sú základom pre obnovu ľudských zdrojov v rámci vysokých škôl, sa opätovne definovala v Národnom programe reforiem Slovenskej republiky na roky 2008 – 2010. K dnešnému dňu sa nepodarilo definovať štandardy takéhoto systému vzdelávania.

1.16. Kariérny rast

Vysokoškolský zákon obsahuje osobitné ustanovenia o vybraných zamestnancoch vysokých škôl. Na vysokých školách ako zamestnanci pôsobia vysokoškolskí učitelia, výskumní pracovníci, umeleckí pracovníci a ostatní zamestnanci (administratíva, prevádzka a pod.). V prípade verejných a štátnych vysokých škôl sa na zamestnancov vzťahujú ustanovenia zákona o výkone práce vo verejnom záujme.

²⁴ Výzva OPV-2009/1.2/01-SORO a Výzva OPV-2009/4.2/01-SORO (Podpora inovatívnych foriem vzdelávania na vysokých školách a rozvoj ľudských zdrojov vo výskume a vývoji).

Vysokoškolský zákon upravuje pozície vysokoškolských učiteľov, ktoré môže vysoká škola obsadiť a ustanovuje aj kvalifikačné predpoklady, ktoré musia splniť záujemcovia o dané miesto. Určovanie počtu a štruktúry takýchto miest je však výhradne v kompetencii vysokej školy a rovnako vysoká škola určuje konkrétne podmienky, ktoré musí záujemca o uvedenú pozíciu splniť. V rámci vysokoškolských učiteľov vysokoškolský zákon rozlišuje nasledujúce funkcie: profesor, docent, odborný asistent, asistent, lektor a hosťujúci profesor.

Vysokoškolský zákon vyžaduje, aby sa vysokoškolskí učitelia univerzitných vysokých škôl (okrem lektorov) aktívne podieľali na tvorivej činnosti. V prípade odborných vysokých škôl je postačujúce, aby vysokoškolskí učitelia (okrem tých, ktorí sú vo funkcii profesora), namiesto vlastnej tvorivej činnosti, boli aktívni pri sledovaní aktuálneho stavu vedy, techniky a umenia, a takto získané poznatky zohľadnili vo vzdelávacej činnosti tak, aby ju poskytovali na úrovni najnovších poznatkov.

Vysokoškolský zákon pre jednotlivé funkcie vymedzuje základnú pracovnú náplň, neurčuje však napríklad rozsah zabezpečovania vzdelávacej činnosti a ostatných činností v rámci pracovného času zamestnanca. V prípade profesorov ide najmä o zabezpečovanie rozvoja študijných programov a tvorivej činnosti vysokej školy, jeho koncepčným smerovaním a medzinárodnou aktivitou v danom študijnom odbore. Od docentov sa očakáva úzka spolupráca s profesormi pri tvorivej činnosti a zabezpečovaní študijných programov. Na rozdiel od profesorov, nie sú zodpovední za formovanie trendov a koncepcií tvorivej činnosti.

Pri zabezpečovaní študijných programov a tvorivej činnosti vysokej školy sú nápomocní odborní asistenti a asistenti. Títo zabezpečujú najmä vzdelávacie činnosti ako sú cvičenie, semináre, praktiká, prípadne vymedzené časti prednášok. Z hľadiska tvorivej činnosti sa neočakáva prezentácia jej výsledkov na medzinárodne významných podujatiach, ale vyžaduje sa zapojenie aj týchto zamestnancov do aktívnej tvorivej činnosti, a prezentovanie jej výsledkov aspoň na podujatiach domáceho významu. Rozdiel medzi týmito funkciami je, že v prípade odborného asistenta sa predpokladá spolupráca s profesormi a docentmi, kým asistent vykonáva činnosti pod ich vedením.

Funkcia lektora je zameraná na zabezpečovanie vzdelávacích činností, ktoré nevyžadujú aktívnu tvorivú činnosť. Prevažne môže ísť o jazykové vzdelávanie, zabezpečovanie športových činností študentov a pod., ak tieto nie sú podstatou študijného odboru.

Zákon vytvára možnosť, aby sa na vzdelávaní podieľali významní odborníci z praxe, a to v rámci pozície hosťujúceho profesora. V tomto prípade ide o časovo obmedzené pôsobenie v rozsahu najviac dvoch rokov. Ide tak o „dočasné“ prehĺbenie spolupráce medzi vysokou školou a odborníkom z praxe.

Aby mali vysokoškolskí učitelia možnosť zamerať sa na tvorivú činnosť, vysokoškolský zákon umožňuje ich oslobodenie od plnenia pedagogických povinností (sabatikal) na primerané časové obdobie. Aplikácia tohto inštitútu nie je ministerstvom školstva sledovaná, a preto ju nie je možné vyhodnotiť.

Vedecko-pedagogické a umelecko-pedagogické tituly

Okrem funkčných miest vysokoškolských učiteľov, udeľujú vysoké školy aj vedecko-pedagogické a umelecko-pedagogické tituly profesor a docent. Ich získanie je kvalifikačným predpokladom na obsadenie funkcie profesora alebo docenta. Tieto funkcie sa viažu na konkrétny študijný odbor a na obsadenie funkcie profesora a docenta nestačí mať len samotný titul profesor/docent, ale musia byť udelené v danom študijnom odbore alebo v príbuznom študijnom odbore (teda napr. profesor v odbore právo, nie je kvalifikovaný na obsadenie funkcie profesora v odbore divadelné umenie). Získanie tohto titulu nie je zárukou obsadenia zodpovedajúcej funkcie. Na vysokej škole tak môže pôsobiť aj vysokoškolský učiteľ s titulom profesor vo funkcii asistenta. Jeho pracovné povinnosti sú tak vymedzené funkciou, v ktorej pôsobí. Naopak, vysokoškolský učiteľ s titulom docent, môže pôsobiť vo funkcii profesora, v takomto prípade vysokoškolský zákon hovorí o mimoriadnom profesorovi.

Na základe žiadosti a po splnení podmienok môžu odborníci, ktorí vedecky a pedagogicky alebo umelecky a pedagogicky pôsobia na vysokej škole získať titul docent, alebo byť menovaní za profesora. Titul docent udeľuje po schválení vedeckou radou fakulty (alebo vysokej školy) rektor. Titul profesor sa získava vymenovaním za profesora. Profesorov vymenúva prezident Slovenskej republiky, návrh na vymenovanie mu predkladá minister. Rektor vysokej školy predkladá návrhy na vymenovanie za profesora na základe schválenia vedeckou radou vysokej školy. V prípade konania na štátnej vysokej škole, návrh na vymenovanie predkladá príslušný minister, v ktorého pôsobnosti je štátna vysoká škola.

Udeľovať titul docent a predkladať návrhy na vymenovanie profesorov môžu len tie vysoké školy (fakulty), ktoré majú priznané právo na uskutočňovanie habilitačného konania a konania na vymenúvanie profesora. Právo priznáva minister školstva, vedy, výskumu a športu na základe vyjadrenia Akreditačnej komisie. Na získanie akreditácie je potrebné splniť podmienky, ktorými sú uskutočňovanie študijného programu (obvykle doktorandského) v príslušnom študijnom odbore a tvorivá činnosť na požadovanej úrovni. Osobitne sa posudzujú kritériá, ktorých splnenie vysoká škola vyžaduje od uchádzača na udelenie príslušného titulu a dodržiavanie týchto kritérií.

Na získanie titulu docent je potrebné mať vysokoškolské vzdelanie tretieho stupňa a úspešne absolvovať habilitačné konanie, ktorému predchádza vypracovanie habilitačnej práce. Podmienkou na udelenie titulu docent je vedecké/umelecké a pedagogické pôsobenie v danom študijnom odbore, vytvorenie uceleného vedeckého/umeleckého diela v danom študijnom odbore (obvykle súbor článkov a iných publikačných výstupov) a byť uznávanou vedeckou/umeleckou osobnosťou v odborných/umeleckých kruhoch.

Podmienkou vymenovania za profesora je predchádzajúce získanie titulu docent, vedecké/umelecké a pedagogické pôsobenie v danom študijnom odbore, preukázateľný vplyv na vývoj daného študijného odboru (vedecká škola, skupina, ktorá svojou prácou nadväzuje na predchádzajúce výsledky žiadateľa o vymenovanie) a požiadavkou je, aby žiadateľ bol vedeckou/umeleckou osobnosťou v danom študijnom odbore, pričom jeho vedecké práce, umelecké diela/výstupy dosiahli medzinárodné uznanie.

Procesný postup na získanie titulu docent/profesor je upravený všeobecne záväzným právnym predpisom (vyhláškou ministerstva školstva). Zjednodušene je možné postup opísať tak, že po splnení formálnych náležitostí žiadosti, vedecká rada vymenuje komisiu, oponentov na posúdenie habilitačnej práce. Komisia pripraví návrh na rokovanie vedeckej rady. Vedecká rada o udelení titulu rozhoduje tajným hlasovaním. Úlohou vedeckej rady je posúdiť splnenie podmienok na vymenovanie. Konkrétne kritériá na udelenie titulu schvaľuje vedecká rada. Súčasťou konania je aj habilitačná/inauguračná prednáška. Od januára 2013 vysoké školy zverejňujú podrobnosti o uskutočňovaných konaniach na svojich webových sídlach.

V roku 2000 sa uvažovalo v rámci koncepcie o zrušení uskutočňovania habilitačného konania a menovacieho konania a navrhovalo sa prejsť na systém funkčných miest. Nakoniec sa schválil zákon, ktorý kombinuje tieto dva systémy. Teda vysokoškolský zákon zaviedol funkčné miesta profesor a docent, ale paralelne ponechal systém udeľovania vedecko-pedagogických alebo umelecko-pedagogických titulov docent a profesor.

V tomto duálnom systéme sa postupne objavujú aj ďalšie komplikácie. Vysoké školy si konkurujú pri získavaní zamestnancov. Z hľadiska podmienok akreditácie je nutné, aby vysoké školy mali dostatočný počet obsadených funkcií docentov a profesorov, ale len časť vysokých škôl má právo udeľovať titul, ktorý je kvalifikačným predpokladom na obsadenie príslušnej pozície.

V prípade záujemcu o obsadenie miesta vysokoškolského učiteľa, ktorý má relevantné výsledky tvorivej činnosti, ale nemá titul docent, a v zahraničí by obsadil miesto zodpovedajúce docentovi alebo profesorovi, vysoké školy v Slovenskej republike môžu ponúknuť takému záujemcovi len miesto odborného asistenta. Obdobne to platí pre možnosť zmeny sektoru pôsobenia. Napríklad ak by v komerčnej sfére vysokokvalifikovaný zamestnanec mal záujem odovzdať svoje vedomosti a skúsenosti študentom a chcel by sa orientovať v ďalšom období na akademickú kariéru, mal by možnosť začať len od začiatku, teda postupne sa vypracovať z odborného asistenta na docenta, prípadne profesora. Ak by išlo len o dočasné pôsobenie, mal by možnosť pôsobiť ako hosťujúci profesor.

Aj keď tituly môžu udeľovať/navrhnuť ich udelenie len niektoré vysoké školy, ktoré na to získali akreditáciu v príslušnom študijnom odbore, a súčasťou akreditácie je aj posúdenie kritérií, ktoré je potrebné splniť na získanie titulu, a ich dodržiavania, Akreditačná komisia nebola pri posudzovaní jednotlivých žiadostí konzistentná. V praxi sa ukazuje, že kritériá niektorých vysokých škôl a fakúlt nie sú dostatočne konkrétne na to, aby sa na základe nich dalo preukázať splnenie zákonných požiadaviek (teda v prípade titulu profesor napríklad medzinárodná akceptácia výstupov), sú nejednotné, a môže dochádzať k prípadom, keď žiadateľ, ktorý splní podmienky jednej vysokej školy, by na inej vysokej škole kritériám nevyhovoval. Získaný titul však platí na všetkých vysokých školách v Slovenskej republike, a primerane v zahraničí.

I keď v súčasnosti sa očakáva, že Akreditačná komisia postupne navrhne minimálne kritériá pre jednotlivé študijné odbory, týmto krokom môže nastať situácia postupného znižovania požiadaviek na tieto konania, keďže nebude existovať motivácia pre vysoké školy vyžadovať od uchádzačov o udelenie titulu profesor/docent splnenie náročnejších ako minimálnych

podmienok. Ani jednotné kritériá však neriešia problém, prečo by mali vysoké školy s príslušnými právami zabezpečovať kvalifikáciu zamestnancov konkurenčným vysokým školám.

Viacere nejasnosti sú aj v samotnej akreditácii tejto činnosti. V rámci akreditácie sa posudzuje personálne zabezpečenie vysokej školy a výsledky jej tvorivej činnosti v danom študijnom odbore, ale konanie je z časti zabezpečované externistami (v habilitačnej/inauguračnej komisii môže byť najviac jeden zamestnanec vysokej školy), vedecká rada, ktorú rovnako tvoria aj externisti (nie zamestnanci vysokej školy), hodnotí tvorivú činnosť žiadateľa, ktorý nemusí byť v žiadnom vzťahu k vysokej škole, na ktorej si podal žiadosť o udelenie titulu docent/profesor, a teda táto vysoká škola žiadnym spôsobom neovplyvnila kvalitu jeho tvorivej činnosti.

V rámci diskusie o tejto problematike sa ako alternatíva zrušenia titulov, teda ponechanie len funkčných miest profesorov a docentov, za možné riešenie navrhuje vytvorenie spoločnej komisie na udeľovanie titulov pre jednotlivé študijné odbory/skupiny študijných odborov. Táto možnosť by riešila problém so všeobecnou platnosťou titulu na základe splnenia podmienok konkrétnej vysokej školy. Súčasne by sa tým vytvoril akýsi komorový systém, kde motivácia „členov komory“ na zvyšovanie počtu jej potenciálnych členov je obmedzená, pretože každý ďalší, kto získa kvalifikáciu, je konkurentom pri obsadzovaní miesta vysokoškolského učiteľa v danom odbore. Nejasné je v tomto kontexte uznávanie dokladov o vzdelaní zo zahraničia.

Obsadzovanie miest vysokoškolských učiteľov

Miesta vysokoškolských učiteľov (ako aj funkcie) sú obsadzované výberovým konaním. Vysokoškolský zákon vymedzuje podmienky, za ktorých sa pracovný pomer uzatvára na dobu určitú. Napríklad v prípade vysokoškolských učiteľov, ktorí nemajú titul docent alebo profesor, je možné s nimi uzatvoriť zmluvu na miesto vysokoškolského učiteľa najviac na päť rokov. Podobne to platí aj pri obsadzovaní funkcie docent a profesor, kde na základe jedného výberového konania je možné pracovnú zmluvu uzatvoriť najviac na päť rokov. Až po treťom obsadení tejto funkcie na základe výberového konania a za podmienky pôsobenia v nej najmenej deväť rokov, vzniká vysokoškolskému učiteľovi nárok na uzatvorenie pracovnej zmluvy do dovŕšenia veku 70 rokov.

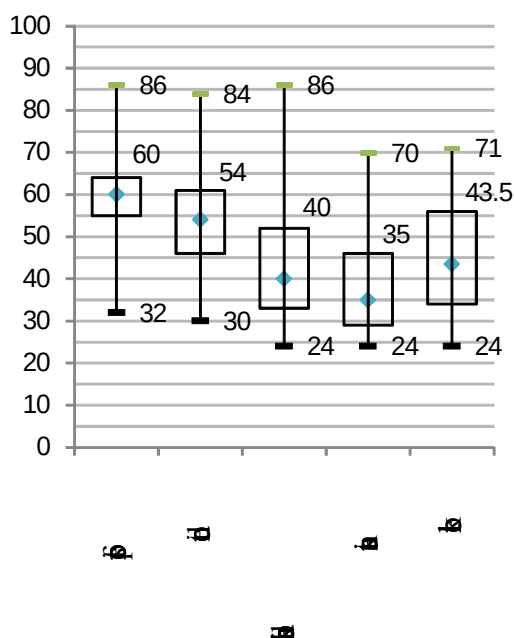
Aj keď systém výberových konaní a obsadzovanie miest vysokoškolských učiteľov za určených podmienok na dobu určitú vytvára systémové predpoklady na neustále zvyšovania kvality uchádzačov na obsadenie týchto pozícií, existujú indície, že v praxi vysoké školy výberové konania nevyužívajú ako aktívne nástroje na získanie najkvalitnejších vysokoškolských učiteľov, ale ako formálnu súčasť výberového procesu. I keď sa výberové konania na miesta vysokoškolských učiteľov zverejňovali na centrálnom webovom sídle ministerstva, v rámci ich analýzy²⁵ za rok 2008 bolo zistené, že 18 verejných vysokých škôl a deväť súkromných vysokých škôl v priebehu roka 2008 vyhlásilo 3981 výberových konaní na obsadenie funkčného miesta vysokoškolského učiteľa, pričom na ich obsadenie sa prihlásilo 4599 uchádzačov, čo v priemere predstavuje 1,16 uchádzača na jedno funkčné miesto. Okrem toho podmienky, ktoré vysoké školy, resp. fakulty niekedy vyžadujú plniť od uchádzačov,

²⁵ Akademická kariéra výskumných a pedagogických pracovníkov na vysokých školách v SR a možnosti jej optimalizácie, IBS Slovakia, s.r.o., 2009.

preferujú pri výbere niektorých uchádzačov.²⁶ S ohľadom na to, že v súčasnosti je tento systém nastavený tak, že výberové komisie pozostávajú zo zamestnancov vysokej školy, ktorí môžu mať rovnako pracovnú zmluvu len na dobu určitú, a teda v krátkom čase sa budú aj oni uchádzať o obsadenie miesta vysokoškolského učiteľa, a vyberať ich budú tí, ktorých miesta aktuálne obsadzujú, ide o uzatvorený systém, kde sa kolegovia vyberajú navzájom. Táto oblasť vyžaduje prehodnotenie existujúcich pravidiel tak, aby bol naplnený jej zmysel, a to, že miesta vysokoškolských učiteľov obsadzujú len tí najkvalitnejší uchádzači na funkčné miesta, ktoré majú svoje opodstatnenie pri zabezpečovaní študijného programu.

I keď obsadzovanie funkcií vo vymedzených prípadoch len na dobu určitú ma svoje opodstatnenie z hľadiska motivácie na kontinuálnej tvorivej práce vysokoškolského učiteľa a jeho odborného rastu, súčasne znižuje atraktivitu akademickej kariéry, keďže zamestnanec je opakovane vystavovaný možnosti strate zamestnania.

Obrázok 7 Veková skladba vysokoškolských učiteľov k 31.12.2012

Pre jednotlivé funkcie vysokoškolských učiteľov sa zverejňuje vek, ktorý dovŕšil najmladší zamestnanec v príslušnej funkcii, dolný kvartil je znázornený dolnou hranou obdĺžnika, mediánový vek, ktorý je uvedený aj číselne, horný kvartil je znázornený hornou hranou obdĺžnika a vek najstaršieho zamestnanca v príslušnej funkcii. Veľkosť úväzku sa nezohľadňuje. Napríklad v prípade vysokoškolských učiteľov vo funkcii profesora mal najmladší vek 32 rokov, štvrtina vysokoškolských učiteľov mala menej ako 55 rokov (dolný kvartil), polovica vysokoškolských učiteľov v tejto funkcii mala do 60 rokov (medián), štvrtina vysokoškolských učiteľov má viac ako 64 rokov (horný kvartil) a najstarší má 86 rokov.

Zdroj: Register zamestnancov vysokých škôl, 4.3.2013

I keď vysoké školy majú možnosť zverejňovať oznámenia o výberovom konaní aj napríklad v rámci portálu Euraxess, určeného pre výskumníkov v rámci Európskej únie, nie je známe, že by vysoké školy túto bezplatnú možnosť aktívne využívali. Možným problémom môže byť aj miera internacionalizácie prostredia jednotlivých vysokých škôl, a teda schopnosť vysokých škôl v Slovenskej republike plnohodnotne využiť akademika, ktorý neovláda štátny jazyk, najmä z hľadiska zabezpečenia jednotlivých predmetov.

Osobitným problémom systému je ukončovanie pracovného pomeru vysokoškolského učiteľa dovŕšením veku 70 rokov (pred tým 65 rokom). Samotný vek nič nevyplýva o aktivite v rámci tvorivej činnosti vysokoškolského učiteľa a toto ustanovenie môže mať diskriminačnú povahu z pohľadu veku.

²⁶ Napr. v prípade jednej fakulty bolo zistené, že prijatie podmieňuje získaním vzdelania v konkrétnom študijnom programe, ktorý poskytuje, čím automaticky vylučuje prípadných uchádzačov zo zahraničia.

Najmä v poslednom období sa pozornosť obracia na viacnásobné úväzky vysokoškolských učiteľov, prípadne na ich paralelné pôsobenie na viacerých vysokých školách. V rámci rezortu bol postupne pripravený a zavedený do prevádzky register zamestnancov vysokých škôl,²⁷ ktorý v štvrtročných intervaloch poskytuje údaje o rozsahu pracovných pomeroch vysokoškolských učiteľov a výskumných pracovníkov. Tieto údaje sú verejné. Od januára 2013 navyše vysokoškolský zákon obmedzil možnosť vysokoškolských učiteľov uzatvárať pracovné zmluvy s viacerými vysokými školami, a to maximálne na tri pracovné zmluvy, a z toho najviac jednu na ustanovený týždenný pracovný čas. Z pohľadu vzdelávacieho systému nie je problém, ak špecialista v nejakej oblasti prednáša/vzdeláva na viacerých vysokých školách. Za týmto účelom mu postačuje kratší pracovný čas a z hľadiska kvality vzdelávania to môže byť skôr prínosom. Ak však niektorí zamestnanci vysokých škôl mali niekoľko pracovných zmlúv na ustanovený týždenný pracovný čas, sú opodstatnené otázky, či z pohľadu všetkých zamestnávateľov plnohodnotne zabezpečovali vzdelávaciu činnosť, tvorivú činnosť a ostatné povinnosti vysokoškolského učiteľa, o to viac, ak sa na tento problém pozrieme z pohľadu odmeňovania. Eskalácia tohto problému je tak skôr prejavom nezájmu alebo neschopnosti manažmentu vysokých škôl o jeho riešenie, čo môže súvisieť v predchádzajúcom období aj s nemožnosťou získať relevantné údaje o ďalších úväzkoch vysokoškolského učiteľa.

V ďalšom období je otvorenou otázkou, v akej miere je možné pôsobiť na ustanovený týždenný pracovný čas na vysokej škole a pri tom vykonávať iné činnosti, či už vo verejnej funkcii, alebo aj v iných inštitúciách rovnako na ustanovený týždenný pracovný čas (napr. štatutári verejnoprávnych inštitúcií, štátnych organizácií, SAV, zamestnanci nemocníc a pod.). Jediným systémovým riešením je, aby manažment vysokej školy od zamestnanca, ktorý je zamestnaný na ustanovený týždenný pracovný čas, vyžadoval výkony zodpovedajúce rozsahu jeho úväzku.

Výskumní/umeleckí pracovníci

Vysokoškolský zákon podrobnejšie neupravuje postavenie výskumného/umeleckého pracovníka, alebo ich kariérny rast. Vysokoškolský zákon len ustanovuje, že aj títo zamestnanci sa môžu podieľať na vzdelávacej činnosti vysokej školy. Podmienky ich pôsobenia sú tak výrazne voľnejšie ako v prípade vysokoškolských učiteľov.

Na rozdiel od vysokoškolských učiteľov, v prípade výskumných/umeleckých pracovníkov vysokoškolský zákon nevyžaduje opakované konkurzy, ani neupravuje systém ich kariérneho rastu.

Štandardnou súčasťou výskumnej kariéry je, že absolvent doktorandského štúdia, sa po jeho skončení uchádza o časovo obmedzenú pozíciu mladého výskumného pracovníka (postdoktoranda). Preferuje sa, aby túto pozíciu získal na inej vysokej škole/inštitúcií, ako je tá, na ktorej absolvoval vysokoškolské štúdium. Slovenská právna úprava tento inštitút nepozná. Teoreticky vysoké školy môžu takéto pozície vytvárať, ale po obsadení takéhoto miesta, pri

²⁷ Verejné rozhranie registra zamestnancov je prístupné na <http://portalvs.sk/regzam>.

rozviazaní pracovného pomeru musia uplatniť len dôvody podľa Zákonníka práce, teda nešlo by len o časovo obmedzenú pozíciu.

FINANCOVANIE VYSOKÉHO ŠKOLSTVA

Financovanie vysokého školstva je osobitne upravené pre verejné vysoké školy, štátne vysoké školy a súkromné vysoké školy. Pôsobenie zahraničných vysokých škôl nie je financované z prostriedkov štátneho rozpočtu.

Štátne vysoké školy sú napojené svojim rozpočtom na kapitolu rezortu, v ktorého sú pôsobnosti, a sú financované ako štátne príspevkové alebo rozpočtové organizácie. V prípade policajných a vojenských vysokých škôl vysokoškolský zákon predpokladá dohodu medzi ministerstvom školstva a príslušným rezortným ministerstvom, na základe ktorej by sa ministerstvo školstva malo podieľať na úhrade nákladov na štúdium „civilných študentov“²⁸. V súčasnosti takáto dohoda neexistuje a ministerstvo školstva sa nepodieľa na financovaní štúdiá na štátnych vysokých školách. V prípade, že bolo potrebné podporiť štátne vysoké školy (napr. pri zmenách v sociálnej podpore študentov), bolo to zabezpečené formou rozpočtového opatrenia, a finančné prostriedky boli poskytnuté z príslušného rezortu.

Verejné vysoké školy hospodária ako verejnoprávne inštitúcie typu „verejná vysoká škola“. Zmena formy ich hospodárenia sa uskutočnila najmä v roku 2002 vysokoškolským zákonom. V rámci tejto transformácie sa uskutočnili najmä nasledujúce zmeny

- c. prechod na viaczdrojové financovanie vrátane nového spôsobu hospodárenia s prostriedkami štátneho rozpočtu,
- d. zmena v oblasti vzťahu vysokých škôl k majetku,
- e. prechod na rozpočtovanie výnosov a nákladov a na akruálne účtovníctvo.

Najvýraznejšou zmenou v prvej skupine je skutočnosť, že vysokoškolský zákon už negarantuje vysokej škole pokrytie všetkých výdavkov potrebných na jej činnosť zo štátneho rozpočtu, ako to bolo, aj keď do značnej miery teoreticky, v čase, keď bola rozpočtovou organizáciou. Vysoká škola si je povinná časť finančných prostriedkov na svoju činnosť získať vlastnými aktivitami.

Do prvej skupiny zmien možno zaradiť aj opatrenie, podľa ktorého vysokej škole zostávajú v nových podmienkach všetky príjmy, ktoré získa (neodvádza ich ako predtým do štátneho rozpočtu). Ponechanie príjmov vysokej škole predstavuje jednoznačne motivujúci prvok pre ich získavanie.

K efektívnemu využívaniu finančných prostriedkov jednoznačne prispieva aj opatrenie, podľa ktorého finančné prostriedky môže vysoká škola preniesť do budúceho roka. V praxi pritom môže ísť o viacero druhov finančných prostriedkov, napríklad krytie fondu reprodukcie, finančné prostriedky na projekty pokračujúce v nasledujúcom roku alebo jednoducho finančné

²⁸ Policajné a vojenské vysoké školy sa zameriavajú najmä na vzdelávanie profesionálnych vojakov, príslušníkov policajného zboru, či iných štátnych orgánov. Policajné vysoké školy však umožňujú aj štúdium ostatným záujemcom a rovnako sa študentom, ktorí nie sú pripravovaní priamo pre potreby ozbrojených síl Slovenskej republiky otvorili aj vojenské vysoké školy. Takíto študenti sú označovaní aj ako civilní študenti.

prostriedky ušetrené efektívnym výkonom činností vysokej školy. Veľká časť týchto prostriedkov bola pred rokom 2002 narýchlo spotrebovávaná pred koncom roku „aby neprepadli“.

Posledným opatrením z tejto skupiny je pridelovanie finančných prostriedkov vysokej škole vo forme tzv. blokového grantu, teda vnútorne neštruktúrované. Predtým mali vysoké školy v rámci pridelených finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu presne vymedzené finančné prostriedky na mzdy a transfery. Teraz sú finančné prostriedky zo štátneho rozpočtu poskytované formou tzv. blokového grantu, čo hlavne znamená, že vysoká škola sa sama rozhoduje, akú časť finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu použije na mzdy a akú časť na prevádzku, resp. ďalší rozvoj. Ministerstvo školstva v súčasnosti stanovilo len hranicu, že osobné náklady nesmú presiahnuť 80 % finančných prostriedkov poskytnutých verejnej vysokej škole zo štátneho rozpočtu na bežné výdavky.

Hlavnou zmenou v druhej skupine zmien je prechod majetku, ktorý vysoké školy používajú na svoju činnosť, z vlastníctva štátu do ich vlastníctva. Celkovo prešiel takto do vlastníctva vysokých škôl k 1. januáru 2003 majetok v účtovnej hodnote 494 miliónov eur.²⁹ Dôvodom tohto opatrenia bol predpoklad, že vzťah vlastníka k majetku je iný, ako vzťah správcu, a teda vysoké školy budú efektívnejšie narábať s majetkom ako jeho vlastníci. Aby sa zabránilo zneužitiu tohto opatrenia zo strany vysokých škôl, vysokoškolský zákon zaviedol nový inštitút správnej rady, v ktorej má zastúpenie aj štát, a ktorá musí schvaľovať väčšie majetkové operácie.

Veľmi významnou zmenou je aj zavedenie odpisovania majetku, ktoré podstatnou mierou prispieva k sprehľadneniu hospodárenia vysokých škôl a k zviditeľneniu ich aktuálneho ekonomického stavu. Zároveň prostredníctvom zavedenia fondu reprodukcie umožňuje efektívnejší spôsob zabezpečenia obnovy opotrebovaného majetku ako centrálné pridelovanie kapitálových výdavkov. Každá vysoká škola si stanovuje vlastný odpisový plán, ktorý musí byť v súlade so zákonom o účtovníctve, to znamená, musí odrážať skutočné ekonomické opotrebenie majetku. Zavedenie odpisov si vyžaduje od riadiacich pracovníkov iný spôsob ekonomického myslenia.

V nadväznosti na zavedenie odpisov bolo možné zmeniť aj pridelovanie kapitálových výdavkov. Z centrálnej úrovne sa pridelujú v súčasnosti kapitálové finančné prostriedky len na rozvojové projekty³⁰ vrátane väčších stavieb, projekty výskumu a vývoja a na rozsiahlejšie rekonštrukcie. Systém ich poskytovania nie je súčasťou dotácie na rozvoj vysokých škôl, teda poskytnutie kapitálového transferu nie je založené na súťaži. Finančné prostriedky na obnovu opotrebovaného majetku, najmä prístrojov a zariadení, dostávajú vysoké školy na normatívnom princípe (podľa počtu študentov a náročnosti študijného odboru) v rámci blokového grantu vo forme dotácie na uskutočňovanie akreditovaných študijných programov a prevádzku vysokej školy a prostredníctvom odpisov z nich tvoria fond reprodukcie, v ktorého rozsahu následne môžu obstaráť nové prístroje a zariadenia.

²⁹ Údaje sú zo slovenských korún prepočítané konverzným kurzom. 1 € = 30,126 SKK.

³⁰ Kapitálové transfery sa na rozvoj vysokej školy neposkytujú v rámci dotácie na rozvoj vysokej školy.

Tretia skupina zmien zahŕňa zmenu prístupu k rozpočtovaniu a účtovníctvu vysokých škôl. Od rozpočtovania príjmov a výdavkov a účtovníctva zameraného primárne na príjmy a výdavky, teda cash flow účtovníctva, prešli verejné vysoké školy na rozpočtovanie výnosov a nákladov a aktuálne účtovníctvo, teda účtovníctvo zachytávajúce hospodárske operácie a udalosti v čase ich vzniku bez ohľadu na to, či sú sprevádzané finančnými tokmi. V kombinácii s odpismi to umožňuje podstatne podrobnejšie a vernejšie sledovať ekonomický stav vysokej školy a skutočnú cenu jej aktivít.

Zmeny uskutočnené v systéme hospodárenia verejných vysokých škôl od roku 2002 zodpovedajú plne trendom v tejto oblasti verejných financií vo svete a vo viaceré opatrenia prijaté v oblasti hospodárenia verejných vysokých škôl predbehli o niekoľko rokov vývoj v oblasti verejných financií na Slovensku (napríklad aktuálne účtovníctvo sa vo verejnom sektore na Slovensku zaviedlo až od roku 2008).

V prípade súkromných vysokých škôl spôsob ich hospodárenia závisí od právnej formy právnickej osoby, ktorej bol udelený štátny súhlas na pôsobenie ako súkromná vysoká škola (v súčasnosti sú súkromné vysoké školy spoločnosti s ručením obmedzením, neziskové organizácie a akciové spoločnosti). Súkromné vysoké školy môžu byť financované z kapitoly ministerstva školstva, nárok majú len na poskytnutie dotácie zabezpečujúcej nároky študentov na ich sociálnu podporu, to je poskytovanie sociálnych štipendií. V prípade dotácie na uskutočňovanie akreditovaných študijných programov, dotácie na rozvoj vysokej školy a dotácie na výskumnú, vývojovú alebo umeleckú činnosť je potrebné, aby súkromná vysoká škola o takúto dotáciu požiadala a aby s jej poskytnutím súhlasila vláda SR. Pri inštitucionálnom financovaní výskumnej a umeleckej činnosti súkromných vysokých škôl vysokoškolský zákon umožňuje poskytnutie dotácie aj súkromným vysokým školám, súčasne zákonom č. 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja a o doplnení zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov (ďalej „zákon o organizácii podpory výskumu“) sú z tejto možnosti súkromné vysoké školy vylúčené.³¹

I keď vysokoškolský zákon predpokladá poskytovanie dotácií na sociálnu podporu študentov aj súkromným vysokým školám, v praxi je táto obmedzená len na nárokovateľnú časť (výdavky na sociálne štipendia) a motivačné štipendia³².

1.17. Rozdeľovanie dotácií zo štátneho rozpočtu verejným vysokým školám

Verejné vysoké školy sú financované zo štátneho rozpočtu formou dotácie, konkrétne v rámci štyroch dotácií:

³¹ Podľa § 16 ods. 7 zákona o organizácii podpory výskumu inštitucionálnou formou podpory zabezpečuje poskytovanie finančných prostriedkov na prevádzku infraštruktúry SAV, verejným a štátnym vysokým školám na podporu výskumu ako nevyhnutného predpokladu vysokoškolského vzdelávania a na prevádzku infraštruktúry výskumu a vývoja právnickým osobám uskutočňujúcim výskum a vývoj, ktoré sú zriadené ústrednými orgánmi. Súkromné vysoké školy do týchto kategórií nespádajú.

³² V jednotlivých rokoch podľa vtedy účinnej právnej úpravy, mali vysoké školy povinnosť alebo možnosť poskytovať motivačné štipendia. Poskytovanie dotácií súkromným vysokým školám na motivačné štipendia tak súvisí v podstate s povinnosťou vysokých škôl takéto štipendia priznávať. V roku 2013 ide opäť skôr o možnosť priznať motivačné štipendium z prostriedkov štátneho rozpočtu, keďže všeobecne záväzné právne predpisy neupravujú minimálny podiel študentov ani výšku motivačného štipendia, ktoré má vysoká škola priznať.

- a) na uskutočňovanie akreditovaných študijných programov
- b) na výskumnú, vývojovú alebo umeleckú činnosť,
- c) na rozvoj vysokej školy
- d) na sociálnu podporu študentov.

Medzi vysokou školou a ministerstvom je uzatváraná zmluva o dotácií, ktorá vymedzuje účelovosť niektorých častí dotácií, podmienky nakladania s dotáciou, pravidlá poskytovania dotácie a pod.

Na základe vysokoškolského zákona ministerstvo každoročne aktualizuje postup rozdelenia dotácií zo štátneho rozpočtu verejným vysokým školám. Návrh tohto postupu spolu s návrhom samotného rozpisu dotácií predkladá na vyjadrenie reprezentáciám vysokých škôl.

Keďže výdavkami na vzdelávanie sa zaoberá podrobnejšie príloha č. 3, v ďalšom texte sa nebudeme zaoberať medzinárodnému porovnaniu financovania vysokoškolského vzdelávania.

Dotácia na uskutočňovanie akreditovaných študijných programov

Pri určovaní dotácie na uskutočňovanie akreditovaných študijných programov sa zohľadňuje počet študentov, počet absolventov, ekonomická náročnosť študijných programov, začlenenie vysokej školy, kvalita, uplatnenie absolventov v praxi a ďalšie hľadiská súvisiace so zabezpečením vzdelávacieho procesu.

V počte študentov sa nezohľadňujú študenti, ktorí uhrádzajú školné.

Určovanie tejto dotácie je založené na kombinácii vstupných ukazovateľoch (počet študentov, objem finančných prostriedkov získaných na nevýskumné granty zo zahraničia) a výstupných ukazovateľoch (počet absolventov, počet publikačných výstupov, počet vyslaných študentov na akademickú mobilitu, a pod.). Časť dotácie sa poskytuje paušálne – na rok 2013 každej verejnej vysokej škole bolo poskytnutých 100 tis. eur na zabezpečenie základnej prevádzky, časť na základe osobitných pravidiel – napr. financovanie klinických praxí študentov. Súčasťou tejto dotácie sú aj kapitálové transfery na rekonštrukciu, opravu, ale aj výstavbu budov.

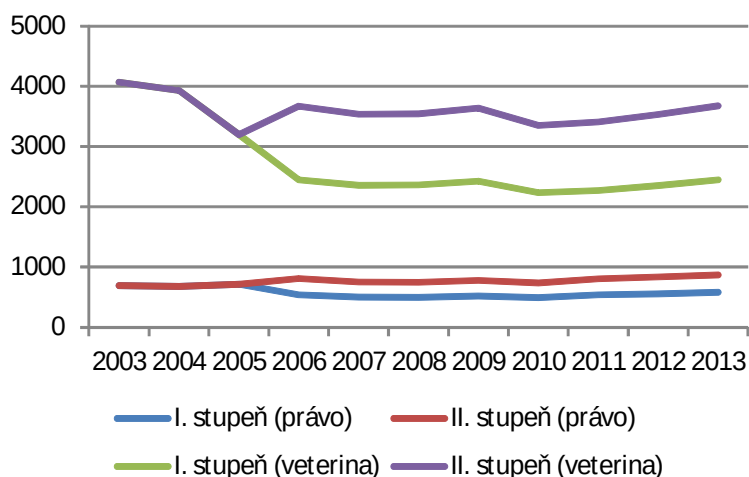
Podrobnosti o spôsobe výpočtu dotácie na jednotlivé roky, uplatnení jednotlivých ukazovateľov a pod., ako aj vstupné údaje sú prístupné na webovom sídle ministerstva.³³

Rozdeľovanie tejto dotácie je založené na súťažnom princípe. Na rozdiel od regionálneho školstva, v prípade vysokých škôl nie je možné hovoriť o normatívnom systéme financovania, teda vysoké školy nevedia vopred akú dotáciu získajú na jedného študenta konkrétneho študijného programu (normatív), ale podľa dosiahnutých „výkonov“ odvodených od počtu študentov, ekonomickej náročnosti ich študijného programu, kvalifikačnej štruktúry vysokoškolských učiteľov, miere evidencie nezamestnanosti absolventov vysokej školy, sa medzi jednotlivé vysoké školy pomerne rozdelí vyčlenená suma zo štátneho rozpočtu. To znamená, že ak by sa napríklad v dvoch rokoch po sebe rozdeľovala celková dotácia

³³ Metodiku a rozpis dotácií zo štátneho rozpočtu verejným vysokým školám sprístupňuje ministerstvo na svojom webovom sídle: <http://www.minedu.sk/677-sk/financovanie>.

v rovnakom objeme, a okrem jednej vysokej školy by sa ostatným nezmenil počet študentov a ani iné ukazovatele zohľadňované pri rozpise dotácie, už len zmena v rámci tejto jednej vysokej školy by zmenila výšku dotácie všetkým ostatným vysokým školám (vzájomné percentuálne podiely na celkovom výkone verejných vysokých škôl by sa prepočítali).

Obrázok 8 Vývoj dotácie pripadajúcej na jedného študenta (okrem doktorandov) v dennej forme štúdia na verejných vysokých školách

Zdroj: MŠVVaŠ SR

Jednotlivé študijné programy sú cez študijné odbory priradené do jednej zo 17-tich skupín financovania (doktorandské študijné programy sú v ďalších troch samostatných skupinách), ktoré zohľadňujú ich personálnu náročnosť (v predchádzajúcich rokoch osobitne personálnu a ekonomickú náročnosť). Najmenšiu váhu z hľadiska nákladov má študijný odbor právo. Najväčšiu váhu majú veterinárne odbory. Od roku 2006 sa na študijné programy druhého stupňa uplatňuje vyššia váha jedného študenta vo výpočte. Ak študijný program spája prvý a druhý stupeň do jedného celku, prvé tri roky štúdia študenta sú považované za štúdium študijného programu prvého stupňa. Kým v roku 2003 bola dotácia na študenta veterináry 5,85 krát vyššia ako na študenta práva, v roku 2013 je to 4,22 násobok. V dotácií na jedného študenta nie sú zohľadnené špecifiká (napr. klinické/pedagogické praxe študentov). Pri výpočte boli použité priemerné hodnoty KKŠ, KAP, konkrétna vysoká škola tak na jedného študenta získava dotáciu v závislosti aj od konkrétneho hodnoty týchto koeficientov.

Systém tak motivuje vysokú školu k tomu, aby zvyšovala svoj výkon vo vzdelávacej činnosti, minimálne v takej miere, aby sa zachoval jej podiel na celkovom výkone vysokých škôl. Vysoká škola, ktorá vylúči študenta pre slabý akademický výkon, prípadne ktorá by mala vyššiu mieru neúspešnosti riadneho ukončovania štúdia, tak znižuje svoj podiel na „výkone vo vzdelávaní“, čím súčasne znižuje získanú dotáciu v ďalšom roku. Systém na zabezpečovanie kvality vzdelávania (v tomto prípade akreditácia študijných programov) je hlavným nástrojom na zabezpečenie toho, že všetci absolventi vysokej školy získavajú požadovanú úroveň vzdelania, a že vysoká škola poskytuje študijný program v požadovanej kvalite. Je však vhodné, ak finančné motivácie vysokej školy sú v súlade s týmito pravidlami, a teda, aby systém toleroval istú mieru neúspešnosti študentov bez negatívnych dopadov na financovanie vysokej školy.

V minulosti, keď v externej forme štúdia nebolo zavedené všeobecné školné, študenti tejto formy štúdia boli zohľadňovaní v rámci výkonov len váhou jednej tretiny. Systém financovania tak v istej miere prispieval k tomu, že externá forma štúdia nezodpovedala svojim rozsahom dennej forme štúdia (hoci štandardná dĺžka štúdia bola v oboch formách rovnaká), resp. pri

očakávanom rovnakom výstupe – absolventovi s rovnakým stupňom vzdelania v rovnakom študijnom odbore, štát platil pri externom štúdiu približne tretinu z toho, čo platil v dennej forme štúdia, pri očakávanom rovnakom výstupe.³⁴

Tabuľka 15 Dotácia pripadajúca na jedného študenta v najmenej a najviac nákladnom študijnom programe v roku 2003 a 2013 a rozdiel medzi nimi (bez zohľadnenia doktorandských študijných programov) v eurách

Rok	2003	2013	Rozdiel 2013-2003	% rozdiel
I. stupeň (právo)	696	580	-116	-16.6%
II. stupeň (právo)	696	870	174	25.0%
I. stupeň (veterina)	4070	2449	-1621	-39.8%
II. stupeň (veterina)	4070	3674	-396	-9.7%

Zdroj: MŠVVaŠ SR

I keď vysokoškolský zákon ponecháva relatívnu voľnosť pri aplikovaní ustanovení o zohľadnení počtu študentov pri rozdeľovaní tejto dotácie, doterajšia prax je založená na tom, že vysokým školám sú zohľadňovaní vo výkone všetci študenti, ktorí neuhrádzajú školné, teda ministerstvo nevyjednáva s vysokými školami o počte študentov, na ktorých bude poskytovať dotáciu zo štátneho rozpočtu. Osobitné ustanovenia v zákone určujú spôsob, akým môže ministerstvo obmedziť nárast počtu prijímaných na dennú formu štúdia, na ktorých v ďalšom roku poskytne dotáciu. V praxi to znamená, že ak je záujem jednotlivcov o štúdium niektorého študijného programu a vysoké školy na tento záujem zareagujú zvyšovaním počtu prijímaných uchádzačov, tak tým zvyšujú svoj vzdelávací výkon na úkor ostatných. Ak tento nárast nie je kompenzovaný aj nárastom výkonovo rozdeľovaných zdrojov, znižuje to dotáciu pripadajúcu na jedného študenta. Kým vysoká škola nedosiahne hraničnú mieru nákladov, keď by už prijímanie ďalšieho študenta znamenalo významný rast nákladov (ďalší krúžok, ďalší vyučujúci a pod.) je pre ňu stratégia zvyšovania počtu študentov správna voľba.

Pri rozpisovaní tejto dotácie sa zohľadňujú aj publikačné a umelecké výstupy vysokej školy, filozofia je, že každý vysokoškolský učiteľ by mal vykonávať aj tvorivú výskumnú / umeleckú činnosť, a to aspoň na „sledovateľskej“ úrovni a z nej by mal vychádzať pri poskytovaní vzdelávania.

Jeden milión eur sa rozpisuje podľa úspešnosti vysokej školy získať granty zo zahraničia (nie výskumné), ďalší milión eur sa rozpisuje podľa úspešnosti vysokej školy na mobilitách študentov a atraktivite pre cudzincov.

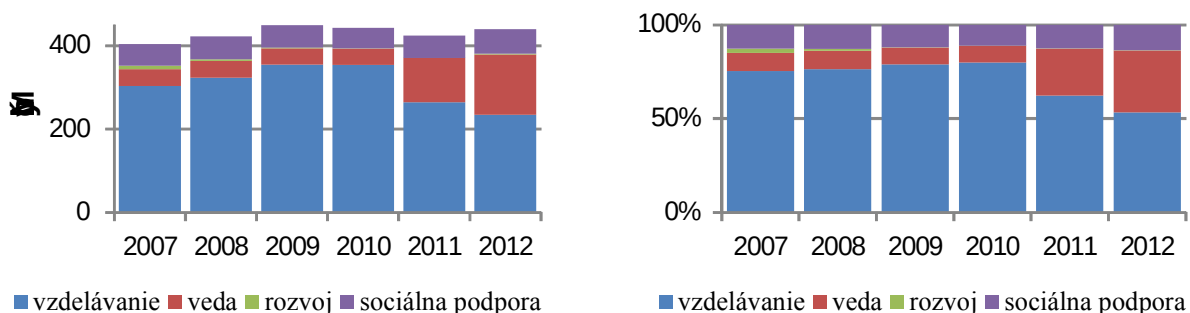
Keďže nie je možné všetky činnosti vyjadriť formou ukazovateľov a výkonových parametrov, v systéme financovania existuje aj kategória špecifik, ktoré slúžia na financovanie činností vysokej školy súvisiacej s vysokoškolským vzdelávaním, ktoré nie sú zohľadnené pri

³⁴ I keď z pohľadu organizácie štúdia (menej kontaktnej výučby a pod.) bola menšia platba za externú formu štúdia opodstatnená, za predpokladu, že oboma formami je pripravený rovnako kvalitný absolvent, vzniká otázok, prečo štát vynakladal na zabezpečenie vysokoškolského vzdelania vyššie výdavky v dennej forme štúdia, ak rovnako kvalitných absolventov mohol zabezpečiť za približne tretinové výdavky externou formou štúdia.

výkonovom financovaní. alebo slúžia širšej časti populácie. Ide napríklad o botanické záhrady, knižnice s osobitným postavením a pod.

V rámci špecifík sa poskytujú finančné prostriedky aj na vybrané praxe študentov, v súčasnosti na klinické praxe, pedagogické praxe, formáciu študentov a praktickú výučbu študentov poľnohospodárskych a veterinárskych smerov.

Obrázok 9 Objem jednotlivých typov dotácií poskytnutých verejným vysokým školám v rokoch 2007 – 2012 a ich % podiel na celkovo poskytnutej dotácii

Zdroj: MŠVVaŠ SR

V roku 2011 došlo k presunu časti finančných prostriedkov, ktoré boli dovtedy poskytované v rámci dotácie na uskutočňovanie akreditovaných študijných programov, do dotácie na výskumnú, vývojovú a umeleckú činnosť. V rokoch 2006 – 2010 sa časť finančných prostriedkov v rámci dotácie na uskutočňovanie akreditovaných študijných programov rozdeľovala na základe rovnakých kritérií ako dotácia na výskumnú, vývojovú a umeleckú činnosť. V roku 2011 sa tak finančné prostriedky, pri ktorých sa zachoval spôsob ich rozdeľovania presunuli do uvedenej dotácie, a v rámci dotácie na uskutočňovanie akreditovaných študijných programov sa zmenili pravidlá zohľadňovania publikačnej a umeleckej činnosti.

Dotácia na výskumnú, vývojovú a umeleckú činnosť

Dotácia na výskumnú, vývojovú a umeleckú činnosť slúži na inštitucionálnu podporu vysokých škôl v ich v uvedených druhoch činností. Postupne sa vyvíjali ukazovatele, na základe ktorých sa vypočítava objem finančných prostriedkov pre jednotlivé verejné vysoké školy. Súčasťou tejto časti dotácie sú aj vnútorné grantové agentúry VEGA a KEGA, ktoré sú súčasťou inštitucionálneho systému podpory, ale vysokým školám sa v rámci nich pridelujú finančné prostriedky na základe podpory projektov. Financovanie prostredníctvom systémov VEGA a KEGA malo v roku 2012 v rámci tejto dotácie podiel 8,14 % na finančných prostriedkoch poskytnutých v rámci tejto dotácie.

Pri rozpise dotácie na prevádzku a rozvoj infraštruktúry pre výskum a vývoj v roku 2013 sa použije výkon vo výskume odvodený od nasledujúcich výkonových parametrov:

- f. výsledky hodnotenia kvality výskumnej činnosti vysokej školy podľa poslednej komplexnej akreditácie (so zohľadnením priemernej výskumnej kapacity jednotlivých vysokých škôl za hodnotené obdobie) (váha 0,45)

- g. podielu vysokej školy na objeme finančných prostriedkov získaných v rokoch 2010 a 2011 na výskumné granty zo zahraničia (váha 0,10)
- h. podielu vysokej školy na objeme finančných prostriedkov (bežné transfery) získaných v rokoch 2010 a 2011 na výskumné granty zo štátneho rozpočtu a z iných domácich zdrojov (okrem štátnych programov), (váha 0,10)
- i. podielu vysokej školy na priemernom počte doktorandov v dennej forme doktorandského štúdia po dizertačnej skúške v kalendárnom roku 2011 (váha 0,10)
- j. podiel vysokej školy na publikačnej činnosti (váha 0,225)
- k. podiel vysokej školy na umeleckej tvorbe (váha 0,025).

Za problematický bod súčasného systému financovania je považovaná jeho potenciálna nepredvídateľnosť. Aby vysoké školy mohli aspoň časť finančných prostriedkov plánovať vopred, zaviedla sa v rámci inštitucionálnej podpory výskumnej činnosti stabilná zložka, a to je zohľadnenie výsledkov hodnotenia komplexnej akreditácie. Táto časť dotácie sa pre vysoké školy viac menej nemení, kým sa neskončí ďalšia akreditácia ich činností.

V prípade ostatných zohľadňovaných prvkov sa priebežne zvažuje možnosť ich rozpracovania tak, aby zohľadňovali špecifiká jednotlivých študijných/vedných odborov.

V súvislosti s nárastom výdavkov na doktorandské štipendiá (Obrázok 3), bol zmenený prístup k financovaniu doktorandských štipendií. Ministerstvo už neposkytuje verejným vysokým školám účelovo vymedzené dotácie na nových doktorandov, ale je na vysokej škole, akú časť dotácie na výskumnú, vývojovú a umeleckú činnosť vyčlení na tento účel (koľko doktorandov bude prijímať). O finančné prostriedky predtým účelovo poskytované na štipendiá doktorandov sa zvýšil objem finančných prostriedkov na inštitucionálnu podporu výskumnej a umeleckej činnosti.

Dotácia na rozvoj

Dotácia na rozvoj má najmenší podiel na objeme poskytovaných dotácií. Reálne sa v ostatných rokoch nepoužíva na financovanie rozvojových projektov jednotlivých vysokých škôl.

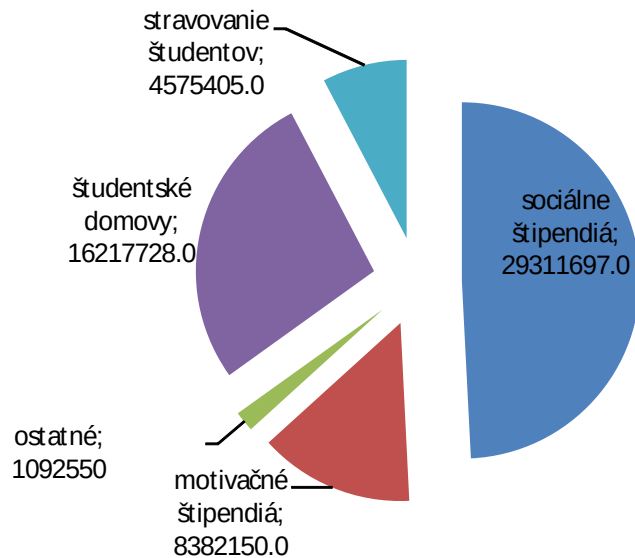
Systém je nastavený tak, že vysoké školy predkladajú svoje rozvojové projekty, ktoré sú posudzované z pohľadu dlhodobého zámeru ministerstva a vysokej školy, a na základe kvality projektov a ich väzby na uvedené dokumenty sú podporené vybrané projekty.

Dotácia na sociálnu podporu študentov

Dotácia na sociálnu podporu študentov slúži na zabezpečenie sociálnej podpory študentov poskytovanej vysokými školami. Ide o sociálne a motivačné štipendiá, príspevky na ubytovanie a stravovanie študentov, podporu ich športových, kultúrnych a pastoračných aktivít.

Takmer polovicu dotácie na sociálnu podporu študentov v roku 2012 tvorila dotácia na sociálne štipendiá. Tieto finančné prostriedky vysoká škola len prerozdeľuje a poskytuje študentom podľa všeobecne záväzných právnych predpisov a nemôže ich využívať na riešenie vlastných potrieb.

Obrázok 10 Členenie dotácií na sociálnu podporu študentov v roku 2012 v eurách

Zdroj: MŠVVaŠ SR

Z hľadiska financovania študentských domov sú medzi jednotlivými vysokými školami rozdiely v kapacite lôžkovej kapacity k počtu študentov, ktorí by potrebovali poskytnúť ubytovanie v študentskom domove. Aj z tohto dôvodu sa poskytujú príspevky na ubytovanie aj v zmluvných zariadeniach vysokých škôl. Z podpory je vylúčená podpora individuálneho ubytovania študenta, napr. formou podnájmu v mieste štúdia a pod. V niektorých štátoch je systém podpory ubytovania riešený poskytovaním príspevku na ubytovanie študentovi, ktorý splnil určené kritériá, a nie prostredníctvom dotovania prevádzky študentského domova. Takýto spôsob v prípade dostupného bývania formou podnájmu, znižuje potrebu budovania kapacít študentských domovov v miestach, kde sa tak v minulosti nestalo a vyrovnáva podmienky zabezpečované jednotlivými vysokými školami.

Iné

Okrem dotácií vysokým školám, ministerstvo zabezpečuje financovanie akademickej informačnej siete SANET, prevádzku a rozvoj finančného informačného systému vysokých škôl SOFIA, či činnosť reprezentácie vysokých škôl a Akreditačnej komisie.

1.18. Viaczdrojové financovanie

Ako bolo povedané v úvode k tejto časti, verejné vysoké školy majú možnosť získavať aj vlastné zdroje na svoju činnosť a dotácia zo štátneho rozpočtu zabezpečuje len časť ich potrieb. Časť týchto zdrojov tvoria úhrady študentov (ubytovanie a stravovanie, školné a poplatky spojené so štúdiom), ďalšiu časť získavajú vysoké školy z podnikateľskej činnosti, prípadne z grantov z nadácií a zo zahraničia.

V rámci rozpisu dotácií zo štátneho rozpočtu sú niektoré ukazovatele (objem získaných zahraničných grantov), ktoré motivujú vysoké školy k aktívnemu získavaniu ďalších zdrojov. V súčasnom systéme sa nezohľadňuje úspešnosť vysokej školy pri spolupráci s praxou formou kontrakčného výskumu, príjmami z licencií a pod. Jednotlivé vysoké školy sú v rôznom rozsahu schopné získavať vlastné zdroje. Z hľadiska poskytovania dotácií vysokým školám je na jednej strane otázna zmysluplnosť poskytovania dotácie vysokej škole, ktorá je schopná

získať na svoju činnosť vlastné zdroje, súčasne vylúčenie alebo znevýhodňovanie takýchto vysokých škôl by ich pôsobilo demotivujúco na ich aktivitu a preferovalo by očakávanie riešenia problémov vysokých škôl výhradne z dotácií zo štátneho rozpočtu. Vhodným riešením je podobne ako v prípade štrukturálnych fondov vyžadovať pri niektorých dotáciách spoluúčasť vysokej školy na financovaní v určitom rozsahu.

VYSOKÉ ŠKOLSTVO A POTREBY PRAXE

Vysoké školy svojou podstatou, a to poskytovaním vysokoškolského vzdelávania a tvorivou činnosťou nepriamo uspokojujú potreby praxe, v tomto kontexte prípravou vysokokvalifikovaných zamestnancov, občanov majúci záujem o veci verejné, či poskytovaním nových vedomostí, poznatkov, sprístupňovaním nových technológií, ktoré zabezpečujú pokrok v spoločnosti.

V súčasnosti sa od vysokých škôl očakáva aj priame napĺňanie potrieb spoločnosti, a to prípravou absolventov na špecifickú problematiku, riešenie problémov vychádzajúcich priamo z hospodárskej praxe, či štúdiom a návrh riešení celospoločenských/regionálnych problémov v spoločnosti.

Už koncepcia považovala spoluprácu vysokých škôl s praxou popri poskytovaní vysokoškolského vzdelávania a výskumnej činnosti za tretiu nosnú činnosť vysokých škôl. Táto spolupráca sa mala prejavovať poskytovaním ďalšieho vzdelávania aj s ohľadom na trh práce, zohľadňovanie potrieb trhu práce pri aktualizácii študijných programov, poskytovaním rozličných služieb zameraných na humanizáciu a estetizáciu spoločnosti, ale aj aktivity zamerané na spoluprácu s tretím sektorom, poradenské a konzultačné služby pre študentov, ale aj nezávislé analýzy a modely pre štátny/verejný sektor.

Predpokladom úspešnej angažovanosti vysokých škôl v tejto oblasti, bolo inštitucionalizovanie týchto činností a ich prepojenie na oblasť styku s verejnosťou s väzbou na získavania externých finančných zdrojov. Ponuka zo strany vysokých škôl mala byť založená na efektívnych integrovaných poskytovaných službách verejnosti, to je služieb umožňujúcich problémovo orientovanú integráciu aktivít zabezpečujúcu komplexnosť riešenia v danej aplikačnej oblasti.

Vysokoškolský zákon nadviazal na tieto východiská a vymedzil aktivity, ktorými vysoké školy naplňajú svoje poslanie. Ide napr. o poskytovanie ďalšieho vzdelávania, prispievanie k prevencii a k liečbe ochorení, zapájanie sa do verejnej diskusie o spoločenských a etických otázkach a o utváranie občianskej spoločnosti, vytváranie teoretických modelov rozvoja spoločnosti, hospodárstva, kultúry a umenia, spoluprácu s orgánmi štátnej správy, obcami, vyššími územnými celkami a ustanovizňami z oblasti kultúry a hospodárskeho života, ako aj rozvíjaním medzinárodnej, najmä európskej spolupráce podporovaním spoločných projektov s vysokými školami v zahraničí a inými zahraničnými inštitúciami, mobilitou zamestnancov a študentov atď.

Koncepcia predpokladala, že poskytovanie týchto služieb bude efektívne len za podmienky, že na rozvoj týchto aktivít, budú vytvorené účelovo orientované ustanovizne na strane vysokých škôl, ale aj praxe. Tieto pracoviská mali najmä sústavne vytvárať, obnovovať, hodnotiť

kontakty so spolupracujúcimi, resp. potenciálnymi partnerskými inštitúciami, zabezpečovať marketing, zdroje a prezentovať ponúkané služby, koordinovať pracoviská vysokej školy zabezpečujúce jednotlivé projekty, spolupracovať pri formovaní a realizácii úloh, projektov a programov súčastí vysokej školy, zastupovať aktivity vysokej školy v profesijných združeniach, združeniach absolventov, konzorčných ustanoveniach a pod.

Koncepcia za základ rozvoja spolupráce medzi vysokými školami a praxou považovala vytvorenie základného legislatívneho rámca, ktorý by túto spoluprácu podporoval. Nebolo však konkretizované, aké nástroje mala takáto právna úprava obsahovať, či čo konkrétne malo byť predmetom tejto úpravy.

V rámci novely vysokoškolského zákona v roku 2007 boli do zákona zakomponované ustanovenia o špecializovaných výskumných a vývojových pracoviskách vysokých škôl, ktorými sú výskumné centrum, inkubátor a technologické centrum. Najmä v prípade inkubátorov a technologických centier je dôraz na transfer poznatkov do praxe. V prípade umelecky zameraných vysokých škôl bolo upravené pôsobenie umeleckých centier. Vysokoškolský zákon už aj pred tým umožňoval vysokým školám vytvárať takéto pracoviská, ich úpravou v zákone o vysokých školách tak došlo najmä k zdôrazneniu tejto úlohy verejných vysokých škôl.

Podpora transferu poznatkov a technológií získaných výskumom a vývojom do praxe bola zakomponovaná aj do Operačného programu Výskum a vývoj, najmä v rámci opatrenia 2.2 a Opatrenia 4.2. Súčasťou Operačného programu Výskum a vývoj sú aj opatrenia 2.1 a 4.1, ktorých predmetom je podpora sietí excelentných pracovísk výskumu a vývoja ako pilierov rozvoja regiónu. V rámci podpory zo štrukturálnych fondov tak boli vytvorené predpoklady na podporu rozvoja spolupráce vysokých škôl s praxou. Na národnej úrovni však nie je vytvorený systém monitoringu tejto spolupráce, ako aj zabezpečený zber indikátorov o tejto spolupráci.

Na viacerých vysokých školách (napr. STU Bratislava, ŽU Žilina, TU Košice) boli vytvorené špeciálne pracoviská, ktorých cieľom je transfer poznatkov do praxe, či podpora inovatívnych firiem formou inkubátora. Ide však stále skôr o výnimku a vytváranie podmienok na spoluprácu vysokých škôl a praxe si vyžaduje ďalšiu podporu, keďže ide skôr o angažovanosť jednotlivcov ako systémový prístup.

I keď verejné vysoké školy majú možnosť spolupracou s komerčnou sférou, či komercializáciou výsledkov svojej tvorivej činnosti, získať ďalšie zdroje na svoju činnosť, a teda vytvárať aj predpoklady na lepšie odmeňovanie svojich aktívnych zamestnancov, nie je možné tento prístup považovať za samospasiteľný alebo automaticky prinášajúci úspech v krátkom čase. Najskôr je potrebné, aby vysoké školy upravili svoje vnútorné mechanizmy, systém riadenia, marketingu a vynaložili prvotné náklady spojené s touto činnosťou, najmä na vytvorenie systému podpory na patentovú ochranu, vzdelávanie a motivácia zamestnancov na dodržiavanie práv duševného vlastníctva, odhad podnikateľského rizika, resp. schopnosť zabezpečiť rizikový kapitál na podporu komercializácie aktivít a pod. Problémom rozvoja týchto aktivít môže byť decentralizovaný systém riadenia vysokej školy, najmä na väčších vysokých školách a potreba hľadať vhodné spôsoby komunikácie a riadenia už len vo vnútri

samotnej inštitúcií, aby ponuka, ktorá je prezentovaná navonok, bola reálna a bolo možné ju zabezpečiť za dohodnutých podmienok.³⁵

Z hľadiska systémovej podpory nie je spolupráca vysokých škôl s praxou v súčasnosti zohľadňovaná, a teda ani podporovaná, v rámci systému financovania, pri hodnotení vysokej školy v rámci komplexnej akreditácie činností vysokých škôl, či samotnej akreditácií činností vysokých škôl. Výnimkou je len malá časť finančných prostriedkov (milión eur ročne), ktoré sa medzi verejné vysoké školy rozdeľujú na základe nevýskumných grantov získaných zo zahraničia. Samotný systém financovania tak nemotivuje vysoké školy k angažovanosti, reflektovaniu potrieb praxe.

Lepšia situácia je na niektorých vysokých školách v oblasti poskytovania ďalšieho vzdelávania. Osobitnú úlohu majú vysoké školy s učiteľskými študijnými programami, ktoré sa podieľajú na kontinuálnom vzdelávaní pedagogických zamestnancov, či lekárske a zdravotnícke fakulty, ktoré môžu poskytovať špecializačné štúdium zdravotníckych pracovníkov.

Z hľadiska profilácie absolventov vysokých škôl sa na rozdiel od regionálneho školstva, nepresadzujú inštitucionálne nástroje na aktualizáciu obsahu vysokoškolského vzdelávania s potrebami praxe. V tejto súvislosti koncepcia predpokladala aj podporu vysokých škôl pri sledovaní uplatnenia jej absolventov v praxi. I keď uplatnenie absolventov vysokej školy v praxi je súčasťou kritérií akreditácie študijných programov, k systémovej podpore vysokých škôl v tejto oblasti nedošlo. V súčasnosti sa objavujú z akademického prostredia aj názory, že vysoké školy nemajú prostriedky na sledovanie uplatnenia absolventov v praxi, a túto službu im má zabezpečiť centrálné štát. Na udržiavanie kontaktu medzi vysokou školou a absolventmi existujú štandardne spolky absolventov, ktoré môžu mať rôzne funkcie. V súčasnosti len niektoré vysoké školy majú vytvorené alumni kluby, a ich potenciál využívajú len v obmedzenej miere.

Na centrálnej úrovni boli podporené projekty, ktoré sledovali uplatnenie absolventov vysokých škôl v praxi, prípadne v rámci portálu³⁶ vytvoreného ministerstvom sa sprístupňujú údaje o absolventoch z pohľadu ich nástupných plátov, prípadne miery evidovanej nezamestnanosti.

VÝSKUMNÁ, VÝVOJOVÁ A UMELECKÁ ČINNOSŤ VYSOKÝCH ŠKÔL

Výskumná, vývojová a umelecká činnosť je jednou zo základných činností vysokých škôl. Samostatná tvorivá činnosť je súčasťou pracovnej náplne vysokoškolských učiteľov a rovnako vysokoškolský zákon vymedzuje vysoké školy ako právnické osoby vykonávajúce výskum a vývoj. Tvorivé vedecké bádanie alebo tvorivá umelecká činnosť sú zákonom označené za hlavnú úlohu vysokých škôl pri naplňaní ich poslania. Kým poskytovanie vysokoškolského vzdelania je vo výhradnej právomoci vysokých škôl, v prípade tvorivej činnosti (najmä výskumná a umelecká činnosť) tomu tak nie je.

³⁵ Ide najmä o prípady, keď je potrebné zabezpečiť spoluprácu tímu, ktorého členovia pôsobia na rôznych súčiastiach vysokej školy.

³⁶ Na webovej stránke <http://vs.iedu.sk> ministerstvo školstva poskytuje vybrané údaje o vysokých školách a podmienkach uplatnenia ich absolventov. Prevádzka a aktualizácia tohto portálu zatiaľ nie je plne štandardizovaná.

Kým v minulosti boli snahy o profiláciu vysokých škôl ako najmä vzdelávacích/výhradne vzdelávacích inštitúcií, v súčasnosti sa ich aktivita v tvorivej činnosti považuje za kľúčovú aj pre poskytovanie vysokoškolského vzdelávania, keďže poskytované vysokoškolské vzdelávanie musí reagovať na aktuálne vedomosti a poznatky z daného odboru.

Problém s nedostatočným výskumným zázemím na vysokých školách konštatovala už koncepcia tak, že postavenie výskumu a vývoja na vysokých školách v Slovenskej republike dostatočne nepodporuje vedecké vzdelávanie (vzdelávanie, najmä druhého a tretieho stupňa, vychádzajúce z kvalitnej výskumno-vývojovej činnosti, ktorá ho významnou mierou profiluje) a dostáva sa s ním do čoraz väčšieho rozporu. Za jednu z príčin koncepcia pomenovala nedostatočné financovanie v oblasti vedy a techniky na vysokých školách. Negatívne bol vnímaný aj pomer finančných prostriedkov určených pre výskum a vývoj na vysokých školách v porovnaní s objemom pre vládny sektor a podnikateľov. Koncepcia konštatovala, že Slovensko sa celkovým objemom výdavkov na vysoké školy a osobitne výdavkov na vedu a techniku na vysokých školách vyjadrených vzhľadom ku HDP dostalo s veľkým odstupom na posledné miesto štátov uchádzajúcich sa o vstup do Európskej únie.

Tabuľka 16 Výdavky na výskum a vývoj v SR podľa jednotlivých sektorov výskumu a vývoja (v tis. €) a podiel jednotlivých sektorov na týchto výdavkoch

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
podnikateľský sektor	128 571	113 714	124 128	115 250	111 788	135 709	124 376	175 245
štátny sektor	73 612	70 495	73 867	87 690	99 926	103 803	102 699	124 752
sektor vysokých škôl	30 655	46 518	50 864	64 517	70 641	76 762	75 833	115 081
neziskový sektor	60	484	208	194	274	185	86	1 291
Spolu	232 898	231 210	249 067	267 650	282 629	316 459	302 994	416 369
podnikateľský sektor	55,2%	49,2%	49,8%	43,1%	39,6%	42,9%	41,0%	42,1%
štátny sektor	31,6%	30,5%	29,7%	32,8%	35,4%	32,8%	33,9%	30,0%
sektor vysokých škôl	13,2%	20,1%	20,4%	24,1%	25,0%	24,3%	25,0%	27,6%
neziskový sektor	0,0%	0,2%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,0%	0,3%
Spolu	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Zdroj: Správa o stave výskumu a vývoja v SR za roky 2003-2007, Správa o stave výskumu a vývoja v SR za roky 2006-2010, vlastné prepočty.

I napriek celkovo nízkym verejným výdavkom na výskum a vývoj v porovnaní s vyspelými štátmi sa vysokým školám v uplynulých rokoch darilo postupne zvyšovať svoj podiel na výdavkoch na výskum a vývoj v Slovenskej republike, keď z podielu menej ako desať percent, vzrástol do roku 2010 na úroveň 27,6 % (Tabuľka 16).

Z hľadiska celkových výdavkov na výskum a vývoj, vyjadrených ich podielom na HDP, sa však očakávania koncepcie nenaplnili, keď podiel výdavkov na výskum a vývoj z HDP v roku 2010 bol na nižšej úrovni ako v roku 2000, čo je jedna z najnižších hodnôt v rámci Európskej únie.³⁷

³⁷ Údaj o ostatných členských štátoch je k dispozícii napr. na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/images/2/2a/Gross_domestic_expenditure_on_R%26D%2C_2000-2010_%28%25_share_of_GDP%29.png.

Tabuľka 17 Podiel výdavkov na výskum a vývoj v SR z HDP (%)

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	0,65	0,63	0,57	0,58	0,51	0,51	0,49	0,46	0,47	0,48	0,63

Zdroj: Štatistický úrad SR

V roku 2005 bol nahradený zákon o vede a technike z roku 2002 zákonom o organizácii podpory výskumu. Tento zákon zadefinoval inštitucionálnu a účelovú formu podpory výskumu. V prípade inštitucionálnej formy podpory výskumu zostali naďalej oprávnenými prijímateľmi aj právnické osoby v zriaďovateľskej pôsobnosti ústredných orgánov štátnej správy, čím sa oslabuje súťaživý spôsob financovania výskumnej činnosti. Súčasne ale verejné vysoké školy majú poskytovanú inštitucionálnu podporu prostredníctvom dotácie z ministerstva.

Z hľadiska uchádzania sa o účelovú formu podpory majú vysoké školy rovnaké možnosti podávať projekty v rámci Agentúry na podporu vedy a výskumu (APVV) ako ostatné právnické osoby. Práve výzvy na podporu výskumných projektov v rámci APVV a poskytovanie účelovej podpory výskumu na základe súťažného princípu, mohli byť efektívnym nástrojom na diferenciáciu vysokých škôl a systém viaczdrojového financovania zohľadňujúci poslanie vysokej školy. Vývoj poskytovania dotácií v rámci APVV, vynechanie všeobecnej výzvy v niektorých rokoch, a celkovo nízke zdroje na podporu výskumných aktivít, nevytvárali podmienky na stabilné a predvídateľné financovanie, a vytvárali tlak na posilnenie inštitucionálneho financovania výskumnej činnosti vysokých škôl.

Prepojenie tvorivej činnosti vysokých škôl a vysokoškolského vzdelávania je zohľadnené aj v rámci kritérií akreditácie študijných programov vysokoškolského vzdelávania, ktoré v prípade študijných programov druhého stupňa vyžadujú, aby vysoká škola preukázala nepretržitú výskumnú alebo umeleckú činnosť svojich pracovísk v problematike študijného odboru akceptovanú na medzinárodnej alebo národnej úrovni v takej miere, aby mohla adekvátne reagovať na nové získané poznatky a začleniť ich do poskytovaného vzdelávania v rámci študijného programu a aby študenti aktívnou účasťou na výskumnej alebo umeleckej činnosti mohli rozvinúť svoje schopnosti získavania a tvorivého uplatňovania teoretických a praktických poznatkov. Pracovisko vysokej školy sa musí nepretržite podieľať na výskumných projektoch na medzinárodnej alebo národnej úrovni a dosahovať pri ich vyhodnotení uspokojivé výsledky. Zámer uvedený v koncepcii tak bol splnený. S ohľadom na relatívne vágnu formuláciu kritéria, je posúdenie jeho plnenia, či neplnenia primárne na expertnom posúdení Akreditačnou komisiou, resp. jej pracovnej skupiny.

V rámci štátnej vedenej politiky boli v jednotlivých rokoch zámery na periodické hodnotenie kvality výskumnej činnosti výskumných organizácií, a to vrátane cieľa jednotného systému hodnotenia, ktorého výsledky by boli využívané v rámci inštitucionálneho financovania výskumnej činnosti. Tieto ciele sa nateraz nenaplnili. V prípade vysokých škôl je tak periodické hodnotenie kvality ich tvorivej činnosti zabezpečované Akreditačnou komisiou v rámci komplexnej akreditácie činností vysokých škôl v šesť ročných intervaloch. Ani súčasná právna úprava nevyžaduje jednotný systém hodnotenia výskumnej činnosti v prípade vysokých škôl s ostatnými inštitúciami a akceptuje sa hodnotenie vykonávané Akreditačnou komisiou.

Kritériá hodnotenia tvorivej činnosti vysokých škôl používaných Akreditačnou komisiou ministerstvo schválilo v roku 2006. Z hľadiska financovania sa hodnotenie výskumnej činnosti verejných vysokých škôl v rámci komplexnej akreditácie ich činností pri inštitucionálnom financovaní začalo používať až v rozpise dotácií zo štátneho rozpočtu verejným vysokým školám na rok 2010³⁸ a v podstatne zmenenej podobe od roku 2011,³⁹ keď sa časť inštitucionálnej formy podpory rozpísala v závislosti od hodnotenia tvorivej činnosti verejných vysokých škôl v komplexnej akreditácii ich činností. V predchádzajúcich rokoch sa na tento účel okrem interných grantových schém (VEGA, KEGA), používali len nepriame ukazovatele, ako úspešnosť pri získavaní grantov, či neskôr publikačná činnosť vysokých škôl. Súkromné vysoké školy k inštitucionálnej forme podpory prístup nemajú, štátne vysoké školy sú financované iným spôsobom.

V súčasnosti sa reprezentácie vysokých škôl majú vyjadriť k návrhu kritérií na hodnotenie tvorivej činnosti vysokých škôl predložených Akreditačnou komisiou. Cieľom predloženého návrhu je odstrániť niektoré problémy hodnotenia zistené v rámci uskutočnených komplexných akreditácií činností vysokých škôl, ide najmä o nezohľadňovanie počtu tvorivých pracovníkov, ktorí sa podieľajú na tvorivej činnosti v danej oblasti výskumu. Podstatnejším problémom je, že pri hodnotení výstupov tvorivej činnosti a ďalších ukazovateľov sa tieto zaraďujú do kategórií, ktoré vyjadrujú kvalitu/dôležitosť výstupov z pohľadu medzinárodnej akceptácie. Pre jednotlivé oblasti výskumu neboli zabezpečené porovnateľné požiadavky na výstupy zaraďované medzi medzinárodne akceptované výstupy, čo prakticky síce odzrkadľuje medzinárodné postavenie Slovenska z pohľadu jednotlivých oblastí výskumu, ale pri zohľadňovaní kvality výskumnej činnosti pri financovaní verejných vysokých škôl znevýhodňuje vysoké školy, ktoré dosahujú skutočne výskumné výsledky na medzinárodne akceptovanej úrovni, v porovnaní s vysokými školami, na ktoré boli z hľadiska hodnotenia nižšie nároky, a teda pravidlá hodnotenia neposkytli objektívny pohľad na stav v danej oblasti výskumu. Práve odstránenie týchto deformácií je druhým kľúčovým cieľom predloženého návrhu kritérií.

Aj s ohľadom na vyššie uvedené je potrebné pozornejšie sledovať vývoj v jednotlivých oblastiach výskumu. Tým, že nateraz neexistuje prepracovaný systém podpory špičkových výskumných tímov, s ohľadom na problémy s financovaním výskumnej činnosti a obmedzenosťou zdrojov, vzniká riziko prehlbovania uzavretosti akademickej komunity, čo môže spôsobiť neschopnosť sebareflexie a podporu priemernosti v niektorých oblastiach výskumu, teda v lepšom prípade ich stagnáciu, v horšom prípade zvyšovanie zaostávania za vývojom v danej oblasti v zahraničí. Problémom je, že pri uzavretom systéme, bez vnútorných alebo vonkajších tlakov na jeho napredovanie, nastane postupne situácia, že priemerní výskumníci budú vzdelávať a pripravovať budúcich výskumníkov, ktorí bez externých podnetov budú nastavení na vnímanie priemernosti ako postačujúcej/špičkovej úrovne tvorivej činnosti. V prípade, že rovnaké skupiny ľudí sú zapojené do posudzovania žiadostí o granty, hodnotenia výskumnej činnosti a pod., dochádza k zacykleniu systému bez motivácie na pozitívnu zmenu a problém sa prehľbuje. Z tohto dôvodu je potrebné prijímať také opatrenia, aby bola zabezpečená spätná väzba (nastavenie zrkadla) aj od osôb, ktoré nie sú súčasťou

³⁸ Odsek 18 a 58 [Metodiky](#) rozpisu dotácií zo štátneho rozpočtu verejným vysokým školám na rok 2010.

³⁹ Odsek 50 písm. a) [Metodiky](#) rozpisu dotácií zo štátneho rozpočtu verejným vysokým školám na rok 2011.

národného systému a nie sú od neho závislé. Negatívnom je, že v rámci sektora vysokých škôl nie sú na národnej úrovni vytvorené a podporované nástroje na vyhľadávanie talentov/výskumných špičiek a ich ciele podporu.

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obrázok 1 Vnímanie časovej záťaže študentov vyjadrenej počtom hodín strávených študijnými aktivitami počas bežného týždňa semestra.....	7
Obrázok 2 Vývoj počtu poberateľov sociálneho štipendia a výdavkov na poskytnutie sociálnych štipendií.....	36
Obrázok 3 Vývoj výdavkov verejných vysokých škôl na doktorandské štipendia.....	37
Obrázok 4 Vývoj počtu študentov a ich štruktúra z pohľadu typu vysokej školy a formy štúdia.....	39
Obrázok 5 Vývoj počtu študentov a ich štruktúra z pohľadu skupiny študijných odborov.....	40
Obrázok 6 Vekové zloženie novoprijatých na bakalárske štúdium v roku 2011 podľa foriem štúdia.....	43
Obrázok 7 Veková skladba vysokoškolských učiteľov k 31.12.2012.....	55
Obrázok 8 Vývoj dotácie pripadajúcej na jedného študenta (okrem doktorandov) v dennej forme štúdia na verejných vysokých školách	61
Obrázok 9 Objem jednotlivých typov dotácií poskytnutých verejným vysokým školám v rokoch 2007 – 2012 a ich % podiel na celkovo poskytnutej dotácií.....	63
Obrázok 10 Členenie dotácií na sociálnu podporu študentov v roku 2012 v eurách.....	64

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 1 Počet doktorandov a absolventov doktorandského štúdia na verejných vysokých školách a ostatných študentov a absolventov.....	5
Tabuľka 2 Štandardná dĺžka študijných programov a potrebný počet kreditov na riadne skončenie štúdia.....	5
Tabuľka 3 Podiel absolventov bakalárskeho štúdia, ktorí riadne skončili štúdium v roku X a zapísali sa na štúdium druhého stupňa na Slovensku v akademickom roku X/X+1.....	9
Tabuľka 4 Počet a štruktúra vysokých škôl v SR.....	12
Tabuľka 5 Vývoj počtu novoprijatých podľa typu školy a formy štúdia.....	12
Tabuľka 6 Porovnanie počtu vysokých škôl vo vybraných štátoch k počtu študentov.....	16
Tabuľka 7 Pomery počtu zamestnancov verejných vysokých škôl k počtu študentov.....	17
Tabuľka 8 Možné vyjadrenia Akreditačnej komisie a na ne nadväzujúce štandardné rozhodnutia ministra.....	29
Tabuľka 9 Podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním v roku 2000 a 2011 v rôznych vekových skupinách.....	39
Tabuľka 10 Štruktúra novoprijatých na vysokoškolské štúdium z pohľadu študovaného odboru v rámci štátov OECD (2010).....	41
Tabuľka 11 Počet novoprijatých na vysokoškolské štúdium prvého stupňa podľa veku v jednotlivých rokoch a ich podiel na populácii 19-ročných.....	43
Tabuľka 12 Podiel novoprijatých vo veku teoretického začatia štúdia na vysokej škole na počte osôb v danom veku v populácii.....	44

Tabuľka 13 Podiel študujúcich občanov na vysokej škole v inom členskom štáte.....	44
Tabuľka 14 Vývoj priemerných plátov v sektore verejných vysokých škôl a v národnom hospodárstve.....	49
Tabuľka 15 Dotácia pripadajúca na jedného študenta v najmenej a najviac nákladnom študijnom programe v roku 2003 a 2013 a rozdiel medzi nimi (bez zohľadnenia doktorandských študijných programov) v eurách.....	62
Tabuľka 16 Výdavky na výskum a vývoj v SR podľa jednotlivých sektorov výskumu a vývoja (v tis. €) a podiel jednotlivých sektorov na týchto výdavkoch.....	69
Tabuľka 17 Podiel výdavkov na výskum a vývoj v SR z HDP (%).....	70

SKRATKY

EA 15 – Belgicko, Španielsko, Írsko, Taliansko, Luxembursko, Holandsko, Nemecko, Fínsko, Francúzsko, Rakúsko, Portugalsko, Grécko, Slovinsko, Cyprus, Malta